

PHILOGIA

ФИЛОЛОГИЯ

33. SOFIA. 2018. СОФИЯ

Journal's scope

Philologia is an international academic publication in the field of philology – linguistics, literary studies, translation, cultural studies. It was established by the Faculty of Classical and Modern Philology at Sofia University St. Kliment Ohridski in 1977.

The materials published in the journal (scholarly articles, reviews, etc.) are blindly reviewed by two anonymous reviewers before acceptance for publication. The manuscripts can be in English, French, German, Spanish, Portuguese, Italian, Russian and Bulgarian.

Frequency: Two issues per year.

Профил на списанието

„Филология“ е научно списание, което публикува материали в областта на всички филологически дисциплини – езикознание, литературознание, превод, културологични аспекти на филологическите изследвания, чуждоезиково обучение. Основано е през 1977 г. от Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Материалите, които списанието публикува (статии, обзори, научни съобщения, рецензии, хроники), се рецензират анонимно от двама независими рецензенти преди публикация. Приемат се ръкописи на английски, френски, немски, испански, португалски, италиански, руски и български език.

Периодичност: списанието излиза два пъти годишно.

Главен редактор / Editor-in-Chief

Мадлен Данова – *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Madeleine Danova – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Редакционна колегия / Editorial Board

Агнеш Бирталан – *Университет*
„Лоранд Йотвош“ (Унгария)

Agnes Birtalan – *Eötvös Loránd University*
(Hungary)

Айгул Бижкенова – *Евразийски национален*
университет „Л. Н. Гумильов“ (Казахстан)

Aigul Bizhkenova – *Eurasian National*
University (Kazakhstan)

Александра Багашева – *Софийски*
университет „Св. Климент Охридски“
(България)

Alexandra Bagasheva – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Александър Сторожук – *Санкт-*
Петербургски държавен университет
(Русия)

Alexander Storozhuk – *Saint Petersburg*
University (Russia)

Александър Федотов – *Софийски*
университет „Св. Климент Охридски“
(България)

Alexander Fedotoff – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Ана Паула Коутиньо Мендеш –
Университет на Порто (Португалия)

Ana Paula Coutinho Mendes – *University*
of Porto (Portugal)

Анастас Герджиков – *Софийски*
университет „Св. Климент Охридски“
(България)

Anastas Gerdjikov – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Атила Демирджиоглу –
Университет Галатасарай (Турция)

Attila Demircioğlu – *Galatasaray*
University (Turkey)

Барбара Хлибовицка-Вегларш –
Университет „Мария Склодовска-Кюри“
(Полша)

Barbara Hlibowicka-Węglarz – *Maria*
Curie-Sklodowska University (Poland)

Венсан Ренер –
Университет Люмиер Лион 2 (Франция)

Vincent Renner –
Lumière University Lyon 2 (France)

Галина Аврамова – *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Galina Avramova – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Георг Шупенер – *Университет*
„Ян Евангелиста Пуркyně“ (Чехия)

Georg Schuppener – *Jan Evangelista*
Purkyně University (Czech Republic)

Детелина Мец – *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Detelina Metz – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Димитър Веселинов – *Софийски*
университет „Св. Климент Охридски“
(България)

Dimitar Vesselinov – *Sofia University*
St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Маргарита Руски – *Софийски университет „Св. Климент Охридски“* (България)

Margarita Ruski – *Sofia University St. Kliment Ohridski* (Bulgaria)

Марио Брдар – *Университет „Йосип Юрай Щросмайер“*, Осиек (Хърватия)

Mario Brdar – *The Josip Juraj Strossmayer University of Osijek* (Croatia)

Милена Попова – *Софийски университет „Св. Климент Охридски“* (България)

Milena Popova – *Sofia University St. Kliment Ohridski* (Bulgaria)

Ник Норууд – *Щатски университет Колъмбъс, Джорджия* (САЩ)

Nick Norwood – *Columbus State University, Georgia* (USA)

Осман Сенемоглу – *Университетът Галатасарай* (Турция)

Osman Senemoğlu – *Galatasaray University* (Turkey)

Райнер Дормелс – *Виенски университет* (Австрия)

Rainer Dormels – *University of Vienna* (Austria)

Сурен Золян – *Арменска национална академия на науките* (Армения)

Suren Zolyan – *National Academy of Sciences of Armenia* (Armenia)

Яна Андреева – *Софийски университет „Св. Климент Охридски“* (България)

Yana Andreeva – *Sofia University St. Kliment Ohridski* (Bulgaria)

Научен секретар / Associate Editor

Милена Йорданова – *Софийски университет „Св. Климент Охридски“* (България)

Milena Yordanova – *Sofia University St. Kliment Ohridski* (Bulgaria)

Администратор на сайта / Web Administrator

Симеон Хинковски – *Софийски университет „Св. Климент Охридски“* (България)

Simeon Hinkovski – *Sofia University St. Kliment Ohridski* (Bulgaria)

Редактор / Language Editor

Гергана Борисова

Gergana Borisova

Предпечат / Layout Editor

Божена Серафимова

Bozhena Serafimova

Преводач / Translator

Александър Костов

Alexander Kostov

Технически сътрудник / Administrative Assistant

Десислава Стефанова

Desislava Stefanova

PHILOLOGIA

ФИЛОЛОГИЯ

33. SOFIA. 2018. СОФИЯ

*Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University "St. Kliment Ohridski"*

*Факултет по класически и нови филологии
при Софийския университет „Св. Климент Охридски“*

София • 2018

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

© 2018 Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет по класически и нови филологии

© 2018 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISSN 0204–8779

СЪДЪРЖАНИЕ ∞ CONTENTS

ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА ∞ LITERATURE AND CULTURE

Иво Панов. Персийски писмени и фолклорни следи за древните българи: IX–XV век	13
Ivo Panov. Persian Written and Folk Traces of the Ancient Bulgarians – IX–XV c.	13
Carmen Dărăbuș. Mihai Eminescu, Significance of the Island. Case Study ...	26
Carmen Dărăbuș. Mihai Eminescu, significations de l'île. Etude de cas	26
Вакрилен Кильовски. Видимото слово: специфики на визуалното в поетиката на Е. Е. Къмингс	34
Vakrilen Kilyovski. Visible Utterance: Aspects of Visuality in E. E. Cummings' Poetics	34

ЕЗИКОЗНАНИЕ ∞ LINGUISTICS

Barbara Hlibowicka-Węglarz. Uniqueness of Vocabulary of the Azores	59
Barbara Hlibowicka-Węglarz. A originalidade do vocabulário açoriano	59
Георги Димитров. Проекцията на фокуса в българския език от емпирична гледна точка: съпоставка с английския език	68
Georgi Dimitrov. Focus Projection in Bulgarian from an Empirical Perspective: Bulgarian-English Comparison	68
Мартин Ненов. За етимологичната дублетност в английския език	76
Martin Nenov. About Etymological Doublets in English	76

ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ ∞ FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Людмила Лунева. Возможности совершенствования риторической культуры преподавателя вуза в условиях повышения квалификации	87
Lyudmila Luneva. Ways of Improving Rhetorical Culture of University Teachers in the Process of Professional Development	87
Анатоли Дешев. Чуждоезиковото обучение в мультикултурната образователна ситуация в Ливан	93
Anatoli Deshev. Foreign Language Teaching in the Multicultural Educational Situation in Lebanon	93

РЕЦЕНЗИИ ∞ REVIEWS

Димитър Веселинов. Играта като лингвометодически феномен	105
Dimitar Vesselinov. Game Playing as a Linguistic-Methodological Phenomenon	105
Martin Henzelmann. Sprachwissenschaftliche Studien zu Ehren von Oľga Orgoňová und Juraj Dolník	109
Martin Henzelmann. Linguistic Papers in Honour of Oľga Orgoňová and Juraj Dolník	109
Илияна Чалъкова. Актуални тенденции в португалската лексикология	114
Iliyana Chalakova. Current Trends in Portuguese Lexicology	114
Александър Костов. Класически и нови идеи в съвременната филология	119
Alexander Kostov. Classical and Modern Ideas in Contemporary Philology	119

ХРОНИКА ∞ EVENTS

Мирослав Дачев. Книги (в) картини	129
Miroslav Dachev. Books (in) Paintings	129
Светлана Димитрова-Гюзелева, Елена Савова. Съвместен междууниверситетски докторантски семинар – кръгла маса на тема „Актуални проблеми и съвременни тенденции в развитието на езиковедските и дидактическите изследвания“	135
Svetlana Dimitrova-Gyuzeleva, Elena Savova. Joint Inter-University PhD Seminar: Round Table on “Current Problems and Modern Tendencies in the Development of Linguistic and Didactic Studies”	135
Светла Томанова. Научна конференция в Литохоро	138
Svetla Tomanova. Litohoro Academic Conference	138

ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

LITERATURE AND CULTURE

Персийски писмени и фолклорни следи за древните българи – IX–XV в.

Иво Панов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Ivo Panov. PERSIAN WRITTEN AND FOLK TRACES OF THE ANCIENT BULGARIANS – IX–XV C.

Abstract: The article's focuses on the examples from the Persian classical literature and the Persian folklore in which the toponym "Bolgar" and the ethnonym "Bolgar" and „Bulgarians“ are used. These Examples give us grounds to look for the past of the ancient Bulgarians around the ancient Mountain Imeon (Pamir).

Keywords: Bolgar, Bulgarian, Pamir, Old Bulgarians, Persian classical literature

Иво Панов. ПЕРСИЙСКИ ПИСМЕНИ И ФОЛКЛОРНИ СЛЕДИ ЗА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ – IX–XV В.

Резюме. В статията се разглеждат примери от персийската класическа литература и от персийския фолклор, в които се употребяват топонимът „Болгар“ и етнонимът „болгар“ и „болгари“. Примери, които дават основание да се търси миналото на старите българи в посока древната планина Имеон (Памир).

Ключови думи: болгар, болгари, Памир, стари българи, персийска класическа литература

Изминаха повече от 30 години, откакто се нося по тежките пенести вълни на персийския език, на персийската култура и литература. Понякога успявам да се задържа на повърхността им, в други случаи те ме заливат с огромния си товар и не ми оставят друга възможност, освен задъхано да се стремя да изплувам отново. По време на тази нескончаема борба попадах на учудващи примери за определена близост в миналото между нашите предци – старите българи и персийския етнос.

Напоследък у нас все по-упорито, къде със солидна научна аргументация, къде повечето с апломб и пионерски ентузиазъм, наши учени и любители, търсачи на античността и истината за нашето минало, сочат земите около древната планина Имеон (Памир) за евентуална прародина на българите. Така ли е това обаче, имаме ли достатъчно солидни аргументи в подкрепа на тази хипотеза? Без да се ангажирам с категоричен отговор по въпроса, ще си позволя да ви предложа само една малка част от позоваванията за старите българи, открити в произведенията на персийската класическа литература – IX–XV в. и в персийския фолклор.

В иранските, афганистанските и таджикските тълковни речници на етнонима и на топонима „болгар“ се отделя особено внимание. Ще посоча само два от тях, които са и най-старите издания от подобен род. Първият е „Борхан-егате“ на Мохаммад Хосейн ибн Халаф Табризи от 1684 г. Според него топонимът „Болгар“ произлиза от думата „гар“ – „пещера“, т.е. място, където има пещера или пещери. Най-вероятно тази представа е заимствана от персийския класик от XII век Незами Гянджеви, за когото ще стане дума малко по-късно.

В том първи на другия тълковен речник „Гиас ал логат“ от 1864 г. се казва, че Болгар е град, разположен на север. През цялата година е покрит със сняг. Постройките му са само от дърво и от него до руския град Кобабе разстоянието е 20 дни път.

В сравнение с тълковните речници сведенията за българите и земите им на обитаване в произведенията на персийската класическа литература са значително повече и с доста по-ярки окраски.

Едно от най-ранните произведения на персийската класическа проза, изцяло запазено до днес, е *حدود العالم* „Ходуд ал-алам“ („Границите на света“), чието пълно заглавие е *حدود العالم من المشرق الى المغرب* „Границите на света от Изток на Запад“¹. Написано е през 982 г. от автор, чието име и до днес остава неизвестно. Текстът е разположен в 60 глави с множество подглави, в които наред с лаконичния език и любопитната информация за различни страни и народи се дават ценни сведения за земите, населявани от старите българи. В съчинението няколко глави са посветени специално на предците ни. В една от

¹ За първи път пълният текст на това съчинение е публикуван в превод на английски език от Оксфордския университет. Преводът е осъществен от руския ориенталист В. Ф. Минорский и е придружен със задълбочен коментар.

тях се указва, че Болгар е град, разположен в близост до Золмат² и е построен от Александър Македонски. Климатът там е много студен и папагали не могат да живеят.

В глава 42, под заглавие „Разказ за областите на Рум (Византия) и нейните градове“ в подглави № 16 и № 18 за предците ни се казва следното:

Подглава 16. *Борджан е област и има един град, който се казва Сергие. Земята там е много плодородна, но не е добре усвоена, има обширни полета и пълноводни реки. Всичко принадлежи на Византия и населението плаща данък на нейния император³.*

(„Ходуд ал-алам“ 1983: 185)

Подглава 18. *Болгари е името на едно племе, живеещо в планините. Намира се в северозападната част на Византийската империя, всичките са кофери (неверници). И те са византийци, но воюват с другите византийци. Тези болгари са планинари, обработват планинските земи и имат много добитък. Областта продължава на запад докато стигне до западния океан, на юг до Испания, на север до пустите северни земи и нататък има няколко несвързани една с друга пустини, след тях не се вижда друго освен обработваеми земи.*

(„Ходуд ал-алам“ 1983: 186)

Глава 45. За областта Вътрешна България

На изток граничи с Мерват, на юг с Караз (Черно море), на запад със Саклоб (бивша Югославия) и на север с руската планина. В тази област няма никакви градове и нейните хора са много смели, войнствени и респектиращи. Обичаите им са като на тюрките, които живеят близо до областта Хазар. В постоянна война са с русите от онези области. С всички племена, които ги заобикалят, поддържат търговски връзки, овцевъдци са и имат оръжсие.

(„Ходуд ал-алам“ 1983: 189–90)

Глава 51 е озаглавена „За областта Бартос“. Ето какво четем в нея: *Изтокът и югът ѝ се намират в Гуз. Западът ѝ е река Ател (Волга). На север граничи с река Баджнок. Нейните хора са мюсюлмани и имат свой особен език. Царете им ги наричат „мес“. Имат палатки и юрти. Те са три групи: барзуло, ашквал и болкар, и всичките воюват помежду си. Но ако се появи друг враг, тогава се обединяват.*

(„Ходуд ал-алам“ 1983: 194)

² Залмат – в перс. фолклор е земя на вечния мрак, но в нея се намира изворът на живата вода.

³ За да не превишавам определения обем на статията, не прилагам персийския текст на това съчинение.

Глава 52. За областта Барозос

На изток опира до р. Ател, южната ѝ част в Хазарон, западната ѝ стига до областта Ванандар, а северната се намира в тюркски Баджнок. Религията им е същата като на гузите.

Изгарят мъртвците си и са под властта на хазарите. Търгуват с кожи от самур. Имат два царя, които не се разбират.

(„Ходуд ал-алам“ 1983: 194)

Глава 53. За областта Ванандар

Източната ѝ част опира до Барозос, южната в Хазарон, западната стига до планина, северната граничи с Маджгари. Нейните хора са недоверчиви, слаби, бедни и малоимотни. Те са мюсюлмани и кофери и се намират на север от плодородните територии.

Болгар е град с малка площ, опираща до брега на река Ател (Волга). В него всички са мюсюлмани. Ако 20 000 конници от тези болгари излязат, могат да победят всички неверници.

Шавар е град, близо до Болгар, и всичките му жители са войнствени като болгарите.

(„Ходуд ал-алам“ 1983: 194–95)

Разсъждения в посока съдържанието на топонимите „Борджан“, „Бартос“, „Барозос“, „Баргия“, „Вътрешна България“, „Външна България“ и на етнонимите „болгар“, „болкар“, „борджан“, „ванандар“ („вътрешни болгари“) ни предлага В. Ф. Минорский, който се опира на информация, почерпена от географи, пътешественици и автори като Ибн Годма, Ибн Хордадбе, Ал Джоремми, Ибн Роста, Ибн Харун, Абу Саид Балхи, Астахри, Ибн Хаукал, Гардези... Въпреки това и до днес остава под въпрос точното местоположение на някои от земите, обозначени с термини от времето на създаването на „Ходуд ал-алам“.

Едно от най-ранните позовавания на „Болгар“ срещаме в четиристишието на персиеца Абу Саид Абулхейр (X–XI в.) в контекста на това, че градът се намира на много отдалечено място:

پی در گاو است و گاو در کهسار است
ماهی سریشمین به دریابار است
بیز در کمر است و توز در بلغار است
زه کردن این کمان بسی دشوار است

*Мазнината е в кравата, а тя е в планината,
рибата калкан се среща във морето,
козата е по стръмните скали, а фиданката в Болгар,
да се опъне тетивата на лък такъв е страшно трудно*⁴.

(Мохаммад Монаввар 2009: ?)⁵

Персийският поет от XI век Абу Ханифа Ескафи Газнави, който е на служба в двореца на газневидската династия, посвещава свое стихотворение на Масуд шах. В своето съчинение поетът се обръща към него и припомняйки подвизите на баща му, упоменава Болгар като много значимо място на другия край на земята, равняващо се по големина и слава на Индия:

چو راست گشت جهان بر امیر دین محمود
ز سومات همی گیر تا در بلغار

*Когато светът се подчини на повелителя шах Махмуд,
слóжи той ръка на земите от Суманот⁶ до вратите на Болгар.*

(„Торих-е Бейхаги“ 2005: 360–361)

Персийският поет от XI в. Манучехри (? – 1041) в състояние на безнадеждна влюбеност в едно свое стихотворение се оплаква от дължината на нощта, в която е самотен. И сравнява дългоочаквания ден, когато ще види своята любима, с българче:

شبی گیسو فروهشته به دامن
پلا سین معجر و قیرینه گرز
بکردار زنی زنگی که هر شب
بزاید کودکی بلغاری آن زن

*Разпуснала нощта е до поли своите коси,
наметната е с черно овехтяло наметало,
на етиопка негърка подобна е нощта,
всяка нощ тя бебе българче ражда.*

(Манучехри 1990: гасида 17)

⁴ В този стих най-вероятно авторът иска да подсказе, че всички необходими неща за направата на качествен лък се намират трудно, както е трудно и опъването на тетивата му.

⁵ Поради обстоятелството, че цитатите от някои издания са взети в Иран и не са налични у нас, нито ги има в електронен вариант, страниците, на които се намират, не се посочват.

⁶ Суманот – храм в Индия, щата Гуджарат. Често го олицетворяват със самата Индия.

Пламенният исмаилитски проповедник от XI в. и един от двамата перси, носителят на най-висшия исмаилитски духовен титул „Ходжат ол-хаг“ („Доказателство за Истината“) Насер Хосроу (1004–1072), пише, че пред красотата на българките всички мъже забравят своите задръжки и стават такива, каквито са:

که مادامم همی باید کشیدن	همه جور من از بلغاریان است
بگویم گر تو بتوانی شنیدن	گنه بلغاریان را نیز هم نیست
ولیکن کس نمی یارد خجیدن	خدایا این بلا و فتنه از توست
ز بهر پرده مردم دریدن	همی آرند ترکان را ز بلغار
بدین خوبی نبایست آفریدن	لب و دندان آن خوبان چون ماه

*Целият тормоз за мен от българките идва,
защото постоянно те ме изтезават.
Но грехът на българките не е тяхна вина,
нека да го кажа, ако можеш – разбери!
Ей, Господи, от теб е тази мъка, това изкушение,
единствено от страх не може никой туй да изрече.
Довеждат красавиците с бяла кожа от Болгар,
та мъжете ума си да загубят и свена си да загърбят.
Като луна блестят зъбите, устните на онези хубавици,
не трябва да създаваш Ти такава безподобна красота!*

(Насер Хосроу 1996: ?)

В друго свое произведение, когато иска да подчертае вездесъщността на Абсолюта, Хосроу отново прибегва до образа на Болгар.

دشوار شود بانگ تو از خانه به دهلیز
و آسان شود آواز وی از بلخ به بلغار.

*Трудно стига викът ти от дома до хамбара,
лесно достига гласът Му от Балх до Болгар.*

(Насер Хосроу 1996: гасида 92)

Персийският класик от XII в. Незами Гянджеви (ок. 1141 – ок. 1209), първият голям хуманист и романтик в персийската литература, е известен със своята „Хамсе“ („Петица“). Тя включващ три любовни („Лейли и Меджнун“, „Хосроу и Ширин“ и „Седем красавици“) и две философски („Съкровищница

на тайните“ и „Книга за Ескандер“) поеми⁷. В последната от тях под заглавие „Разказ за живата вода“ Незами ни дава следното обяснение за появата на етнонима „болгар“:

یکی غار گه بود نزدیک دشت
که لشکرگه خسرو آنجا گذشت
بنه هر چه با خود گران داشتند
به نزدیک آن غار بگذاشتند
از آن جمع کانجای شد جای گیر
شد آن بوم ویران عمارت پذیر
بن غار خواندش نگهبان دشت
به نام آن بن غار بلغار گشت
کسانی که سالار آن کشورند
رهی زاده شاه اسکندرند

*Близо до обширно поле имало дълбока пещера,
с армията си царят Ескандер преминал оттам.
Всичкия товар що със себе си носел,
стоварил той до тази пещера.
Хората, които там оставил,
облагородили чудно местността.
Царските войни нарекли града Бонгар
по името на онази дълбока пещера, после станал Болгар.
И сетне царете на онази страна,
потомци били всички на шах Ескандер.*

(Незами Гянджеви 1984: 501)

Оттук навярно произлиза версията, че първообразът на топонима „Болгар“ е „Бонгар“, което означава буквално „дълбока пещера“.

В същата поема Незами посочва:

ز بلغار بگذر که از کار اوست
به ناگاه اصلش بن غار اوست

*Да отминем Болгар, делото на Ескандер,
чието първо име на града било Бонгар!*

(Незами Гянджеви 1984: 72)

⁷ Ескандер Руми – така персите са наричали Александър Македонски.

В поемата „Хосроу и Ширин“, когато изрежда какво следва да присъства на пищната трапеза на падишаха, Незами Гянджеви казва:

خوردهايي نديده آتش و آب
کرده خوشبو به مشک و عود و گلاب
برهء شيرمست بلغاري
ماهي تازه مرغ پرواري

*Храни недокоснати от огън и вода,
с аромати от мускус, рози и алое.
Агънце българско, крехко сукалче,
прясна риба, тлъсти кокошки.*

(Незами Гянджеви 1996: ?)

И отново в същата поема Гянджеви споменава за страната/града Болгар. Когато описва историята на един писар, който се преселва от Етиопия в Болгар, той прави поетическо сравнение между въглена и пламъка, породен от него. Въгленът е Етиопия, пламъкът е Болгар. Едва когато писарят се преселва, той намира покой, пламъкът на вдъхновението му се разпалва и той започва да пише със специален кенавирен молив:

به باغ مشعله دهقان انگشت
بنفشه می درود و لاله می کشت ...
دبيري از حبش رفته به بلغار
به شنگر في مدادي کرده در کار

*В градината на пламъка градинарят-въглен
събираше виолетки и садеше лалета.
Писар един се пресели от Етиопия във Болгар
и за да пише си направи молив от киновар.*

(Незами Гянджеви 1996: ?)

Друг персийски класик – Джелаледдин Руми (1207–1273), един от тримата велики мистици, когато иска да ни каже, че е от скромен род, а той е роден в покрития със слава гр. Балх, нарежда Болгар сред най-могъщите държави по онова време:

نه از هندم نه از چینم
نه از بلغار و سقسنیم
نه از ملك عراقینم
نه از خاک خر اسانم

*Не съм от Индия, нито от Китай,
не съм и от Болгар, нито от Саксин⁸,
нито съм от царството Иракско,
нито пък от земята Хорасанска!*

(Джелаледдин Руми 1985: 116)

Същият поет в своята „Масневи“, наречена „Корана на персите“, ни съобщава, че любимата на неговия герой е от гр. Болгар. След дълги странствания той стига до града. При срещата им, за да възпламени още повече любовта ѝ, той започва да се оплаква колко много е страдал далеч от нея. Девойката разбира, че младежът, застанал пред нея, още не е намерил своя вътрешен покой, не е напълно щастлив от срещата им и му казва:

گفت پس من نیستم معشوق تو
من به بلغار و مرادت در قتر

*Тогава не аз съм твоята любима,
аз съм във Болгар, а тя е може би в Готу⁹.*

(Джелаледдин Руми 1985: книга 3)

Отново думи на Руми, с които призовава две велики народности от негово време да спрат с покоряването на нови територии и с разширяването на границите си:

وی تازی گو برو سوی عبادان
ای بلغاری تو خانه کن در بلغار

*Ей, араби, отправете се в посока Абадан!
Ей, болгари, тръгнете към домовете си в Болгар!*

(Джелаледдин Руми 1985: рубаи 1441)

⁸ Саксин – град на източното крайбрежие на Каспийско море.

⁹ Готу – древен град в Средна Азия.

За Джелаледдин Руми красотата на българката е символ на съвършенство. Дори когато говори за ненадминатата хубост на хуриите – девиците от рая, той я сравнява с тази на българките:

جمال حور به از بردگان بلغاری
شراب روح به از آتش های بلغوری

*Красотата на хуриите от прелестта на българките по-голяма е,
виното, което се полага на душата, по-добро е от болгурената супа!*

(Джелаледдин Руми 1985: газела 3073)

Вторият обявен за велик мистик на персийската литература и философия Фариаддин Атгар (XIII в.), когато води своя диалог с бога, също не отминава българите:

عشق تو ز سقسین و ز بلغار برآمد
فریاد ز کفار به یک بار برآمد

*Твоята любов стигна до Саксин и до Болгар,
от нея неверниците във почуда онемяха.*

(Фариаддин Атгар 2008: газела 279)

От което можем да направим извода, че по онова време ислямът още не е добре познат по тези земи.

В персийския фолклор също има редища споменавания за болгар, като на особена популярност се радват обработената кожа от български майстори и направените от тях обувки, ботушки, конски сбруи...

به پایش کفش بلغار
سر شب تا به سحر
دست من و دامن یار

*Нозете ѝ обути са със български ботушки
и моята ръка от здрач до зори
върху снагата на любимата ми лежи!*

(Афганистанска народна песен „Къдрокосата Масума“)

В същата песен, когато героинята Масума се променява и тръгва за свещенния град Мазар, отново се споменават българските обувки:

معصومه میره مزار
به پایش بوت بلغار
دور کمر تسمه دار
دور گردن مهره دار

*Масума потегля за Мазар призори,
нозете ѝ са с български обувки украсени.
На кръста си носи колан великолепен,
окачила на врата е огърлица блестяща.*

И отново там:

سمند سر بلند یالای تو تار تار
لجامت نقره و تنگ تو باغار

*Жребецо с буйна грива, с гордо вдигната глава,
юздата ти е сребърна, а сбруите са български!*

Още няколко сведения за етнонима „болгар“, битуващи и до днес по земите на Афганистан.

Легендата за Ходжа Болгар е широко разпространена на североизток от Иран. Тя разказва, че един от верните на своята вяра българи избягал от заплахата на турците и дошъл в гр. Газни. Известният поет Санаи Газнави го приема за свой ученик. Тъй като българинът постигна големи успехи в областта на науките, неговата популярност се разнася из цял Афганистан. Става известен като един от първите мъже на своето време.

След смъртта му Ходжа Болгар е погребан в гр. Газни, до самия склон на планината, където още тече красив водоскок. Гробът се е превърнал в място за поклонение, като се смята, че водата от потока е лековита.

В гр. Кандахар пък има поверие, че в областта на града в определен период на годината се появява вятър, наречен „Бод-е болгар“ („Български вятър“). Той е лечебен и носи благоденствие. Според местното население, ако вятърът лъхне в гърдите някой болен, той моментално оздравява. А ако човек е тъжен и го е обзела меланхолия, същият вятър оправя настроението му начаса. Има и друга легенда, свързана с „Бод-е болгар“, според която членовете на племето на Мохаммад Заи били обвеяни от този вятър, след което те придобиват благородно потекло.

И още нещо. В стари домове в Афганистан се съхраняват кожени чайници, изработени отпреди няколко века. Наричат ги „чайнак-е болгари“ („български чайник“) или „чайнак аз чарм-е болгари“ („чайник от българска кожа“). Знае се, че са изработени от майстори българи, преселници в Афганистан. Чаят, запарван в тях, е смятан за лековит. Затова, ако в дома има болен, на него му се дава да пие приготвената по този начин напитка. В случай че човек почине, близките му го измиват със същия чайник, за да му бъде леко в отвъдния свят.

По време на конгрес в Кабул, посветен на Насер Хосроу, един от афганистанските участници в научния форум, когато разбра, че България има свой представител, ми донесе един такъв кожен чайник, за да го видя като едно от доказателствата, че „болгар“ и „болгари“ имат трайно присъствие в живота на переговорящата общност.

И така, навярно доста изводи бихме могли да направим от посочените примери. Но те достатъчни ли са, за да стигнем до каквото и да е категорично заключение? Разбира се, че не. Все пак те са първа стъпка към едно задълбочено изследване в посока миналото на старите българи. Още повече че вече са на разположение у нас една дузина средновековни персийски съчинения, в които се говори за нашите предци. Което означава, че сериозната работа тепърва предстои.

Библиография

- حدود العالم، به كوشش دكتور منوچهر ستوده، ناشر: كتابخانه طهوری، تهر 1983
„Ходуд ал-алам“. Под редакцията на д-р Манучехр Сетуде. Техеран, Библиотека Тахури, 1983.
- ديوان ناصر خسرو. به كوشش كرامت تفنگدار شیرازی. قطعات. تهران . 1374
Насер Хосроу, Диван. Под редакцията на Керомат Туфанг Ширази, Техеран, 1996.
- گزیده منوچهری، تهران: امیرکبیر 1369 قصیده 51 در مدح علی بن محمد، تهران،
Манучехри, Диван, Избрано, Изд. Амир Кабир, 1990.
- تاریخ بیهقی. به كوشش محمد جعفر یاحقی، مشهد: دانشگاه فردوسی 1383
„Торих-е Бейхаги“. Под редакцията на Мохаммад Джафар Йохаги. Машхад, Университет „Фердоуси“, 2005.
- هفت پیکر با تصحیح و حواشی حسن وحید دستگردی ، به كوشش سعید حمیدیا ن /بخش 30 / تهران:
نشر قطره 1390 . نظامی گنجوی،
- Незами Гянджеви, „Седем красавици“. Коментар на Хасан Вахид Дастгарди, под редакцията на Саид Хамидион. Техеран, Гатре, 2012.
- خمسه، تصحیح وحید دستگیری، خسرو وشیرین: مجلس بزم خسرو و و باز آمدن شاپور . تهران: نشر راد،
1374. نظامی ،

Незами Гянджеви, „Хамсе“ – „Хосроу и Ширин“ – „Гържеството на Хосроу и завръщането на Шапур“. Под редакцията на Вахид Дастгири. Техеран, Рад, 1996.

1363 نظامی گنجوی، اسکندر نامه، تهران: علمی

Незами Гянджеви, „Ескандер-наме“ („Книга за Александър“). Техеран, Елми, 1984.

الدین رومی، دیوان شمس، کلیات شمس یا دیوان کبیر، به تصحیح بدیع الزمان فروزانفر، انتشارات امیر کبیر، چاپ سوم: ۱۳۶۳ / رباعیات مولانا جلال

Молла Джелаледдин Руми, „Диван на Шамс“ или „Голям диван на Шамс“ – „Рубайят“. 3-то изд. Под редакцията на Бади Аззаман Фарузонфар. Техеран, Амир Кабир, 1985.

برهان قاطع محمد حسين بن خلف تبریزی 1030

Мохаммад Хосейн ибн Халаф Табризи „Борхан-е гате“. Съставен през XVII век. Изд. Министерство на културата на Иран, 1964.

غیاث الدین محمدین جلال الدین بن شرف الدین رامپور ی به کوشش: محمد دبیر سیاقی تهران، 1375
غیاس اللغات،

Гиасаддин Мохаммад, „Гиас ал логат“. Под редакцията на Мохаммад Дабир Сиаги, 1864.

محمد منور، اسرار التوحید فی مقامات شیخ ابو سعید، تهران: فردوس 1388

Мохаммад Монаввар, „Асрор ат тохид фи магомот-е шейх Абу Саид“, Техеран, Фердоус, 2009.

فریدالدین عطار نیشابوری، دیوان اشعار، غزلیات، نشر الکترونیکی گنجور، 1386

Фаридаддин Аттар Нишапури, „Поетически диван – гасиди“. Ел. изд. „Гянджур“, 2008. <https://ganjoor.net/attar/divana/>

Доц. д-р Иво Панов

Катедра „Класически Изток“

Факултет по класически и нови филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Адрес: бул. Цар Освободител 15, 1504 София, България

✉ panov.ivo@gmail.com

Assoc. Prof. Ivo Panov, PhD

Department of Classical East Studies

Faculty of Classical and Modern Philology

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

✉ panov.ivo@gmail.com

Mihai Eminescu, significations de l'île. Etude de cas

Carmen Dărăbuș

Université technique de Cluj-Napoca (Roumanie)

Carmen Dărăbuș. MIHAI EMINESCU, SIGNIFICANCE OF THE ISLAND. CASE STUDY

Abstract: The paper analyzes the romanticist macro and micro-universes of imprisonment, as compensatory to the real world: monastery-cell, island-cave. The literary production of Mihai Eminescu is a unity of themes, literary motives, concepts, general vision – which exist in the poetry, prose, and dramatic literature. The hypostasis of the Genius thinker, usually incarnate by an artist, a prince, a monk – are in the novel *Cézara* in fusion, interested in recovering the fabulous couple, or the fulfillment through love. These general-romanticist themes are particularized by some specific literary leitmotifs (the lake, the moon, the night, the ruins, the cliffs, and the lush nature), and the space is analyzed through the ideas of Bachelard, Sloterdijk, Deleuze, Durand.

Keywords: European romanticism, island; passage, haven; nature, the search of absoluteness

Кармен Дарабуш. МИХАЙ ЕМИНЕСКУ, ЗНАЧЕНИЕТО НА ОСТРОВА. ИЗСЛЕДВАНЕ

Резюме. Статията изследва романтическите макро- и микровселени на отшелничеството като заместители на истинския свят: манастир-килия, остров-пещера. Литературните произведения на Михай Еминеску представят единство от теми, литературни мотиви, понятия, общ поглед – като всички съществуват в поезията, прозата и драматургията. Хипостазата на гениалния мислител, обикновено вродена на художника, принца, монаха – се смесват в романа „Чезара“, като интересът е насочен към възвръщането на приказната двойка, на реализирането чрез любовта. Тези основни романтически теми са подробно представени чрез някои особено литературни лейтмотиви (езерото, луната, нощта, руините, скалите и тучната природа), всичко това анализирано чрез идеите на Башлар, Слотердаjk, Делюз, Дюран.

Ключови думи: Европейски романтизъм, остров, преход, убежище, природа, търсене на безусловното

Les mutations d'ordre politique, sociologique, philosophique et, par conséquent, artistique ont provoqué la redéfinition permanente de la notion d'«espace». En suivant les caractéristiques de l'île géographique, le domaine fictionnel a créé des types d'insularité métaphorique, où espace et individu vivent des expériences nouvelles dans une spirale temporelle qui permet des départs et des retours dans des points de référence. L'île est un espace des contradictions, mais aussi de l'aliénation, des superpositions des mondes, des récupérations, espace où les délimitations entre réel et imaginaire sont absentes ou diffuses, les distances et les délimitations sont relativisées. L'île et les espaces insulaires sont, par définition, des espaces versatiles, ainsi est-il possible l'apparition des espaces du cloître, limitatifs, infernales, mais aussi édéniques, de la restauration de l'harmonie, soit-elle cosmique ou individuelle. En partant de la prémisse que les différents types d'imagination portent les signes des éléments matériels, Gaston Bachelard (Gaston Bachelard 2009) esquisse dans ses études une véritable géographie de l'espace à l'interférence entre le réel et l'imaginaire, entre l'individuel et le collectif, un espace dans une continuelle transformation. La modalité proposée pour explorer ces territoires est la rêverie, dont le but est de résonner surtout avec le microcosme personnel bien élastique, malléable, capable d'incorporer le macrocosme. Peter Sloterdijk (cf. à Peter Sloterdijk 2005) envisage la formation de l'île comme activité spécifique de l'homme moderne (îles absolues, îles atmosphériques et îles anthropogènes), qui pour s'approprier l'espace, il l'y enferme. Partie des îles anthropogènes, le *thana-totope* (*théotope*, *ikonotope*) est une place des révélations, de la communication avec les ancêtres, avec les esprits, une connexion qui permet le contact avec une autre dimension spatio-temporelle. Dans l'esthétique romantique, les espaces de réclusion sont aussi un *hystérotope*, place conçue à élargir la zone de protection.

La plus fréquente manifestation de la nostalgie du paradis perdu, l'île est imaginée comme un jardin édénique à rôle protecteur où seulement les initiés ont le droit d'entrer, parce qu'ils ont l'intuition de la perfection divine. Dans le mental humain, les jardins représentent « des absolues réconciliations entre l'homme et la nature comme un bonheur, ancienne, perdue et ensuite récupérée » (Assunto 1988: 12–13). La prose de Mihai Eminescu cumule des thèmes et des motifs littéraires spécifiques pour son œuvre entière, de la nostalgie du couple originaire et l'éros comme forme de connaissance jusqu'au motif nocturne, le paysage sous-lunaire, à la symbiose homme-nature, mais la résonance est conditionnée par le contexte: « Ce qui décide le caractère d'une image et sa force de suggestion est la manière dont elle résonne dans le temps et l'espace de sa création » (Caracostea 1980: 71). L'histoire, le mythe, les structures des contes de fées, les suggestions de la philosophie allemande et orientale, les voyages fantastiques constituent le cadre de son œuvre: *Făt-Frumos din lacrimă* (*Le prince charmant de larme*), *Sărmanul Dionis* (*Le pauvre Dionisio*), *La aniversară* (*A l'anniversaire*) et *Cézara* (en exceptant la fin, publiée à titre posthume) font partie de l'œuvre anthume de M. Eminescu;

Geniu pustiu (Le génie désolé), Iconostas și fragmentarium (Iconostase et fragmentarium), Avatarii Faraonului Tlă (Les avatars du Pharaon Tlă), Archaeus, Poveste indică (Histoire indienne), Aur, mărire și amor (De l'or, de la grandeur et de l'amour), S-a-ntâmplat în vremea mea (Il s'était passé à mon époque) sont quelques titres de son œuvre posthume.

La nouvelle *Cézara* débute par un paysage typiquement romantique: un vieux monastère placé au bord de la falaise entourée de la mer qui hurle, la vieille église en ruines perdues dans la végétation sauvage, le village somnolent à maisonnettes parsemées sur les collines – tout prépare l'apparition des personnages aussi pittoresques. Le vieux moine Onufrei, amateur de petits vices mondains (une bonne boisson, le jeu de cartes et une bonne pipe à tabac) et le jeune moine Jeronimo, qui n'a pas encore fait les vœux de chasteté, compose un couple qui met en contraste l'appétence pour la vie et son contraire: « Une configuration de motifs stables et définitoires pour l'imaginaire de M. Eminescu, présent comme tel dans les textes de sa jeunesse, mais en se prolongeant par des échos indéchiffrables jusque dans les poèmes de ses dernières années de création, y compose l'association des deux personnages constants: *le prince* destiné à un statut de César et *le moine* – le moine-poète, amoureux d'une suave figure féminine qui semble l'incarnation de la lumière astrale, attirée à exister par la force orphique de sa chanson » (Petrescu 2005b: 294) – grandeur et ascétisme schopenhauerien. Cette typologie structure au niveau du concept des longs poèmes lyriques ou dramatiques et des textes en prose: *Povestea magului călător în stele (L'histoire du magicien voyageur dans les étoiles), Mira, Sărmanul Dionis (Le pauvre Dionisio)*.

La cellule de Jeronimo est une intériorisation de l'univers romantique compensatif et dans l'œuvre d'Eminescu a la même fonction que la petite pièce dont les murs abritent des esquisses, des fragments de poèmes, des mots clairsemés, ainsi que la table en bois gratté. Insensible aux tourments de la vie, l'expression de ses yeux est « un étrange mélange de rêve et froide raison » (Eminescu 1978: 322), « un ange génial, car les démons sont des anges géniaux » (Ibidem: 325), « froid sourire sceptique », « ténébreux génie infernal » (Ibidem: 332) – images masculines familières dans l'œuvre d'Eminescu, en effet l'hypostase de *daemon* dans le sens grec du terme, transmis, ensuite, au romantisme, plus précisément celui d'intelligence supérieure qui fait concurrence, de manière luciférique, à la pensée divine. La sortie de cet espace se produit sans enthousiasme, pour accompagner son camarade de réclusion aîné. Le fortuit rendez-vous avec le peintre Francesco accompagné par la jeune fille Cézara Bianchi est destiné à le faire sortir de son état de « paresseux, somnolent et sans désirs » (Ibidem: 324). La nouvelle alterne la narration avec le genre épistolaire, en plein essor dès le XVIIIe siècle – la correspondance entre Cézara et Jeronimo, entre Jeronimo et son oncle, l'ermite Euthanasius, isolé sur une mystérieuse île, qui semble située dans des endroits exotiques, mais, en effet, très proche du monastère.

La période romantique est, souvent, une période du retrait du social à cause des déceptions, dans le monde de l'imagination. Le rêve, l'histoire, le mythe deviennent des univers compensatoires au monde réel dans la nouvelle *Cézara*. M. Eminescu décrit l'île d'Euthanasius (la description est pratiquement faite par Euthanasius dans une des lettres adressée à Jeronimo) comme une Terre des Bienheureux, un paradis terrestre: « Mon monde est une vallée entourée d'impénétrables falaises qui sont positionnées comme un mur contre la mer, comme il est impossible pour quiconque de savoir où je vis » (Ibidem: 326) dont la condition de l'existence est la solitude. Les grottes et les caves sont, dans la vision bachelardienne, des correspondants naturels de la maison, mais qui s'en différencient par le caractère sauvage et fortement intériorisé. Pour le rêveur, la grotte est plus qu'une maison, « c'est un être qui répond à notre être par la voix, par le regard, par la respiration. [...] La grotte reste une place magique et il n'est pas étonnant qu'elle reste un archétype aussi, qui actionne dans l'inconscient de tous les gens », comme « un logement sans porte » (Bachelard 1999: 165) – une dialectique du refuge et de la frayeur. Dans ce cas il ne s'agit pas d'un retour vers soi-même, contenu familier du mythe, réévalué dans la littérature du XXe siècle surtout à cette signification, mais sur le refus concret avec l'autre: « récupération, libération, initiation – l'île est surtout une magie par la force à marquer le devenir de l'être humain » (Dărăbuș 2003: 140). L'oncle du Jeronimo, Euthanasius (un fort symbole onomastique qui renvoie vers l'idée de la mort, du retrait du social comme forme de la mort), demande à celui-ci de venir sur l'île seulement après sa mort. La figuration de l'île confirme la description platonicienne de l'Atlantide et les observations de Gilbert Durand concernant le rétrécissement progressif du lieu sacré, jusqu'aux notions de « grotte », « caves », « taudis », « autel », qui concentrent la signification de l'île : « Une place à entrer est – une falaise mobile qui couvre magistralement l'entrée d'une grotte qui porte à l'intérieur de l'île. [...] Au milieu de ce lac est une nouvelle petite île, avec un taillis d'oranger. Dans ce taillis-là se trouve la grotte que j'avais transformée en maison, et le rucher » (Eminescu 1978: 327). A la place d'un vif désir de se connaître soi-même, l'île offre l'oubli du soi-même. Si les eaux avaient signifié dans d'autres œuvres d'Eminescu l'hostilité, maintenant elles protègent, comme la nature entière, facilitant le chemin pour Cézara. L'odeur des fleurs d'oranger et des fleurs sauvages amplifie l'état somnolent, parce que toute la vallée « est couverte de bouquets de fleurs, de vignes sauvages, d'hautes herbes bien parfumées où la faux n'était jamais entrée » (Ibidem: 326). Une douce musique éternelle, paradisiaque isole, à côté de falaises, toute agression externe. Ex-apprenti d'un sculpteur pendant sa jeunesse, l'ermite Euthanasius décore les murs de la grotte par des esquisses, ornements, bas-reliefs; les couples sculptés sur trois murs représentent les symboles de l'éros, des répétitions du couple adamique: Adam et Eve représentent l'innocence, l'amour sans prendre conscience de ce sentiment, donc la tendresse, pas la passion; Vénus et Adonis représentent la sortie du rêve dans le réel, l'insinuation de la passion, quand

ils prennent la conscience de leur nudité et des formes du corps; Aurore et Orion incarnent le désir pour l'unicité, parce que, d'habitude, dans la représentation des couples, l'homme est l'agressivité et « la nature se répète en chaque exemplaire par rapport à ce sujet et les exceptions sont exactement les femmes agressives », ainsi qu'Aurore qui enlève Orion est « l'agression de l'innocence féminine » (Ibidem: 327). Les gens, comme des victimes de leurs instincts, sont plus proches du règne animal, mais le retrait dans un univers compensatif, la vie contemplative à la place de la vie active pourrait apporter le salut, la fierté de l'unicité. L'image de la fourmilière comparée à l'agitation des gens bien articulés socialement est fréquent dans l'œuvre d'Eminescu: « Le plaisir animalier, la reproduction dans la fourmilière de la terre de nouveaux vermisseaux ayant les mêmes sales désires dans la poitrine, qu'ils les habillent avec la lumière de la lune et avec la lueur des lacs, les mêmes baisers dégoutants devenus le murmure des zéphires et les chuchotements des feuilles de hêtre » (Ibidem: 333). Le cycle de la vie roule dans la monotonie des repères « reproduction » et « manger », et l'éros pourrait devenir une voie de banalisation, raison pour laquelle Jeronimo hésite, initialement, à répondre affectueusement à Cézara ; l'amour est, pour elle, l'unique condition du bonheur, du sens de la vie : « de ton amour dépend le bonheur de ma vie entière ... » (Ibidem: 335). La nouvelle comme la totalité de l'œuvre du romantique roumain a de forts échos de la philosophie de Schopenhauer, Kant et Nietzsche. Euthanasius étudie le style de vie des abeilles dans son rucher, et la constatation n'est pas flatteuse pour la nature humaine, répétitive elle-même: « nous sommes des ombres sans volonté, des êtres automatiques et nous faisons ce qu'il est à faire, et pour éviter le dégoût par rapport à ce joujou, nous avons les cerveaux qui voudraient prouver que réellement nous faisons ce que nous voulons, que nous pouvons faire n'importe quelle chose ou nous ne le pouvons pas ... » (Ibidem: 329) ou: « le noyau de la vie est l'égoïsme et son vêtement est le mensonge. [...] Pourquoi est-ce que tu veux que je descende de mon piédestal et me mêler à la foule des gens? » (Ibidem: 334) – hypostase sublimé dans la poésie *Odă (în metru antic) – Ode (en métrique ancienne)*, le refus de l'écroulement dans la matière anorganique des gens banalisés.

Le prétexte épique de la nouvelle est une intrigue amoureuse, où la jeune et belle comtesse Cézara Bianchi (un autre symbole onomastique de l'image césarienne féminine, représenté par le couple Aurore-Orion, mais aussi la pureté angélique de la couleur blanche-blonde) doit se marier avec le dégoûtant marquis Castelmare. En fait elle est offerte par son père, un joueur ivrogne, en échange aux grandes dettes qu'il avait faites. De manière romantique, dans la journée du mariage intervient un événement exceptionnel, le père dégénéré meurt subitement à cause d'une saisie, et ainsi le mariage est retardé d'un an. Le rendez-vous entre Cézara et Jeronimo se produit au moment juste où elle vit la peur d'être forcée à accepter l'accord fait par son père. Son confident, (un véritable père spirituel qui compense la dégénération du père biologique), le peintre Francesco, est à la

recherche d'un modèle qui représenterait, dans l'un de ses tableaux, l'ange tombé dans le tableau *La chute des anges*, où il sera représenté, à côté de l'ange Michel à chevelure blonde, de telle sorte que Jeronimo va devenir l'image brune, luciférique, qui complète le tableau. L'alternance ange/démon, bonheur/douleur (souvent en symbiose) fait partie *du poesis et du poiesis* de l'œuvre d'Eminescu: « L'amour est un malheur et le bonheur que tu veux m'offrir, un venin » (Ibidem: 333). La typologie de l'image féminine est angélique, la chevelure blonde, l'expression enfantine, accablée d'un génie ténébreux, qu'elle cherche à comprendre. Dans le rituel érotique, Elle a la vocation de séduire, d'attirer le masculin dans la banalité, de le convaincre de l'amour, pas dans la pensée abstraite, ceci est le principe de la vie: « Je n'ai pas de désirs et tu m'as appris à les avoir... ça te semble étrange... mais à moi aussi » (Ibidem: 335). La confrontation entre Castelmare et Jeronimo, le croisement des épées dans un mystérieux décor nocturne, romantique, va finir par blesser Castelmare. Jeronimo, conseillé par Cézara, quitte la cité en bateau, suivant le cours de la rivière qui fonctionne comme médiatrice du chemin initiatique dans un moment de crise, car « Il faut une âme bien troublée pour se tromper vraiment aux mirages de la rivière » (Bachelard 1993: 29) – et tout ce qu'il va suivre appartient au mirage.

Arrivé dans le jardin d'un vieux monastère de religieuses « qui se prolonge jusqu'au bord de la mer, qui se déplaçait en montant ses eaux vers un bocage de cyprès et de roses, caché à la descente d'une falaise, comme un abri de bain » (Ibidem: 342). A la fin de la caverne, il sent l'intense odeur des herbes; au-delà du rocher qui couvrait le trou à entrer, un paysage édénique se dévoile, tout sous le signe du gigantesque. De géantes falaises, de grands papillons bien colorés, des bourdons et des abeilles sont les seules pulsations de vie dans une végétation luxuriante, à odeur qui estompe les autres sens et où Jeronimo s'enfonce narcotiquement comme « dans un profond et heureux sommeil, où il vivait comme une plante, sans douleur, sans rêve, sans désir » (Ibidem: 344), en regagnant la paix perdue et l'état idéal auquel il aspirait dans un social ingrat. Pendant ce temps, Cézara trouve son refuge au monastère pour s'échapper de son indésirable prétendant, mais un jour les eaux de la rivière l'emmène dans le même espace magique: « Quand elle est arrivée dans la petite forêt, dans l'ombre parfumée des hauts arbres qui donnaient à sa peau une nuance bleuâtre, qu'elle semblait une statue en marbre dans la lumière violette... » (Ibidem: 346) – une autre image sculpturale fréquente dans l'œuvre d'Eminescu. C'est une apparition vénusienne, une renaissance sur un autre territoire, là où les coordonnées spatio-temporelles connues se redimensionnent: « L'être qui sort de l'eau est un reflet qui peu à peu se matérialise: il est une image avant d'être un être, il est un désir avant d'être une image » (Bachelard 1993: 45). Le rendez-vous refait le couple originaire et en même temps refait le chemin vers l'innocence, mais le bonheur terrestre n'est pas destinée à l'éternité; Castelmare rattrape les jeunes et la possibilité de sauvegarde est possible seulement dans la mort, accomplissement

retrouvable, plus tard, dans la conception de Mircea Eliade (*Océanographie*. Paris : L'Herne, 1993), récupération dans un univers parallèle, perçue comme mort par le sens commun. Si l'eau pourrait être interprétée comme le chaos primordial d'avant la création, la concentration de l'espace dans le paradigme *l'île-la grotte-l'autel* est l'*omphalos* autour duquel le monde entier s'était coagulé. Le dernier refuge, celui-ci définitif, est dans les eaux de la mer, métaphore des transformations continues: « la mer portait dans son doux et bleu lit les deux cadavres unies, étroitement embrassées, mais le vent, passant par les branches d'un vieille arbre, agitait parmi les branches penchées les os blanchis dans l'écoulement des eaux, d'un vieil homme à longue barbe, dont la prophétie s'était accomplie » (Ibidem: 351). Espace compensatif à l'échec tellurique, l'aquatique devient une réflexion du cosmos avec lequel le couple fusionne. L'eau influence, d'une façon ou d'une autre, tout ce qui se trouve sur le côté : « l'eau est aussi une sorte de destin [...], un destin essentiel, qui métamorphose sans cesse la substance de l'être » (Bachelard 1993: 13). Dépourvus du poids de leurs corps, Ieronim et Cezara sont reçus dans les profondeurs protectrices de la Nature pour renaître dans une autre dimension, plus loin de la terre et plus proche du ciel.

Les allusions philosophiques familières à l'œuvre d'Eminescu à travers les symboles de l'île n'y manquent pas; le point originaire de l'irruption de la vie dans les conceptions védiques et de la philosophie romantique allemande sont retrouvables dans l'identification comme espace *in nuce*, qui génère, perpétuellement, la vie, équivalent à l'œuf cosmique: « L'île c'est aussi l'origine – mais l'origine seconde. A partir d'elle, tout recommence. L'île est le minimum nécessaire à ce recommencement, le matériel survivant de la première origine, le noyau ou l'œuf irradiant qui doit suffire à tout reproduire » (Deleuze 2002: 11). La nouvelle est proche de la structure des contes de fées du Prince Charmant (Jeronimo), de la Belle Fée (Cézara) et du dragon (Castelmare), refaite par un code romantique typique pour les événements exceptionnels. Précurseur de la prose philosophique et fantastique, Eminescu synthétise d'une manière originale les tendances du romantisme européennes qu'il rend autochtones par les influences de la littérature populaire, mais aussi par l'expérience existentielle et artistique individuelles. Dans ce contexte, l'espace insulaire est plus proche des paradis païens, l'unique contrainte étant l'interdiction de communiquer avec l'extérieur, et la fascination exercée par ce type de refuge vient de l'altération, au sens positif, du réel.

Bibliographie

- Assunto, Rosario. *Scrieri despre artă. Filozofia grădinii și filozofia în grădină*, București: Editura Meridiane, traducere de Olga Mărculescu, 1988.
- Bachelard, Gaston. *L'Eau et les Rêves*, Paris: LGF – Livre de Poche, 1993.
- Bachelard, Gaston. *Pământul și reveriile odihnei. Eseu asupra imaginilor intimității*. București: Univers, traducere de Irina Mavrodin, 1999.
- Bachelard, Gaston. *La poétique de l'espace*. Paris: PUF, 2009.
- Caracostea, D. *Arta cuvântului la Eminescu*, Iași: Editura Junimea, 1980.
- Dărăbuș, Carmen. *Literatura universală și cunoașterea de sine*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2003.
- Deleuze, Gilles. *L'île déserte et autres textes*, Paris: Minuit, 2002.
- Durand, Gilbert. *Structurile antropologice ale imaginarii*, București: Editura Univers, traducere de M. Aderca, 1997.
- Mircea Eliade, Mircea. *Océanographie*. Paris : L'Herne, 1993.
- Eminescu, Mihai. *Poezie. Proză literară*, vol. II, București: Editura Cartea Românească, 1978.
- Petrescu, Em. Ioana. *Modele cosmologice și viziune poetică*, Pitești: Editura Paralela 45, Prefață de Irina Petraș, 2005.
- Petrescu, Em. Ioana. *Studii de literatură română și comparată*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2005.
- Sloterdijk, Peter. *Sphères III, Ecumes*. Paris: Edition Maren Sell Editions, 2005.

Carmen Darabus, PhD

North University Center Baia Mare
Technical University of Cluj-Napoca
Address: Victoriei Street, No. 76, Romania
✉ c.darabus@gmail.com

Д-р Кармен Дарабуш

Технически университет „Клуж-Напока“
Северен университет „Бая Маре“
Адрес: ул. Викторией 76, Румъния
✉ c.darabus@gmail.com

Видимото слово: специфики на визуалното в поетиката на Е. Е. Къмингс

Вакрилен Кильовски

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“ (България)

Vakrilen Kilyovski. VISIBLE UTTERANCE: ASPECTS OF VISUALITY IN E. E. CUMMINGS' POETICS

Abstract: The study focuses on the visual aspects of the poetics of the American poet and painter E. E. Cummings. It accentuates on the author's "awareness" of the integral "wholeness" of his artistic personality. Some governing esthetic principles, underlying E.E. Cimmings' oeuvre are explored together with the verbo-visual "toolbox" of techniques E.E. Cummings utilizes to impact his readers' perceptions. Through the analysis of particular visual poems the paper elucidates the strategies E. E. Cummings employs to control the pace and tempo of the reception of his works.

Keywords: E. E. Cummings, poetics, visual poetry, language of gesture

Вакрилен Кильовски. ВИДИМОТО СЛОВО: СПЕЦИФИКИ НА ВИЗУАЛНОТО В ПОЕТИКАТА НА Е. Е. КЪМИНГС

Резюме: Студията се фокусира върху визуалните аспекти в поетиката на американския поет и художник Е. Е. Къмингс. Акцентира се върху осъзнаването на творческата му личност в нейната неделима художествена цялост. Засягат се водещите естетически принципи на творчеството му и изграденият „жестомимичен“ инструментариум от вербално-визуални техники. Разглеждат се примери от визуалната поезия на автора, за да се осветли начинът, по който този инструментариум определя темпото на прочита на стиховете му и влияе на рецепцията им.

Ключови думи: Е. Е. Къмингс, поетика, визуална поезия, език на жеста

Увод

Изградената в ранна детска възраст и целенасочено тренирана способност да четем канализира начина, по който възприемаме ръкописния или печатания текст. Осмислянето на четеното се е превърнало до такава степен в рутина, че се извършва автоматично, като първосигнален импулс. Свикнали сме да възприемаме като важни типографските особености на текста само дотолкова, доколкото те касаят неговата „четимост“, т.е. лекотата, с която възприемаме и осмисляме изложеното в него. Като цяло видът на шрифта, полетата и отстъпите не влияят на прочита ни. Стандартният прочит на литературен текст търси и осмисля сюжети, образи, метафори, описания и т.н. Но съществува и друг „прочит“ на текста. Прочит, който освен на гореизброеното обръща внимание и на визуалните характеристики на текста, на графичната му аранжировка върху листа и на начина, по който тази аранжировка променя смислообразуването. Този прочит отчита не само семантичния заряд на словото в текста, но и визуалното му внушение. Такъв „визуален“ прочит е особено наложителен при работа с текстове, чиято визуална аранжировка участва пряко в семиозиса, като визуалната поезия например. Той акцентира не върху „четимостта“ на текста, а върху неговата „видимост“. В следващите страници ще маркирам някои формални особености на стихотворчеството на американския поет и художник Едуард Естлин Къмингс, както и техническия набор от словесно-граматически инструменти, които той използва при създаването му. Чрез визуален „прочит“ на някои от експерименталните му авангардни стихове ще демонстрирам начините, по които той се отличава от съвременниците си модернисти и това, което прави поезията му по-трудно достъпна и преводима.

Е. Е. Къмингс: поетът художник

Бляскавата репутацията на Къмингс като поет дотолкова заслепява публиката и критиците, че те често забравят факта, че той всъщност е и художник. Както Милтън А. Коен правилно отбелязва, поетичната слава на Къмингс „хвърля сянка върху една сложна артистична кариера и изкривява представата за него у следващите поколения“ (Cohen 1987: 13)¹. Ако приемем количествения критерий за мерило, то Къмингс би трябвало да се изледва първо като художник и едва след това като поет, защото поезията ангажира само една част от времето, таланта и енергията му. При това по-малката част според първия му биограф Чарлз Норман, който пише: „Той е нарисувал повече, отколкото е написал, ...за половин век... [творейки] с интензивна, всеотдайна страст“ (Norman 1964: 239). Според Рашуърд Кидър, един от първите изследователи

¹ Там, където изрично не е указано друго, всички преводи на цитати и заглавия на критически изследвания са мои.

на произведенията на изобразителното изкуство на автора, Къмингс оставя в наследство след смъртта си повече от 1600 маслени платна и акварели, без да броим продадените приживе, както и многобройните скици и рисунки, публикувани в списания или просто намерени в архива му (Kidder 1975: 119). Това внушително творчество далеч надхвърля поетичното му наследство в цифрово изражение. Бройката на публикуваните приживе стихотворения на Къмингс е малко под 900. В най-пълното издание на неговите „Събрани стихотворения“, издадено посмъртно, техният брой е около 1100. Защо тогава помним и говорим за поета Къмингс, а не за художника? Той има класическо образование от Харвард, което му дава солидна подготовка в теорията и практиката на писаното слово, но формално не е обучаван в техниките и „занаята“ на изобразителното изкуство. В тази сфера той е изцяло самоук. Вероятно и той самият е съзнавал, че липсата на такъв тип образование, както и невероятното изобилие и енергия от таланти, експериментиращи с авангардната естетика в началото на ХХ век, ограничават полето му за изява. Макар и добър художник модернист, като такъв той би бил просто още един от многото талантиливи и добри художници. Като поет експериментатор обаче авторът изпъква на фона на съвременниците си. Съчетавайки кроткия, съзерцателен лиризм на Емили Дикинсън с поетичния размах и прямота на Уолт Уитман, Къмингс не забравя и завета на предтечата на модернизма Едгар Алан По, че оригиналността в стихосложението трябва да е основният стремеж на поета². Именно в сферата на стихотворчеството Къмингс разгръща в най-голяма степен своята оригиналност.

Все пак като творец Къмингс не отдава предпочитание на някоя от двете си „мании“, както сам нарича страстта си към рисуването и писането на стихове (Cumings 1965: 333). Във въображаемо интервю за откриването на своя изложба Къмингс коментира връзката между поетичното и художественото си творчество, като пише, че те са влюбени едно в друго (Cumings 1965: 316–317). Интервюто завършва с мечтата му да живее в Китай, идеалното място за „поета художник“. Като правило Къмингс рисува през деня и пише поезия нощем, символично хармонизирайки творческите си практики с ритмичните цикли на природата. Това напомня за далекоизточните философии. Също както противоположните, но допълващи се в динамично равновесие сили Ин и Ян, писането на поезия и рисуването при Къмингс постоянно се стремят едно към друго, преследват се, загатват се взаимно и спорадично се сливат в най-авангардните му интерартистични творби: визуалните стихотворения. В тях Къмингс се стреми да постигне съвършената сплав между визуално и словесно, позната ни от китайския жанр на стихотворението картина. Този

² Визирам превърналото се в „канонично“ за литературната теория и добре познато есе на По „Философия на композицията“.

жанр няма адекватен еквивалент в западната културна традиция. Образците на жанра онагледяват деликатната „игра“ между „знаковите системи на визуалната репрезентация, вербалния текст и калиграфската интерпретация на текста, извършена със същата четка, която рисува и картината“ (Clüver 1989: 56).

Ключът към разбиране на естетическите решения и художествените похвати, използвани от Къмингс в стихотворчеството му, се крие във факта, че той съзнава себе си не като „поет“ или като „художник“, а като артист в пълна и неделима творческа цялост, като „поет и художник“. Така формално различните артистични практики на Е. Е. Къмингс могат да бъдат разглеждани като произтичащи от един общ естетичен първоизточник. Според Кидър дървото на поезията и на изобразителното изкуство имат общ естетически корен в съзнанието на Къмингс и „докато в най-външните клонки [проявленията им] са ясно разграничими, то съществуват много места по-близо до ствола, в които е трудно да разберем на кой от импулсите се дължи конкретното произведение“ (Kidder: 1979, 3). Независимо дали артистът посяга към четката или молива, изначалният творчески импулс е един и същ.

Още в първите си отзиви за неговите стихове критиците отбелязват важното значение на визуалния аспект на поезията му. Дори преди публикуването на първата му стихосбирка „Лалета и комини“ (1923) Горам Мънсън заявява, че „едно цялостно изследване на Къмингс трябва да проучи в дълбочина и картините, и рисунките му и не можем да пристъпим към никаква точна оценка на неговото литературно творчество, без да отбележим важния факт, че Къмингс е художник“ (Nunson 1923: 2). Приятелят на автора, Слейтър Браун, отбелязва на следващата година, че „Къмингс е не само поет, но и художник“ и оригиналността му се дължи на това, че „той пренася мирогледа и техниката на изобразителното изкуство в поетичното поле“ (Brown 1924: 26). Пол Розенфелд го описва като „ренесансов художник ювелир“, който „кове вербален еквивалент на арабеската“ (Rosenfeld 1925: 197). Мариан Мур определя поезията му като „вербален топиар“ (Moore 1926: 49). Норман Фридман говори за „типографските прийоми“, които са „визуални по своята същност и същевременно не-визуални по функция“ (Friedman 1960: 112). Бари Маркс споделя, че „това, което Къмингс учи от изобразителните изкуства, далеч надхвърля интереса му към външния вид на самото стихотворение“ (Marks 1964: 116). Гари Лейн говори за неговото „импресионистично слово-рисуване“ (Zane 1976: 6). Този списък от мнения може да бъде продължен поне с още няколко страници.

Съществуват немалък брой биографии на Къмингс и изследвания на неговото поетическо творчество. Много малка част от тях обаче насочват вниманието си изключително върху взаимовръзката между двете основни художествени дейности, които практикува Къмингс, и влиянието на авангардистките течения от периода между двете световни войни върху творчеството му. Из-

между тях се нареждат такива изследвания като статията на Ръшуърт Кидър „Къмингс и кубизмът: влиянието на изобразителните изкуства върху ранната поезия на Къмингс“ (1979), „Примитиви от небостъргачите: Дада и американският авангард 1910–1925“ (1975) на Дикран Ташджян и сравнително поновото изследване на Майкъл Уебстър „Визуалната поезия след футуризма: Маринети, Аполинер, Швитерс, Къмингс“ (1995). Едно от най-задълбочените изследвания на художествените творби на Къмингс и взаимовръзката им с лириката му е „ПОЕТИХУДОЖНИК: естетика на ранното творчество на Къмингс“ на Милтън А. Коен (1987). Този труд осветлява не само теоретично-естетическа основа на творчеството на Къмингс, но и конкретните стилистични похвати и лексико-граматични техники, използвани от поета. Ценен е и с това, че в него са проучени и представени много от бележките на Къмингс от архива му в харвардската „Хотън Лайбъри“.

Естетиката на Къмингс

Всеки анализ на поезията и/или художественото творчество на Къмингс трябва да се съобрази с естетическите принципи, залегнали в основата на авторските решения, както и с тяхното проявление под формата на стилистични похвати.

Ръшуърт Кидър вижда поне три формални характеристики, проявяващи се и в поезията, и в художествените произведения на Къмингс: „фрагментация и сливане, симултанност и билатерална симетрия“ (Kidder 1979: 281). В споменатото по-горе изследване Милтън А. Коен прави обстоен преглед на естетическите търсения на Къмингс, като се спира на няколко основни принципа в тях: върховенство на сензитивното над когнитивното, стремеж да се опосредства сетивното възприятие, както и да се предаде „движението“, характерно за всичко около нас и в нас.

Според самия Къмингс творецът не е този, който „описва“, а този, който „чувства“. Като продукти на разума идеите блокират сетивата ни и ни пречат да чувстваме. Къмингс се стреми да запази в стиховете и картините си оригиналните сетивни възприятия, които поразяват читателя/зрителя на произведението, когато го възприема за пръв път. Възприятието се иницира от директните стимули на сетивата. Осъзнаването идва по-късно и тъй като то включва „осмисляне“ на първоначалните стимули (звук, цвят, мирис), притъпява естествената, първичната сила на сензорните възприятия, нарушава непосредствеността им и по думите на Къмингс „редуцира до най-малкото общо кратна множествената комплексност на импресиите и възприятията“ (Cohen 1987: 88).

В една картина например след първоначалното въздействие на цветовете върху ретината мозъкът започва да различава визуалните елементи на композицията: линии, форми, текстура. Впоследствие тези елементи започват да

образуват в съзнанието ни разпознаваеми обекти. Мозъкът извиква от предварително складираната база данни представи за „обектите“ (маса, цвете, куче, човек, къща и т.н.) и ние подсъзнателно започваме да „категоризираме“ това, което виждаме. Колкото повече „осъзнаваме“ обекта, който гледаме, толкова по-малко всъщност го „виждаме“. Преставаме да виждаме с очите си и да чувстваме художественото произведение веднага след намесата на разума.

По аналогичен начин в поезията, след като „осъзнаем“ значението на думите, преставаме да възприемаме сетивните им характеристики. Осъзнали идеята зад думата, ние преставаме да виждаме как тя изглежда върху белия лист. В китайските идеограми, в които символите са визуално смислоопределящи, това не може да се случи, но буквите от нашите азбуки (не само латиницата, но и кирилицата) са лишени от визуално значение. Къмингс компенсира тази липса, като изостря и усилва сензорните възприятия на читателите си, за да ги накара първо да „видят и чуят“ и да забави процеса на „осъзнаване“ на видяното (Cohen 1987: 92). Стихотворението на Къмингс „умът ми“ (СС 97)³ прекрасно илюстрира горните разсъждения:

my mind is
a big hunk of irrevocable nothing which touch and taste and smell
and hearing and sight keep hitting and chipping with sharp fatal
tools
in an agony of sensual chisels i perform squirms of chrome and ex-
ecute strides of cobalt
nevertheless i
feel that i cleverly am being altered that i slightly am becoming
something a little different, in fact
myself
Hereupon helpless i utter lilac shrieks and scarlet bellowing.

умът ми
буца е от безвъзвратно нищо по което допир вкус и обоняние
и слух и зрение удрят, дялкат и коват с неумолими остри
сечива
в агонията на сетивните длета се мятам в гърчове от охра и пре-
крачвам във кобалтово
въпреки това аз
чувствам как умно ме променят и лекичко превръщам се в-
ъв нещо по различно, всъщност в

³ СС – Събрани стихотворения. Числото след съкращението указва съответната страница от пълното издание: Cummings, E. E. *Complete Poems*, 1904–1962. Ed George J. Firmage. New York: Liveright, 1994. Следвам тази практика на позоваване на стихотворенията, защото тя е възприета за референции в *Spring*, The Journal of E. E. Cummings Society.

себеси

И немошен аз сричам люляви писъци и алено мучене.

(CP 97)

Поетическата метафора ни представя „умът ми“ като безформена „буца“, като мъртво, безчувствено („безвъзвратно нищо“) парче камък, което бива внимателно моделирано от „сетивните длета“ на възприятията, за да се превърне в произведение на изкуството. Сякаш като „сечивата“ на велик скулптор петте сетива (осезание, вкус, обоняние, слух и зрение) „удрят, дялкат и коват“ съзнанието на поета, за да отстранят ненужните интелектуални пластове, наслоени от разума, и да разкрият същината на естетическото „аз“. Различната дължина на стиховете, определяща ритъма и темпото, онагледява бързината и дълбочината на ударите. Отсекът е *визуализиран* в резкия, внезапен край („пре-“) на най-дългия пети стих и яростно захвърления в противоположна посока остатък от глагола в началото на следващия. Но „пре-“ не само визуализира фрактурата, а и маркира точката на радикална промяна, след която „умът ми“ (стих 1) достига ново състояние (буквално „прекрачва“)⁴. Така „пре-“ ходът от първоначалното безформено състояние на „умът ми“ (стих 1) към новото естетическо „себеси“, което е смислово и визуално отделено самостоятелно в осми стих, следва ясно видима траектория в две фази: с „пре-“ като точка на пречупване свършва първата, деструктивна фаза, докато с „превърщам се“ (края на осми стих) започва новата, конструктивна фаза, която минава през степените „лично“ и „същност“ (девети стих), за да достигне до крайната цел „себе си“. Несъответстващите си смислово, синестезични по същество словосъчетания (люляви писъци, алено мучене) подчертават водещата роля на сетивното над когнитивното за естетиката на поета. Къмингс не само описва процеса на естетическо пречистване, той го и *визуализира* за читателите си.

„Естетиката на движението“ у Къмингс, за която говори Коен, е основополагаща за авторския светоглед (Cohen 1987: 151–152). И в картините, както и в стихотворенията Къмингс се фокусира върху предаване на вътрешния динамизъм, на онова вътрешно напрежение, което държи всички компоненти на произведението в динамично равновесие и в органична цялост. За Къмингс и поезията, и рисуването са динамични изкуства. В изобразителното изкуство движението се постига чрез съпоставяне на геометричните равнини в платното, диагонални линии или контрастиращи си цветове. Във вербалния текст движението се предава най-добре чрез рязка смяна на контекста. В един от редките случаи, когато говори за собствените си литературни похвати (в предговора към стихосбирката от 1926 г. „е 5“), Къмингс заявява, че подобно на комедианта от бурлеската той обича онова словесно прецизиране, което създава

⁴ В оригинала това е още по-ясно: „ex-“ в смисъл на „бивш“.

движение (СС 221)⁵. Както поантата във вица е именно онзи последен щрих, онази рязка смяна на контекста, която буди смях и предизвиква спонтанна реакция, така и съпоставянето и съжителството на привидно несъпоставими думи е онова „словесно прецизиране“, което създава усещането за движение в творбата. Този търсен ефект е видим дори в заглавието на първата стихосбирка на Къмингс, „Лалета & комини“ (1923)⁶, в което цветните, лирично-романтични конотации на „лалетата“ рязко контрастират с прозаичността на индустриалния контекст на фабричните „комини“.

Къмингс притежава „художническо око“ за това как думите изглеждат върху листа. Самият той заявява, че всяка „дума има разпознаваем силует“ и след взаимно интерпретиране на идеите, зад които стоят, думите създават „посока, стимул... да захвърлят индивидуалните си силуети... и да се разтопят в движението“ (Cohen 1987: 186). Глаголите притежават най-голям семантичен двигателен заряд. Те са в опозиция на съществителните, които обозначават стазис. Между стоящите в двата края на парадигмата глаголи и съществителни се нареждат наречията и прилагателните с намаляващ интензитет на двигателния заряд. Къмингс пише в една от бележките си, че наречията служат като трамплин, който предхожда самото действие и „ако глаголите са [математически] равни на светлина, то наречията са равни на отразена светлина“ (Cohen 1987: 179). Що се отнася до прилагателните, за Къмингс те забавят движението и насочват мисълта към съществителното. В очарователната си епиграма за частите на речта Къмингс сравнява съществителните с „препарирани птици“, които гъмжат от „въшките“ на прилагателните“ (Cohen 1987: 179).

Освен лексикалните и граматичните елементи на езика Къмингс използва и комбинация от морфо-синтактични маркери като капитализация, пунктуация и интервал, за да „създаде непосредствено възприемливо действие“, да „подсили семантичното значение“ и да ускори или забави осмислянето му (Cohen 1987: 184). Самият Къмингс нарича сбора от тези елементи комплекс. За да илюстрира начина на функционирането на този „комплекс“ в конкретно произведение, Коен дава за пример стихотворението „свещи и“ (СС 280). Стихотворението описва църковна процесия на изнасяне и обратно внасяне в храма на мощехранителницата пред събраното множество поклонници. Редуването на капитализацията на буквите в повтарящата се във втори и девети стих фраза „ей я иде стъклена кутия“ заедно с отделянето на фразата в раз-

⁵ Къмингс цитира следния виц: „Въпрос: Нима би посегнал на жена с дете? Отговор: Не, разбира се, бих я ударил с тухла“.

⁶ Това е заглавието от оригиналния ръкопис, предаден за печат от Къмингс в края на 1922 г. Издателят самоволно замества амперсанда (&) със съюзът „и“ в първото издание през 1923 г. Бесен от това вмешателство в решението му, Къмингс издава за своя сметка през 1925 г. отпадналите от първоначалния ръкопис стихотворения, като оставя само отхвърления амперсанд върху корицата вместо заглавие.

лични строфи и разтягането ѝ в четири самостоятелни стиха (от 19 до 22) създава зрителната илюзия за приближаване на процесията към гледната точка на лирическия аз (Cohen 1987: 182). Стихове 2, 9, 19, 20, 21 и 22 визуално са разположени по следния начин:

2 – Ей я Иде стъклена кутия
9 – еЙ Я иДе Стъклена кутия
19 – ей я
20 – иде
21 – С Тъклена
22 – Кутия и тамян

В началото от мястото, на което е застанал поетът, мощехранителницата е доста отдалечена и едва видима, при това в полупрофил. Приближаването ѝ е маркирано чрез вълнообразно преместване на капитализацията в девети стих. Накрая в отделената в самостоятелна строфа фраза мощехранителницата не само се изравнява с погледа на автора, достигайки до него, но е изложена на показ анфас, което е визуализирано с разбиването на фразата в самостоятелни редове. Тук към анализа на Коен можем да добавим, че непосредствената близост на кутията с мощите на св. Игнатий до лирическия герой е указана и чрез директно стимулиране на обонятелните рецептори на читателя (тамян).

Едновременно с капитализацията пунктуацията в следващата строфа също указва придвижването на шествието:

крачеши)монаси-и-
бавно,на,посоки;процесията:и
Влиза
втая
черква.

Всеки препинателен знак указва разположението на обектите в пространството и начина на придвижването им в него. Така тиретата свързват „кутията“ с „монасите“, които я обграждат. Запетайките маркират забавянето на шествието, като семантично дублират „бавно“. Точката и запетаята визуално и семантично спират самата „процесия“, указвайки кратка пауза в придвижването на множеството. Думата „процесия“ визуално е притисната (поради липсата на интервал) между точката и запетаята от ляво и двоеточието отдясно, което създава илюзията за напирашото отзад множество, блъскащо се в гърбовете на хората пред тях. След което двоеточието рязко отпущва движението и началото на шествието с носещите кутията монаси бързо влиза в църквата

и изчезва от погледа на поета. Точката след „черква“ смислово слага край на описаната сцена.

Видно е, че подборът на капитализацията и пунктуацията е изключително прецизен и систематичен и в никакъв случай не е произволен. Детайлите, до най-дребния, като точка или запетая, са подбрани и поставени на точното им място с часовникарска прецизност, за да се използва кинетичният им и визуален потенциал, като същевременно се запази традиционната им синтактична функция (Cohen 1987: 183). Според Къмингс всяка дума, осмислена сама за себе си, предполага прилежащия ѝ пунктуационен знак. В неговата употреба главните букви акцентират и привличат вниманието, точките спират действието, запетайките правят паузи, двоеточието слива и продължава, тиретата разделят, но едновременно с това всеки от тези елементи е поставен така, че незабавно да укаже промяната в семантичното „движение“ на всяка дума и тематичното „движение“ на всяка строфа (Cohen 1987: 183).

Е. Е. Къмингс и езикът на „жеста“

Съвременният писан език според Къмингс е изгубил оригиналното си сензитивно очарование. Писаният текст не може да впечатли читателя, да предизвика емоции от пръв поглед. Идеалният „писмен“ език за поета би бил идеографският или калиграфският. В търсене на начини да възстанови тези естетически характеристики на езика Къмингс се обръща към иконичните му измерения. Поставя си за цел да преобразува лексикалните и граматичните единици в езика така, че формата им да имитира тяхното семантично значение. Къмингс разглежда такива примери на иконичен дискурс или „сензитивен език“ като „жестове“ (Cohen 1987: 93). За него „жест“ е всичко, което пряко стимулира сензорните възприятия. „Жестът“ притежава същата „физическа непосредственост“, която някога езикът е притежавал в идеограмите (Cohen 1987: 93). „Жест“ може да бъде всичко: препинателен знак, неправилна капитализация, разделяне или сливане на думи, префикси и суфикси, отделни букви или цифри и дори отстъпи и интервали. „Жест“ е всяка пръска мастило върху белия лист, „всяко разположение на черно и бяло върху страницата“, пише Къмингс в една от бележките си (Cohen 1987: 93). На този жестомимичен език, или език на жеста, дължим някои от най-известните перитекстове на Къмингс, като заглавията на стихосбирките му *& [И]* (1925) и *W [ViVA]* (1931). Цялото му поетично творчество изобилства от „жестове“.

Например в стихотворението *mOOn Over tOwns mOOn* (CP 383) като „жест“ са използвани иконичните характеристики на графемата на буквата „О“ и по-специално фактът, че тя графично уподобява пълна луна. Така описаната сцена на пълнолуние над града е визуализирана чрез изписване на всички букви О като главни в първите две строфи. За да се визуализира обратният процес, залезът на луната зад назъбените силуети на постройките-

те, в последната трета строфа (oNLY THE MooN o / VER ToWNS / SLoWLY SPRoUTING SPIR / IT) са капитализирани всички останали букви с изключение на „o“. Ако графемата „O“ визуално уподобява пълна луна, то отворената скоба „(“ е перфектната идеограма за лунен сърп. Къмингс използва това графично свойство в друго импресионистично стихотворение (CC 103), което завършва с тристишието:

(ta-te-tain a parenthesis!said the moon)

Отделената в самостоятелен стих скоба онаглеждава увисналия в небето лунен сърп, дублирайки семантично думата „луна“, надвиснала точно над нея.

Освен капитализацията, пунктуацията и иконичните свойства на самите букви като „жест“ Къмингс използва и разделянето на думите на части или сливането им в едно, като често интервалите между новополучените думи „онаглеждават“ семантичното им значение. Така например хълцането на пияна жена в последната строфа на стихотворението (CC 76) е предадено по следния начин:

i'm
so
drunG
k,dear

В „5“ (CC82), описващо игра на табла в ориенталско кафене в Бостън, прозявката на турчина, съдържател на заведението, при изпращането на гостите му вечерта е предадена така: Goo dnightef fendî . Прозяването буквално е „видимо“ в нестандартните интервали във фразата „Лека нощ, ефенди“. Те маркират поемането и изпускането на въздуха: „лее (вдишване) каношеф (издишване) фенди“.

Друг „жест“ от художествения арсенал на Къмингс е „техниката на телескопичното изграждане“ (Friedman 1960: 120). Този жест акцентира върху „пластичните“ свойства на словото. За „телескопичност“ говорим, когато думата се появява върху листа като компресирана, сложно-съставна дума, изградена от последователното повторение и удължаване на съставляващите я букви (ттетелтелетелестелестелескотелескоп). Къмингс често използва комбинация от прогресивна и регресивна словесна телескопичност. Самият „жест“ бива използван в комбинация с други, като в примера със стихотворението „сякаш“ (CC 423), в което телескопичността се комбинира с подвижна капитализация. В последния стих „mmamakmakemakesWwOwoRworLworld“ смесването на телескопичните думи „създава“ и „свят“, комбинирано с прогресивната капитализация, „визуално пресъздава изгрева на слънцето, което постепенното разкрива пейзажа пред очите на поета“ (Webster 2004: 93).

Като пример за комбинирана употреба на прогресивна и регресивна телескопичност и тяхното взаимодействие можем да посочим стихотворението „носенносеноснон“ (СС 431), посветено на известния американски танцьор на степ Пол Дрейпър. Тук жестомимичният език на Къмингс буквално онаглеждава танцовото изпълнение и превръща стихотворението в перформативен текст. Така „жестомимичният език“ на Къмингс отключва спектър от художествени прочити на един и същ текст. Читателят е „поканен“ от поета да разчете и осмисли конкретните текстове не само като „стихотворение“, или като „картина“, но и като спектакли: музикална пиеса (СС 78), кабаретен танц (СС 341, СС 471), театрална постановка (гореспоменатото „5“, СС 82), цирково акробатично изпълнение (СС 536), боксов мач (СС 430), изобщо като произведения на перформативните изкуства.

Ако „жестомимичната“ поетика на Къмингс налага прочити на стихотворенията му като художествени произведения от други артистични практики, то би било интересно да разберем каква е представата на самия Къмингс за лиричното произведение като форма. Преобладаващото модернистично схващане за стихотворението е като за „интелектуален и емоционален комплекс в моментен отрязък от време“ (Езра Паунд), като „вербална икона“, която не разчита на образна прилика, а съставлява „кристална решетка, синхронична структура в някакво метафорично пространство“ (Mitchell 1986: 25). Тази представа измества фокусът от съдържанието на стихотворението към неговата форма и архитектурника, към „дизайна“ му.

Къмингс следва това модернистично схващане от най-ранните етапи на кариерата си и постоянно експериментира със звуковете и визуалните характеристики на стиховете. Експериментите му го отвеждат далеч от конвенционалните представи за поезията до степен, в която той започва да говори за произведенията си като за *faits* (Kennedy 1980: 116). Френската дума *fait*, която се превежда като „дело, деяние“ или „факт“, има конотацията на нещо направено, свършено, но същевременно и на нещо случващо се от само себе си. Отношението на Къмингс към собствените му творби (не само към стихотворенията картини) за мен е показателно в два аспекта. Първо, то издава схващането на Къмингс, че поетът е не само интелектуален труженик, но и „художник“, майстор-занаятчия, някой, който твори едновременно и с въображението, и с ръцете си. Поетът има същото отношение към творбата си като това на художника или скулптора. Следователно в осмислянето му като *fait* стихотворението е приближено до визуалните и пластичните изкуства и отдалечено от „естественото“ му родство с музиката.

Втората важна насока, към която ни отправя осмислянето на стихотворението като *fait*, е необходимостта от радикална промяна в представата ни за читателя като реципиент на художественото произведение. Ако стиховете предполагат пасивен (макар и спорадично емпатичен) читател, то *faits* изиск-

ват *активен участник*, дейно ангажиран в процеса на естетичното съпреживяване. Самият Къмингс пише в една от бележките си: „Денят на говоримата поезия отмина. Стихотворението най-накрая зае полагащото му се място, то вече не изпява себе си, то изгражда себе си, триизмерно, постепенно, едва доловимо в съзнанието на съпреживяващия“ (Kennedy 1980: 128). Това ново отношение на вече „бившия“ читател му носи естетическа награда, защото превръща предишния „обикновен“ прочит в духовно изживяване.

Тук е достатъчно да си припомним едно от най-разпознаваемите, ювелирни *faits* на Къмингс „l(a“ :

l(a
le
af
fa

ll
s)
one
l

iness

(CP 673)

Това деликатно изтъкано произведение е познато на широката читателска публика като стихотворението за „падащия лист“. Можем да „разчетем“ това хайкуподобно стихотворение като словесно-образен изказ на неотрансценденталната философия, изповядвана от Къмингс. Разбиването на думата „самотност“ на съставните ѝ части напомня за поученията на индуистките философски трактати, Упанишадите. Висшата същност на вселената е скрита в най-микроскопичния елемент от зримото – в нищото, в невидимото, по начина, по който Космосът, или Абсолютът, или върховното Божество (Брахман), е скрит в невидимата душа на отделния човек (Атман). Двете са в динамичен синтез, също като даоистката двойка Ин и Ян, визуализирана в „l(a“. Така Къмингс съзнателно превръща „прочита“ на стихотворението в молитва или в мантра, в духовно изживяване.

Видно е, че това стихотворение спада към така наречената визуална поезия. Когато говорим за характеристиките на „визуалното“ в поетиката на Къмингс, не можем да подминем и този аспект на неговото творчество.

Е.Е. Къмингс и „визуалната поезия“

Колкото и шаблонно да звучи, най-доброто определение за визуална поезия е „поезия, предназначена да бъде видяна, не четена“ (Bohn 2010: 1). Под „четена“ тук Бон има предвид четена на глас, рецитирана или изказана. Това не означава, че в едно „визуално“ стихотворение не може да има разпознаваеми думи или текст с „прочетим“ смисъл. Визуалното стихотворение е комбинация от визуални и вербални елементи. Вербалният аспект в такива стихотворения не може да бъде отделен от визуалния, без да се разруши сигнификацията на цялото произведение. За разлика от „стандартното“ или „общоприето“ стихотворение (колкото и произволни да са тези определения), визуалното стихотворение не просто описва обект, идея, чувство или настроение, а повече или по-малко директно ги *изобразява*, имитирайки обекти или явления от действителността. В „класическите“ образци на жанра обикновено имаме типографска „рисушка“ на обект, феномен или ситуация, видима от пръв поглед. Семантичното значение на думите или фразите дублира визуалния образ. Ако „общоприетата“ поезия разчита на фигури на речта, за да изгради образ в съзнанието на четящия, то визуалната поезия буквално *рисува* този образ.

Практикуването на жанра визуална поезия има дълга история. Древните гърци са го наричали *technopaegnia*, римляните са го познавали като *carmina figurata* (Bohn 2010: 1). Жанрът процъфтява през Ренесанса и тъне в забвение впоследствие само за да изживее „драматичното си прераждане“ в началото на XX век (Bohn 2010: 1). През последното столетие визуалната поезия присъства трайно като жанр в лирическото изкуство и се радва на признание и популярност не само сред критиците, но и сред четящата публика.

В зависимост от баланса между вербалния и визуалния им аспект визуалните стихотворения могат да се категоризират най-общо в три групи. Към първата група можем да причислим стихотворения, в които визуалният аспект доминира, а вербалният само допълва „прочита“ или внушението. В такива стихотворения визуалният елемент е образен, налице е рисунъчно изобразяване на определен обект. Калиграмите на Аполинер спадат към този вид.

Във втората група попадат стихотворения, в които типографската визуална аранжировка служи само за „подсилване“ на вербалната тематична смисловост на текста. Метафорично казано, визуалният аспект изпълнява ролята на резонаторна кутия, която усилва словесното послание. В по-голямата си част визуалните стихотворения на Къмингс спадат към тази категория.

Съществува и трета група визуални стихотворения, при които нито вербалният, нито визуалният аспект взимат надмощие в процеса на сигнификация. В такива стихотворения няма ясен маркер, по който да съдим дали образното, или словесното определят изначално смислообразуването. В тази категория можем да причислим футуристичните експерименти на Маринети, изразени

чрез концепцията му за „освободена словесност“. Вероятно тук попадат и произведенията на неоавангардната „конкретна“ или „обектна“ поезия.

Важно е да се отбележи, че тези три „типа“ визуална поезия, които най-общо разграничих по-горе, са без ясно очертани граници. Те се застъпват и преливат един в друг. Голямото разнообразие от визуални стихотворения по-скоро ни дава основание, вместо да се опитваме да ги класифицираме според вербално-визуалния им аспект, да разглеждаме този аспект като спектър. В двата противоположни края на спектъра можем да разположим съответно стихотворенията с изявен изобразителен елемент (словесната рисунка) и тези с явен вербален елемент (рисуваното слово). Всички останали попадат някъде в пространството между двете крайности.

Визуална поезия, типография и визуални стратегии у Къмингс

Визуално поетичното творчество на Къмингс покрива почти целия спектър от визуални стратегии. Сред стиховете му можем да намерим примери за „формална“ поезия, „обективна“ или „конкретна“ поезия и акростих (Heusser 1997: 241). Освен на ниво цялостен текст (визуална форма на завършеното стихотворение), Къмингс използва иконичността и на субтекстуални нива: синтактично, граматическо и лексикално. Това означава, че в стихотворенията му прецизното подреждане не само на цели думи или фрази, но и на отделни букви или препинателни знаци визуално стимулира художественото внушение. Съвременните изследователи на творчеството на поета са на мнение, че Къмингс използва „типографията като пътеводител за разчитане на стихотворенията“ си (Heusser 1997: 242). Освен Мартин Хюсър подобно мнение споделят и редица други, по-съвременни изследователи на Къмингс като Макс Нани, Ричард Кюъртън, Майкъл Уебстър и др. Типографията е основно средство, чрез което Къмингс контролира процеса на четене на стихотворенията.

Колкото и парадоксално да звучи, типографията в стихотворенията на Къмингс е съвсем „стандартна“ (Heusser 1997: 243). С изключение на някои спорадични гръцки думи и букви, вмъкнати в стиховете му, Къмингс използва един и същ шрифт, този на старата си пишеща машина “Royal Portable”. Буквата като най-малката градивна единица на стиха остава непокътната. В повече от хилядата стихотворения в пълното издание на „Събрани стихотворения“ няма половинчати букви, задраскани букви или наклонени букви. Има едно-единствено изключение: стихотворението (СС 263), което е отпечатано на страницата, завъртяно на деветдесет градуса обратно на часовниковата стрелка. Идеята е по този начин удължените вертикални строфи визуално да имитират стрелкащите се във въздуха празнични ленти и гирлянди (Heusser 1997: 243). Но дори и в това стихотворение буквите са подредени в нормални редове. За разлика от калиграмите на Аполинер или творбите на футуристите

в стихотворенията на Къмингс думите винаги са разположени по стандартни редове, а не по криви линии, под ъгъл или вертикално. В цялостното му поетическо творчество няма рисунки, илюстрации или какъвто и да е друг тип ръкопис (Heusser 1997: 243). Тук отново имаме едно-единствено изключение от правилото, но то не е свързано с авторовите намерения, а е наложено от необходимостта да се противодейства на външна намеса. В първото издание на стихосбирката „Без благодарности“ (1935) цензорите в последния момент свалят от печат стихотворението „тез пичове префинени не са“ (СС 427) заради откровено вулгарния език. Къмингс собственоръчно изписва стихотворението на оставената за целта празна страница в девет от оригиналните хиляда бройки тираж (Webster 2002: 24). Стихотворението е отпечатано за първи път едва в първото издание на „Събрани стихотворения“ през 1972, десет години след смъртта на автора и трийсет и седем години след първоначалното му даване за печат.

Важно е да се направи уточнението, че всъщност Къмингс използва „стандартна“ типография. Това, което Къмингс манипулира и утилизира за естетическите си решения, е ортографията. Разделените или слети с граматически неправилни суфикси и префикси думи, разпръснатите по листа букви и нестандартна пунктуация и капитализация са форми на девиантна ортография. Те са основни прийоми от „езика на жеста“ – стратегията, използвана от Къмингс за изграждане на неговата интерарт поетика. Иконичните измерения на тези „жестове“ превръщат стихотворенията му във *faits*, в интерарт творби. За читателите днес иконичните измерения на пунктуацията например са ясно видими в емотиконите, използвани в дигиталните комуникации в интернет пространството. За съвременниците на Къмингс обаче неговите експерименти с иконичните аспекти на ортографията си остават почти неразбираеми. Спокойно можем да определим Къмингс като пионер в изследването на естетическите възможности на иконичността в писаното слово.

В забележителното си изследване „Визуална форма в ‘Без благодарности’ на Е. Е. Къмингс“ Кюъртън дефинира *визуалната иконичност* като „мотивирана‘ свързаност между визуални форми и сравнително локални семантични и наративни структури в текста“ (Sureton 1986: 248).

Когато говорим за иконичност на ниво завършен, цялостен текст, трябва да отбележим, че Къмингс я използва в много малка част от стихотворенията си. От повече от хилядата публикувани стихотворения в едва около дузина визуалната аранжировка върху листа очертава някаква разпознаваема форма. Обикновено това са геометрични фигури като триъгълници (СС 638, 724, 827, 1032), двоен триъгълник (СС 725), огледално отразен триъгълник (СС 600), обърнат шеврон (СС 674), ромбоид (СС 355) или контури на цифри – единица (СС 673), тройка (СС 796). При всички тези примери обаче липсва експлицитна връзка между визуалната форма и вербалното съдържание на творбата. Та-

квива „немотивирани“ визуални ефекти можем да определим като проявления на феномена на „неопределения референт“ (Heusser 1997: 251). Семантично-то несъответствие между вербалния и визуалния елемент в такива стихотворения ги „отваря“ за различни, често противоречащи си интерпретации.

Съществуват и стихотворения, за които има консенсус сред критиците относно естетическата функция на визуалната им архитектура. Например, независимо дали „виждат“ в „тез тЪЙ живи“ (СС 426) фигурата на танцьор (Gidley 1968: 187; Nänny 1986: 221; Cureton 1986: 249), или акцентират върху визуалната техника, с която Къмингс предава на стихотворението кинетично движение и динамична сила (Cohen 1987: 190; Heusser 1997: 249), всички изхождат от консенсусната позиция, че съществува експлицитна „мотивирана“ връзка между визуалната форма на стихотворението и танцуващата му тематиката.

Подобно на горепосоченото стихотворение стихотворението „ondumonde“ (СС 430) визуално пресъздава кинетиката и динамиката на боксов мач. Графичната форма на стихотворението следва контурите на една от скиците на Къмингс, *Боксьор*, която можем да приемем за политекстант на самото стихотворение:

```

ondumonde"

(first than caref
ully;pois
edN-o wt he
n
,whysprig
sli

nkil
-Y-
strol(pre)ling(cise)dy(ly)na(
mite)

:yearnswoons;

&I;sdensekil-
ling-whipAlert-floatScor
ruptingly)

ca-y-est'
droppe5
qu'est-ce que tu veux
Dwritth
il est trop fort le nègre
esn7othingish8s
c'est fini
pKaW,T,O:
allons
9
&

(musically-who?

pivoting)
SmileS

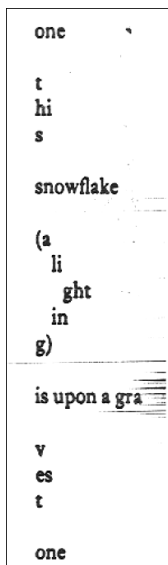
"ahlbrhoon

```


CP 430, Боксьор, молив, началото на 1920 г.

В подобното на хайку стихотворение „една“ (СС 833), описващо плавното кацане на снежинка върху надгробна плоча, визуалният строеж е отчетливо иконичен, а симетрията – водещ принцип при архитектурата на строфата. Дължината на стиховете и видимият ъгъл, формиран от петте средни стиха, имитират кристалоподобната структура на истинска снежинка (Heusser 1997: 251).

CP 833

Можем да завършим прегледа на иконичността като решение за цялостния текст на стихотворението с двата най-малко спорни примера: „не/бето/бе“ (СС 64) и „н е“ (СС 1031). Най-малко спорни, защото визуалната форма и на двете творби е еднозначно референтна, което прави интерпретирането ѝ недвусмислено. И при двете стихотворения визуалният аспект е дублиран семантично от словесния.

```

the
  sky
    was
can dy lu
minous
  edible
spry
  pink's shy
lemons
greens coo l choc
olate
s.

un der,
a lo
co
mo
  tive s pout
        ing
              vi
                o
                  lets

```

CP 64

Първото стихотворение (СС 64) едновременно описва и рисува облаците дим, излизащи от комина на локомотив. Смятам, че съществува друга „мотивирана“ връзка между вербалния и визуалния му аспект и тя е базирана на политекстуалност. Можем да разглеждаме стихотворението като алогографски екфразис на картината на Джорджия О'Кийф „Нощен влак в пустинята“ (1916)⁷.

Що се отнася до (СС 1031):

```

nw
O
h
S
LoW
h
myGODye
ss

```

критиците обикновено избягват да коментират визуалната му форма заради факта, че тя уподобява „фалос“ (Heusser 1997: 246). Наистина, оргастичното вербално съдържание („He, Oh, bawno, Ooo, Боже мой, дааааа“) предполага визуален прочит на стихотворението като иконичен фалос. Без да отричам, че такъв прочит е възможен, смятам, че намеренията на Къмингс са в малко по-

⁷ За обстоен анализ на взаимовръзката между двете творби виж: Kilyovski, Vavrilen. “Estlin With Georgia On His Mind: A Reading Of E. E. Cummings’ “The/Sky/Was“ As An Ekphrastic Poem”.

различна посока. Потвърждение за това намирам в запазените работни чернови на стихотворението, приложени в биографията му *Сънища в огледалото* на Ричард Кенеди. Там виждаме, че Къмингс е обмислял различни визуални композиционни постановки, дори „удвояване“ на образа. Наред с това в един от последните варианти Къмингс е нарисувал съвкупяващи се женска и мъжка фигури. Това ми дава основание да смятам, че идеята на Къмингс е била да представи стилизирана графична „икона“ на самия сексуален акт. В този прочит откривам прилика между стихотворението на Къмингс и скулптурата „Целувката“ на Константин Брънкуш. Според мен Къмингс се е опитал да имитира опростения протокубистичен дизайн на тази скулптура. Опитал се е да изгради една вербално-визуална икона на същността на сексуалния акт, подобна на емоционалната „заедност“, видима в творбата на скулптора.

Заклучение

В заключение можем да кажем, че художествените решения за конкретни творби на Къмингс, принадлежащи към различни знакови системи (стихотворения и картини), могат да се проследят до общ естетически първоизточник. Естетическите търсения на Къмингс водят до изграждане от негова страна на конкретен набор от типографски и ортографски изразни средства. Този жестомимичен инструментариум е визуално ориентиран. Той има за цел да въздейства директно върху сетивата на читателя. Визуалните възприятия се стимулират преди процеса на осмисляне на видяното да извика в съзнанието готовите образни референти на отделните словесни понятия. Казано с други думи, Къмингс цели да ни накара да *видим* думите, преди да ги прочетем. Тези специфики на поетиката у Къмингс контролират начина, по който четем стихотворенията, забавят осмислянето или подсилват сензорните възприятия. Въпреки че във визуалните стихотворения Къмингс акцентира върху визуалното възприятие, вербалният аспект на тези произведения никога не отстъпва по значение в процеса на смислообразуването. За Къмингс, макар и „видимо“, словото винаги има последната дума.

Библиография

- Bohn, Willard. *Reading Visual Poetry*, Vancouver: Fairleigh Dickinson UP, Kindle eBook, 2010.
- Baum, S. V., editor, *EETI: E. E. Cummings and the Critics*, East Lansing: Michigan State UP, 1962.
- Benjamin, Walter. „*The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*“, Hannah Arendt, ed. *Illuminations*. London: Fontana, 1968, 217–253.

- Brown, Slater. Review of Cummings' "Tulip and Chimneys" in *Broom*, VI [January 1924], 26–27.
- Clüver, Claus. "On Intersemiotic Transposition" in *Poetics Today Vol. 10, No. 1*, 1989 (55–90).
- Cohen, Milton. *A Poet and Painter: The Aesthetics of E. E. Cummings's Early Work*. Detroit: Wayne State UP, 1987. Print.
- Cummings, E. E. *Complete Poems, 1904–1962*. Ed. George J. Firmage. New York: Liveright, 1994. Print.
- Cummings, E. E. *E. E. Cummings: A Miscellany Revised*. Ed. George J. New York: October House, 1965.
- Cureton, Richard. "E. E. Cummings: A Study of the Poetic Use of Deviant Morphology." *Poetics Today* 1.1–2 (1979): 213–244.
- Cureton, Richard. „Poetic Syntax and Aesthetic Form.“ *Style* 14 (1980): 381–40.
- Cureton, Richard. „E. E. Cummings: A Case Study of Iconic Syntax.“ *Language and Style* 14 (1981): 185–215.
- Cureton, Richard. „Visual Form in E. E. Cummings' *No Thanks*.“ *Word & Image* 2 (1986): 245–77.
- Friedman, Norman. *E. E. Cummings: The Art of His Poetry*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1960.
- Gidley, Mick. "Picture and Poem: E. E. Cummings in Perspective". *Poetry Review* 59 (1968), 179–95.
- Heusser, Martin. *I Am My Writing: The Poetry of E. E. Cummings*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1997.
- Kennedy, Richard S. *Dreams in the Mirror: A Biography of E. E. Cummings*, New York: Liveright, 1980.
- Kilyovski, Vavrilen. "Estlin With Georgia On His Mind: A Reading Of E. E. Cummings' "The/Sky/Was" As An Ekphrastic Poem", *TREES OF KNOWLEDGE: ROOTS AND ROUTES, Essays in Honour of Michael Grancharov*, Tsoneva-Mathewson, S., Rowland, Y., Kostadinova, V., (eds.), Plovdiv UP, 240–250.
- Kidder, Rushworth M. *E. E. Cummings: An Introduction to the Poetry*, New York: Columbia UP, 1979.
- Kidder, Rushworth M. "Cummings and Cubism: The influence of visual arts on Cummings' early poetry". *Journal of Modern Literature*, Vol. 7, No. 2, E. E. Cummings Special Number (Apr., 1979), 255–291.
- Kidder, Rushworth M. "E. E. Cummings, Painter", *Harvard Library Bulletin* 23, April 1975.
- Kostelanetz, Richard (ed.). *Another E. E. Cummings*. New York: Liveright, 1999.
- Lane, Gary. *I am: A study of E. E. Cummings' Poems*. Lawrence: UP of Kansas, 1976.

- Levenson, Michael.(ed.) *The Cambridge Companion to Modernism*, Cambridge: CUP, 2009.
- Marks, Barry. *E. E. Cummings*, New Haven: Yale UP, 1964.
- Mitchell, W. J. T. *Iconology: Image, Text, Ideology*. Chicago: U of Chicago P, 1986
- Moore, Marianne. *The Dial*, LXXX [January 1926], 49–52. Rpt. in *EETI: E. E. Cummings and the Critics*, Baum, S. V., editor, Michigan State University Press, 1962. 31–33.
- Munson, Gorham. “Syrinx”, *Secession*, N 5 [July 1923], 2–11.
- Norman, Charles. *E. E. Cummings: The Magic-Maker*; New York: Duell, Sloan & Pearce, 1964.
- Nänny, Max. “Iconic Dimensions in Poetry.” On Poetry and Poetics. Richard Waswo (ed). Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1985. *Swiss Papers in English Language and Literature* 2 (1985): 111–35.
- Nänny, Max. „Iconic Features in E. E. Cummings‘ Poetry.“ *The Idea and the Thing in Modernist American Poetry*. Ed. Cristina Giorcelli. Palermo: Ila Palma, 2001. 209–234.
- Nänny, Max. “Imitative Form: The Modernist Poem on the Page”. *Poetry and Epistemology*, Roland Hagenbüchle and Laura Skandera (eds), Regensburg: Friedrich Pustet, 1986, 221.
- Rosenfeld, Paul. „E. E. Cummings“ in *Men Seen*. New York: The Dial Press, 1925.
- Rotella, Guy L. *E. E. Cummings: A Reference Guide*, G. K. Hall, 1979.
- Tashjian, Dickran. *Skyscraper Primitives: Dada and the American Avant-Garde, 1910–1925*, Wesleyan, 1975.
- Webster, Michael. *Reading Visual Poetry after Futurism: Marinetti, Apollinaire, Schwitters, Cummings*, P. Lang (New York City), 1995.
- Webster, Michael. “E. E. Cummings and the Reader”, Lagerroth, U.-B., Lund, H., Hedling, E. (eds) *Interart Poetics: Essays on Interrelations of the Arts and the Media* Rodopi, Amsterdam-Atlanta, GA 1997. 223–232.

Гл. ас. д-р Вакрилен Кильовски

Катедра „Англицистика и американистика“

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“

Адрес: ул. Теодосий Търновски 2, 5003 Велико Търново, България

✉ vakrilen@gmail.com

Assist. Prof. Vakrilen Kilyovski, PhD

Department of English and American Studies

University of Veliko Turnovo “St. Cyril and St. Methodius”

Address: 5003 Veliko Turnovo, Bulgaria, 2 T. Turnovski str., Bulgaria

✉ vakrilen@gmail.com

ЕЗИКОЗНАНИЕ

LINGUISTICS

A originalidade do vocabulário açoriano

Barbara Hlibowicka-Węglarz

Universidade Marie Curie-Sklodowska (Polónia)

Barbara Hlibowicka-Węglarz. UNIQUENESS OF VOCABULARY OF THE AZORES

Abstract: Portuguese language which is being spoken by Azorians is very much diversified as far as its phonological, morphological as well as lexical level is concerned.

It seems that the diversification of the vocabulary on the islands is a result of a social and historical background in which different communities were being formed on each and every island separately during their population process in 15th century. The subsequent isolation of the entire archipelago as well as of individual islands throughout centuries might have influenced the current vocabulary which is rich in archaisms and words of a folk elements.

The aim of this study is to analyze the vocabulary of the Azorean islands in particular of São Miguel and Terceira island which were two initially explored and populated islands on the Azorean archipelago.

Keywords: vocabulary, archaisms, Portuguese language, the Azores

Барбара Хлибовицка-Вегларш. АВТЕНТИЧНОСТТА В ЛЕКСИКАТА НА АЗОР-СКИТЕ ОСТРОВИ

Резюме: Португалският език, говорен от жителите на Азорските острови, е изключително разнообразен от фонологична, морфологична и лексикална гледна точка.

Смята се, че разнообразието на островната лексика е резултат от социални и исторически фактори, изиграли роля за обособяването на различните островни общности по време на заселванията през XV в. Последвалото изолиране на целия архипелаг, както и на отделните острови през вековете е повлияло на съвременната лексика, която изобилства от архаизми и народни елементи.

Целта на изследването е да разгледа обстойно лексиката на Азорските острови, в частност лексиката на островите Сан Мигел и Терсейра, като едни от първите заселени и изследвани острови от Азорския архипелаг.

Ключови думи: лексика, архаизми, португалски език, Азорски острови

Introdução

O arquipélago dos Açores, um território autónomo de Portugal, é um conjunto de nove ilhas, situado no Oceano Atlântico, cerca de 1500 km de Lisboa. É dividido em três grupos distintos: grupo ocidental (Corvo, Flores), grupo central (Faial, Graciosa, Pico, São Jorge, Terceira) e grupo oriental (Santa Maria, São Miguel). Devido à sua localização geográfica na encruzilhada das rotas marítimas durante vários séculos da sua história, as ilhas desempenharam um papel muito importante não só na história de Portugal, mas também na história do Atlântico.

Os açorianos falam um português que tem as suas características próprias e que difere do português continental. Além disso, é interessante notar que o português açoriano não é homogéneo e apresenta diferentes variedades de ilha para ilha, tanto no nível fonológico, morfológico, como lexical.

O presente estudo está orientado para o léxico. Neste contexto, o objetivo do trabalho é analisar a variação linguística do vocabulário açoriano para evidenciar que a variedade vocabular que caracteriza o arquipélago hoje em dia reflete uma sociedade mista formada e evoluída em condições específicas que esta região viveu nos tempos remotos.

Para dar uma imagem completa de todo o contexto sócio-histórico e linguístico da formação de uma sociedade nas ilhas, e, por consequente, da formação do vocabulário açoriano, seria necessário referir-nos a uma análise detalhada da história das ilhas, sobretudo às épocas que, por diversos motivos, deixaram na língua mais vestígios. Entre os períodos que influíram de modo significativo no léxico açoriano vale a pena enumerar, pelo menos, o chamado período do “congelamento” do português do século XV, por um lado, e o período de uma abertura das ilhas nos séculos XIX e XX, por outro. O primeiro deles resultou do isolamento das ilhas durante vários séculos desde o início da povoação do arquipélago, o segundo, foi resultado de fluxos migratórios da população açoriana para os Estados Unidos da América e para o Brasil, assim como da entrada das novas tecnologias de informação.

Tendo em conta o facto de que no nosso estudo não seria possível referir-nos a todos os períodos citados, propomos concentrar-nos no primeiro deles, isto é, na época do povoamento das ilhas, e apresentar algumas observações sobre a riqueza do léxico açoriano que mantém até hoje as numerosas unidades lexicais trazidas para as ilhas nos tempos passados. Nesta perspetiva, tentaremos evidenciar também as razões internas e externas que levaram à formação e à manutenção de numerosos vocábulos considerados arcaicos e populares.

Vale a pena acrescentar que vamos destacar os falares das maiores ilhas do arquipélago, isto é, São Miguel (grupo oriental), e Terceira (grupo central), as primeiras a serem descobertas e povoadas, ilhas que desempenharam um papel muito importante não só durante o período áureo da expansão marítima, como também na história recente.

Antes de passar à análise do vocabulário micaelense e terceirense parece importante recuarmos a uma época de povoamento das ilhas para refletir sobre as origens do povo açoriano e a formação da sociedade nas ilhas em análise. Já no início, apresentamos uma hipótese de que a predominância de uns ou outros grupos migratórios no arquipélago ser um dos fatores através dos quais é possível explicar a diversidade do léxico açoriano.

A recolha lexical para este estudo processou-se, essencialmente, através da consulta de obras recentemente publicadas. A maior parte dos vocábulos foram recolhidos no *Dicionário de Falares dos Açores*, de autoria de Soares de Barcelos (2008). Consultamos também outras obras, com destaque para *O Falar Micaelense (fonética e léxico)* de Bernardo & Montenegro (2003) e *Atlas linguístico-etnográfico dos Açores* de Ferreira, Saramago *et alli* (2001).

As condições sócio-históricas do povoamento das ilhas

As ilhas foram descobertas pelos Portugueses na primeira metade do século XV, no sentido de progressão de leste para oeste, primeiro as ilhas do grupo oriental, a seguir as ilhas do grupo central e ocidental.

As ilhas encontraram-se desabitadas e o povoamento delas foi também gradual, começando pela maior ilha do arquipélago, São Miguel, e depois as restantes ilhas. Os Portugueses povoaram as ilhas sobretudo com a gente oriunda de Portugal, particularmente das regiões do Algarve, do Alentejo e do Minho, destacadas como fornecedoras de colonos. Os historiadores relatam também a presença de pessoas vindas de outros países da Europa (Italianos de Génova, e Alemães, em pouco número), com particular destaque para povoadores flamengos com a maior presença nas ilhas centrais. Confirma-se também a presença de escravos (mouriscos e negros), assim como a presença de indivíduos de origem judaica e povoadores oriundos da Madeira.

No entanto, não nos podemos esquecer que cada ilha do arquipélago, devido aos períodos diferentes do seu povoamento, ter vivido a sua própria história, escrita nas condições histórico-sociais bem diferenciadas. Embora no povoamento do arquipélago houvesse uma participação de várias regiões de Portugal, em cada ilha verificava-se um predomínio de uma ou de outra região, sem contar a participação de diversos estrangeiros presentes no arquipélago naquela altura.

O descobrimento e a colonização de São Miguel oferecem dados mais precisos que as demais ilhas. Acredita-se que a ilha tenha sido descoberta entre 1426 e 1439. Aproveitando o testemunho de um cronista Frutuoso (1964: 7) havia duas levas de povoamento das quais a segunda leva pode ser considerada como o verdadeiro povoamento. O autor diz que as primeiras migrações não foram de classes populares mas confirma também a colonização posterior de extração popular.

Entre os pioneiros da colonização micaelense figuram homens nobres e fidalgos oriundos principalmente do Algarve, do Alentejo e do Minho, incluindo alguns na-

turais de África, emigrados por influência do Infante D. Henrique. Desde o tempo das primeiras migrações vieram também os escravos mouros e os negros que acompanharam as famílias dos primeiros povoadores e que trabalhavam nos serviços domésticos. Por isso, os historiadores falam da heterogeneidade das proveniências nos primeiros anos da colonização, sublinhando a predominância das pessoas do sul do continente.

A ilha Terceira foi a terceira a ser descoberta por volta de 1450. Devido às grandes emigrações dos portugueses do continente para povoar outras terras descobertas, os historiadores falam de numerosas dificuldades no povoamento da ilha no início de colonização. No entanto, relata-se que vieram para a Terceira os colonos recrutados em Guimarães, Aveiro, Lagos, arredores do Porto, isto é, do Norte de Portugal e da Madeira. Entre os primeiros donatários da ilha havia também Flamengos que vieram para os Açores por influência de Isabel de Portugal, duquesa da Borgonha, a partir de 1449. Segundo os documentos da época havia duas mil pessoas vindas da Flandres que se instalaram no arquipélago, em que ficaram até 1473. Os povoadores flamengos abrangiam várias classes sociais, desde os nobres até aos operários. Desembarcaram primeiro na Terceira, e depois nas outras ilhas dos grupos central e ocidental. Vale a pena notar que a colonização flamenga nunca se verificou nas ilhas do grupo oriental, em São Miguel e Santa Maria, em que o surto migratório era intenso com grupos de colonos vindos do sul de Portugal. Lopes Dias (1982: 30) cita a opinião de Vitorino Nemésio segundo o qual a população terceirense formou-se à custa de sucessivas levas de colonos continentais e madeirenses e de alguns capitães oriundos da Flandres.

O congelamento das formas arcaicas do português do século XV e XVI

Por razões puramente históricas, o português falado nos Açores tem como base o português dos povoadores do século XV oriundos de várias regiões de Portugal que exibiam na sua fala particularidades distintas. Devido ao isolamento das ilhas durante vários séculos da sua história, certo vocabulário arcaico, permaneceu até ao século XX, constituindo hoje em dia uma parte integrante do património cultural do arquipélago. Só com as migrações posteriores e com a vinda de novas tecnologias de informação, algumas diferenças entre o português das ilhas e do continente foram niveladas.

Soares de Barcelos, autor do *Dicionário de Falares dos Açores* (2008: 11) diz que: “o português arcaico ficou preservado como se houvesse sido posto numa cova de gelo”, e cita Paiva Boléo que escreveu numa das suas obras que quem porventura quisesse ouvir falar o português dos séculos XV e XVI, se tirasse de cuidados e fosse à ilha de São Miguel. Da sua parte, Luís Bernardo Leite d’Ataíde regista em 1935 que o português dos Açores se caracteriza pela: “toada e termos arcaicos dos mais puros e castiços, embora com exotismos de pronúncia, tal como foram empregados pelos portugueses coevos de Garcia de Resende”.

Entre os arcaísmos registados no arquipélago existem vocábulos desconhecidos hoje em dia em Portugal continental mas inerentes a épocas recuadas, e outros que, ainda hoje, têm um uso comum em ambas as regiões (Pavão 1977: 49). No primeiro grupo que abrange os arcaísmos já desaparecidos no continente, podemos citar, entre outros : *bonideco* (de boa vontade, boamente), *coitar* (acariciar, fazer festas, cuidar), *começar* (começar), *corpete* (peça do vestuário feminino que se ajusta ao peito, soutien), *des* (desde), *despois* (depois), *emascarar* (mascarar), *fideputa* (indivíduo de má índole), *hétego* (fraco, tísico; abatido, consumido), *marteiro* (martírio), *tãobem* (também), *tôdolos* (todos os), *sintir* (sentir), *~ua* (uma, sua). No segundo grupo encontram-se os vocábulos, tais como: *atimar* (preparar, aprontar), *catar* (procurar), *chanfarrica* (loja de mau aspecto, tasca), *chocalheiro* (maldizente)T, *ponião* (opinião)T, *prantar* (colocar, pôr)T, P, *reger* (guiar, ser próprio), que são usados tanto nas ilhas como no continente, mantendo o seu valor arcaico. Vale a pena notar que a esmagadora maioria das palavras citadas no nosso estudo pertencem ao segundo grupo mencionado.

De realçar também que entre as palavras que são conhecidas tanto no continente, como nas ilhas, usam-se os vocábulos que têm a forma idêntica em ambas as regiões mas com desvio semântico. Soares de Barcelos (2008: 24) menciona que estas palavras têm o significado diferente ou mesmo antónimo em relação ao significado adquirido no continente, como por exemplo: *apelido* com significado de ‘algunha’, em vez de sobrenome; *galante* com significado de ‘insignificante, esquisito’; *dormente* com o sentido de ‘ansioso’; *moscão* designando ‘uma pequenina mosca’, ou o vocábulo *coitar*, já citado. O autor citado (2008: 3) fala também do adjetivo *vexado* que nos tempos de povoamento teria sido levado para as ilhas com o significado de ‘enfarto, cheio, repleto’, e depois evoluiu no continente para *humilhado*, *envergonhado*, *afrontado*, *oprimido*, *molestado*.

Convém acrescentar que, em todas as ilhas, usam-se ainda os vocábulos identificados nos dicionários como as diferentes corruptelas, isto é, deformações das palavras. A maior parte delas são herdadas dos povoadores vindos do continente. A título de exemplos podemos citar os diferentes tipos de corruptelas que se registam nas ilhas, tais como: por apócope: *par* (*para*) muito frequente na linguagem popular de várias ilhas, por aférese: *safate* (*açafate*) em Corvo, por assimilação: *saçardote* (*sacerdote*) na Terceira e Miranda do Douro, por dissimilação: *pássero* (*passáro*) nas Flores, por metátese: *sisunite* (*sinusite*) em São Jorge, por epêntese: *plaineta* (*planeta*) nas Flores, por síncope: *pucra* (*púcara*) assim pronunciado na Madeira, etc. É preciso reparar que no nosso estudo consideramos apenas as palavras que, apesar de terem sofrido corrupções, são conhecidas e usadas tanto nas ilhas como no continente, e registam a região do continente onde também são usadas.

Outra observação a fazer é que alguns vocábulos açorianos têm uso generalizado em todas as ilhas, outros são exclusivos duma ilha só, como por exemplo: *Bei* (interj.) em Santa Maria, *alcavã* (leito do carro de bois), *alferes* (algunha do natural

da Terceira), *costumança* (costume), *chocas* (pés), *requestra* (petição) na Terceira, *alevá* (paciência, deixá-lo), *enganir* (encolher, referindo-se a roupa), *capela* (pálpebra), *carcamanha* (pessoa velha, acabada), *masmorra* (apatia, indolência), *poderes*, *poderio*, *poderiz* (grande quantidade) em São Miguel, *entejo* (enjoo ou náusea da gravidez) no Pico, *exemplo* (exemplo), *quedo* (quieto), *espital* (hospital) em Flores, *aguçoso* (activo, ágil, apresado), *chanfarrica* (loja de mau aspeto, tasca) em São Jorge. O facto de algumas palavras terem-se implantado só numa ilha, sugere que em cada uma das ilhas em que apareceu um vocábulo novo, surgiram as condições específicas que não surgiram nas outras ilhas do arquipélago. Podemos supor também que a distância entre as ilhas e um certo isolamento de cada uma delas não permitiram a expansão das formas novas.

Voltemos à questão da influência da proveniência dos primeiros povoadores na variedade vocabular das ilhas para analisá-la com mais detalhe. Quanto ao processo de povoação do arquipélago, Soares de Barcelos (2008: 30) diz:

No povoamento do Arquipélago há uma participação de quase todas as províncias portuguesas, embora, e dependendo de cada ilha, haja predomínio de uma ou de outra. Santa Maria apresenta na sua linguagem uma grande influência do falar algarvio e dos mouros, vindos como primeiros povoadores da primeira ilha a ser descoberta. São Miguel, além do Algarve, manifesta uma notória influência das gentes da Beira Baixa e Alto Alentejo (...). A Terceira, o Faial, o Pico e parte da Ilha de São Jorge reflectem, na sua linguagem popular, uma grande influência das gentes do Norte do país. A presença do Alentejo é constante em todas as ilhas (...).

No território de todas as ilhas são usados os seguintes vocábulos antigos que se documentam também: no Algarve: *adanar* (nadar), *aprochegar-se* (aproximar-se), *estralho* (náut. parte de gorazeira), *canina* (dim. de cana, caninha), *desasado* (danificado, mal tratado), *gabão* ou *alvacôto* (casaco comprido), *laredo* (baixio, recife, rochedo sob a água), *linguiça* (chouriço fino, feito das tripas do intestino delgado), *panino* (dim. do pano), *quedo* (quieto), no Alentejo: *abeiro* (chapéu feito de palha de trigo), *chavão* (espécie de carimbo gravado em madeira, empregado na ornamentação de bolos), *mariconço* (maricão, maricas), *postela* (crosta de ferida), *trameleira* (mulher linguaruda), na Beira: *gerecer-se* (germinar), *refunfelho* (resmungão), *rilheira* (sulco que fazem num terreno as rodas de um carro), *torno* (borbotão, jacto, jorro), no Norte de Portugal: *mamão* (palerma, parvalhão, toleirão), *mobilhar* (mobilar), *peligrino* (desgraçado, insignificante, mendigo), *selada* (sala-da), *tarear* (dividir uma carga para ficar com o peso igual em ambos os lados), *terminar* (determinar, governar, orientar).

A análise detalhada do vocabulário micaelense e terceirense, recolhidos no *Dicionário de Falares dos Açores* (2008), confirma a presença de muitos vocábulos

comuns em ambas as ilhas que se registam também no Algarve e no Alentejo, como p.ex.: *barrer* (varrer), *criação* (educação) *doutrina* (catequese), *monte* (conjunto de casas no meio rural), *peitogueira* (afeção geralmente aguda, que atinge o trato respiratório, acompanhada de tosse).

Quanto aos vocábulo usados apenas em São Miguel, recolhem-se as palavras registadas também tanto no Algarve: *fatume* (flatulência, pirose), *marmaço* (ar abatido, pesado e quente), *mindim* (mínimo, falando dos dedos), *todos dois* (ambos), no Alentejo: *albarca* (calçado velho e estragado), *enganir* (encolher, referindo-se a roupa), *emarouviado* (abatido, ausente, murcho), *petcheno*, *pecheno* (criança pequena), *virtude* (virtude); como na Beira: *passante* (além, depois), *petcheno* (pecheno).

Entre os vocábulo conhecidos e usados na Terceira notam-se os registados no Alentejo: *caçapo* (coelho pequeno), *corcho* (tabuleiro de madeira destinado ao transporte de argamassa), *emarouviado* (abatido, ausente), *fiampalho* (porção de fiapos), no Algarve: *almareado* (enjoado, embriagado), *giraldinha* (que gosta de divertir-se), *trompicar* (fig. atrapalhar, prejudicar), assim como no Norte de Portugal: *chuiva* (chuva), *crianço* (criança do sexo masculino), *desgrácia* (desgraça), *dous* (dois), *escuitar* (escutar), *ginela* (janela), *estamagado* (afrito, agoniado), *mélroa* (fêmea do melro), *ôndia* (onda), *palhito* (fósforo), *prumeiro* (primeiro), *puxavante* (aperitivo), *tasquinhar* (petiscar), *tortura* (incómodo, transtorno),

Provavelmente pela influência dos seus primeiros povoadores madeirenses por todas as ilhas usam-se as palavras como: *aquilho* (aquilo), *azougar* (apodrecer, estragar-se), *fajã* (terreno plano e baixo, junto ao mar, frequente na toponímia das ilhas), *maneija* (capataz), *matracada* (ruído intenso, grande barulho), *melancão* (vagaroso nas acções, indolente), *nojência* (nojice), *peneirento* (diz-se daquele que tem muita mania, muitas peneiras), *prove* (forma arcaica de *pobre*), *reina* (reinação).

Todos os exemplos acima citados documentam o uso de muitas palavras de raiz popular e arcaizante no atual vocabulário açoriano e, ao mesmo tempo, demonstram uma forte relação entre a proveniência dos primeiros povoadores e a origem de algumas palavras ainda hoje usadas no arquipélago. É muito interessante reparar que tal como aconteceu nas ilhas que viviam num ambiente de um certo isolamento, as regiões portuguesas mencionadas eram também muito mais fechadas sobre si e menos expostas a influências exteriores.

Convém ainda acrescentar algumas observações sobre a herança flamenga nos Açores e destacar um grande contributo da corrente migratória da Flandres dado para o povoamento das ilhas do grupo central. É interessante notar que na cartografia impressa no norte da Europa no século XVI, os Açores ficaram conhecidos como *Ilhas Flamengas*. Os Flamengos deram um importante impulso à economia do arquipélago, sobretudo com a introdução da tintureira pastel que se tornou um dos produtos de exportação para a Europa mais marcantes.

Quanto à influência flamenga no vocabulário das ilhas, é preciso constatar que os Flamengos não deixaram muitas marcas visíveis no léxico. A primeira constatação a fazer é que a herança flamenga nunca se referiu a todas as ilhas mas apenas ao grupo das ilhas centrais onde a corrente migratória da Flandres permaneceu cerca de vinte anos. Outro facto a notar é que a minoria flamenga foi assimilada e os seus descendentes transformaram-se em duas gerações em portugueses (Leite 2012: 69). Os linguistas discutem um contributo dos Flamengos sobretudo para a pronúncia das ilhas, o que põe também muitas dúvidas, e é uma questão controversa. Quanto ao léxico, fala-se de algumas influências flamengas apenas na antroponímia das ilhas, assim como na toponímia. Na antroponímia os flamengos deixaram memória nos nomes de antigos povoadores flamengos que na época teriam formado as elites nas ilhas do grupo central, como por exemplo: *Dutra*, *Silveira*, *Matos* ou *Avila*. Entre os toponímicos de origem flamenga podemos citar, entre os outros: *Espalmanca* de *spaldemaker* com a significação de boa vista, nome de uma Ponta do Faial (Soares de Barcelos 2008: 30), o Porto Pim, ou Vale dos Flamengos (Leite 2012: 70). Neste contexto, é interessante notar que o nome da cidade da Horta vem também da época dos Flamengos e foi dado por um Flamengo, chamado Pedro, conhecido pelo pasteleiro (Leite 2012: 70).

Conclusão

A formação de uma sociedade mista na época do povoamento das ilhas fez com que os primeiros povoadores tivessem tido um papel muito importante na sedimentação de vários aspetos do português açoriano. Por um lado, deixaram nas ilhas numerosos arcaísmos vocabulares, assim como palavras de raiz popular, e, por outro, dependendo da região da sua proveniência, diferenciaram os falares açorianos uns dos outros.

No vocabulário atual do português açoriano, encontram-se, ainda hoje, muitas palavras trazidas para as ilhas das diferentes regiões de Portugal, de que eram oriundos os antigos povoadores. Estas palavras mantêm-se atualmente nas regiões da sua proveniência. Algumas delas são comuns a todos ou vários falares açorianos, outras são específicas apenas a uma ilha só.

As nossas análises permitiram confirmar uma opinião apresentada em Soares de Barcelos (2008: 12) que o falar dos Açores manteve, até hoje, “o seu sabor castiço e uma riqueza lexical invejável”. Devido ao isolamento das ilhas durante muitos séculos, na língua familiar dos habitantes das ilhas pode-se observar, tanto a conservação de numerosas palavras que já tinham desaparecido no continente, assim como as palavras antigas que se mantêm em ambas as regiões. Notam-se também os vocábulos que durante os séculos mudaram de sentido.

Vale a pena acrescentar que o léxico açoriano que pertence ao registo popular e arcaico dá informação sobre a vida e a realidade de uma sociedade mista formada

nos tempos recuados, referindo-se às atividades fundamentais exercidas pela população açoriana desde o seu povoamento até quase aos nossos dias.

Bibliografia

- Bernardo, M. C. Rolão, Montenegro, H. Mateus. *O Falar Micaelense (fonética e léxico)*. João Azevedo Editor, 2003.
- Dias, M. A. Borba Lopes. *Estudo de linguagem e etnografia*. Secretaria Regional de Educação e Cultura, 1982.
- Ferreira, M. Barros, Saramago, J. *Atlas linguístico-etnográfico dos Açores*, A criação de gado, Centro de Linguística da Universidade de Lisboa, Direção Regional da Cultura. Açores, 2001.
- Frutoso, G. *Saudades da Terra*, PD, ed. ICPD, Livro V, 1964.
- Leite, J. Guilherme Reis. Os Flamengos na colonização dos Açores. “Boletim do Instituto Histórico da Ilha Terceira”. 2012, nr LXIX, LXX, s. 57–74.
- Pavão, J. de Almeida. *Aspectos populares micaelenses no povoamento e na linguagem*. Diário dos Açores, 1977.
- Soares De Barcelos, J.M. *Dicionário de Falares dos Açores*. Almedina, 2008. (Abreviação: DFA)
- Xavier, M. F., Mateus, M. H. *Dicionário de termos Linguísticos, vol.1*. Edições Cosmos, 1990.

Проф. д-р Барбара Хлибовицка-Вегларш

Катедра „Португалистика“

Университет „Мария Склодовска-Кюри“

Адрес: пл. Мария Склодовска-Кюри 4, Люблин, Польша

✉ hlibowickaweglarzb@gmail.com

Prof. Barbara Hlibowicka-Weglarz, PhD

Department of Portuguese Studies

Maria Curie-Skłodowska University

Address: Pl. M. Curie-Skłodowskiej 5, 20-031, Lublin, Poland

✉ hlibowickaweglarzb@gmail.com

Проекцията на фокуса в българския език от емпирична гледна точка: съпоставка с английския език

Георги Димитров

Университет за национално и световно стопанство (България)

Georgi Dimitrov. FOCUS PROJECTION IN BULGARIAN FROM AN EMPIRICAL PERSPECTIVE: BULGARIAN-ENGLISH COMPARISON

Abstract: The current study deals with focus projection in Bulgarian from an empirical perspective. The introductory part presents the idea of projection as a rational phenomenon in language. The field of literature takes notice of some major works which examines focus projection in Bulgarian and English. The next part of the study describes an experiment that has two basic aims: first, to examine whether there is focus projection in Bulgarian, and second, if such exists, what is the nature of its behavior. The conclusion analyzes the results from the experiment in comparison with English.

Keywords: focus, projection, comparison, Bulgarian, English

Георги Димитров. ПРОЕКЦИЯТА НА ФОКУСА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ОТ ЕМПИРИЧНА ГЛЕДНА ТОЧКА: СЪПОСТАВКА С АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

Резюме. Настоящото изследване разглежда проекцията на фокуса в българския език от емпирична гледна точка. Уводната част представя идеята за проекция като рационално явление в езика. Обзорът на литературата обръща внимание на основни трудове, които изследват проекцията на фокуса в българския и английския език. Следващата част описва експеримент, който има две основни задачи: първо, да провери дали съществува проекция на фокуса в българския език и второ, ако съществува, какво е нейното поведение. Заключителната част анализира резултатите от експеримента в съпоставка с английския език.

Ключови думи: фокус, проекция, съпоставка, български, английски

Увод

Проекцията може да се разглежда като явление от рационален характер в езика. Тя намира израз на различни езикови равнища и спомага за по-икономичното използване на ресурсите на дадена лингвистична система. Например в английския език на морфологично равнище спрегнатата глаголна фраза изисква само първият глагол да е спрегнат, а останалите са в неспрегната форма – инфинитив или причастие. По този начин първият глагол „проектира“ категориите лице, число, време, наклонение и залог върху останалите глаголи от глаголната фраза, т.е. тези категории смислово се отнасят за цялата глаголна фраза. На равнище интонация един интонационен акцент върху прякото допълнение може да се окаже достатъчен, за да маркира интонационно и глагола, и прякото допълнение като нова информация в изказването.

За българския език също може да се постави въпросът дали един интонационен акцент върху прякото допълнение може да проектира фокуса върху прякото допълнение и върху предхождащия го преходен глагол. Казано по друг начин, въпросът се свежда до следното: могат ли широкият и тесният фокус в българския език да имат еднакво интонационно оформление подобно на широкия и тесния фокус в английския език? Фокусът е широк, когато цялото изказване е нова информация. При тесен фокус само дадена дума или фраза е нова информация, например само прякото допълнение от цялото изречение.

Кратък преглед на литературата

Проекцията на фокуса в английския език е разглеждана и от теоретична, и от емпирична гледна точка. От теоретично гледище може да споменем моделите на Гусенховен (Гусенховен 1983а) и Селкърк (Селкърк 1995). Според теоретичната постановка на Гусенховен (Гусенховен 1983а) съществува правило, което гласи, че един интонационен акцент върху прякото допълнение е достатъчен, за да може фокусът да обхваща цялата глаголна фраза. Иначе казано, акцентът върху прякото допълнение проектира фокуса и върху предхождащия допълнението преходен глагол.

При Селкърк (Селкърк 1995) връзката между акцент и фокус се осъществява чрез F-маркиране. Конституентите, които са F-маркирани, получават акцент, но не е задължително да са маркирани и за фокус. Проекцията на фокуса е представена чрез следното правило: ако опората на фразата или конституент на опората са F-маркирани, то това е достатъчно, за да бъде цялата фраза F-маркирана. По този начин фокусът е престаен като конституент, който е F-маркиран и който не е доминиран от друг. Селкърк също твърди, че всички акценти имат еднаква способност да проектират фокуса.

Емпиричните изследвания на Гусенховен (Гусенховен 1983б), Бърч и Клифтън (Бърч и Клифтън 1995), Уелби (Уелби 2003) и Бишъп (Бишъп 2011,

2012, 2017) също доказват, че проекцията на фокуса е реален феномен, а не просто теоретичен конструкт. Гусенховен (Гусенховен 1983б) установява, че проекцията на фокуса се случва от прякото допълнение към преходния глагол. Това служи като емпирично доказателство за валидността на теоретичния му модел (Гусенховен 1983а).

Резултатите от първите два експеримента на Бърч и Клифтън (Бърч и Клифтън 1995) дават основание на авторите да заключат, че акцентът върху преходния глагол не е необходим, когато има акцент върху прякото допълнение. Втората двойка експерименти от изследването обаче дават резултати, които не подкрепят резултатите от първите два експеримента. Уелби (Уелби 2003) установява, че интерпретацията на информационната структура на изречението не зависи от наличието или респективно липсата на пренуклеарен акцент дори и в случаите, в които изречението е с тесен фокус. Резултатите от изследванията на Бишъп (Бишъп 2011, 2012, 2017) също показват, че съществува проекция на фокуса в английския език.

Трябва да се отбележи, че има и изследвания, които поставят под съмнение съществуването на проекцията на фокуса. Резултатите от изследванията на Брийн, Федоренко, Уогнър и Гибсън (Брийн, Федоренко, Уогнър и Гибсън 2010) и Бишъп (Бишъп 2013) не подкрепят идеята за проекция на фокуса. Въпреки това е трудно да се отрече наличието на проекция на фокуса в английския език: много изследвания доказват съществуването на това явление, включително и изследвания на Бишъп, както е споменато по-горе.

Проекцията на фокуса в българския език не е изследвана. Явлението проекция на фокуса се споменава само във връзка с изследването на други интонационни явления. Например проекция на фокуса се споменава във връзка с интонационните контури, свързани с различни типове фокус в българския език в Андреева, Августинова и Бари (Андреева, Августинова и Бари 2001), Андреева (Андреева 2007), Андреева (Андреева 2009). Самият факт, че явлението се споменава в тези изследвания, означава, че споменатите езиковеди считат, че има проекция на фокуса в българския език. Но на проекцията на фокуса не е посветено отделно изследване. Експериментът, представен в тази статия, прави точно това.

Експеримент

Стимули

За съставянето на стимулите са използвани мини диалози, състоящи се от въпрос и отговор. Изреченията в диалозите следват структурата на изречението, използвани в експериментите на Гусенховен (Гусенховен 1983б). Има три типа изречения: състоящи се от сказуемо и пряко допълнение (Структура А), сказуемо и пряко допълнение, което не е с конкретно лексикално съдържание, например *всичко*, *всички*, или сказуемо и обстоятелствено пояснение

(Структура Б) и допълнение или обстоятелствено пояснение в крайна позиция (Структура В). Структура В служи като контролна група, която цели да покаже каква може да бъде максималната успеваемост на участниците в експеримента.

Във всяка структура има 16 изречения, които представляват 8 лексикално идентични двойки. Към всяко изречение има въпрос, така че във всяка двойка в Структури А и Б един от въпросите създава контекст за широк фокус в отговора, а другият въпрос провокира тесен фокус. При Структура В единият от въпросите изисква акцент върху аргумента в крайна позиция, а другият – не. Също така в Структури А и Б изреченията са групирани и на базата на друг критерий: разстоянието, измерено в брой срички, между сричките, върху които може да има потенциален интонационен акцент. Във всяка от двете структури се получават 4 групи с по 4 изречения – 1 група с 0 срички между двата потенциални акцента, 1 група с 1 сричка, една с 2 и една с 3 срички между акцентите.

Например към изречението *Ще берем билките*, което принадлежи към Структура А, въпросите *Защо сте в гората?* и *Какво ще берете?* изискват съответно широк и тесен фокус в отговора. Когато всеки от въпросите се комбинира с отговора, се получават два лексикално идентични отговора – една лексикално идентична двойка. В случая между потенциалните интонационни акценти – втората сричка на *берем* и първата на *билките* – няма други срички.

Направен е запис на 48-те изречения и въпросите към тях. Записани са шестима говорители – жени, университетски преподаватели по английски език. Говорителите са групирани в три двойки, като във всяка двойка единият говорител чете въпросите, а другият – отговорите и след това си разменят ролята. За целта 48-те изречения са подредени по 6 различни начина, така че всеки говорител чете въпросите и отговорите в различна последователност. Говорителите са инструктирани да четат изреченията максимално естествено и не са запознати с целта на експеримента.

Провеждане на експеримента

От направените записи са избрани 48 въпроса и 48 отговора. Всеки от въпросите е комбиниран с двата лексикално идентични отговора. Разбира се, единият е подходящият отговор, а другият е отговор на друг въпрос, който изисква друг тип фокус в отговора. При подредбата на диалозите е направен опит да се избягва струпване на изречения от една и съща структура, струпване на еднакъв брой срички между потенциалните акценти, както и един и същ говорител да чете последователни изречения.

Също така в нито една двойка диалози въпросът и отговорът не са от една двойка говорители, но и при двата лексикално идентични отговора въпросът е прочетен от един и същи говорител.

Ако двойка лексикално идентични отговори са в определена последователност при въпроса, който изисква широк фокус, то те са в същата последователност и при въпроса, изискващ тесен фокус. Другата двойка лексикално идентични отговори от същата структура и със същия брой срички между акцентите се появяват в обратната последователност: ако в първата двойка отговорите са в последователност широк–тесен фокус, то във втората двойка те са в последователност тесен–широк фокус. Например въпросът *Защо сте в гората?* се комбинира два пъти с *Ще берем билките*. Ако първият е подходящият интонационно отговор, то тогава при въпроса *Какво ще берете* вторият отговор ще бъде подходящ, тъй като и при двата въпроса отговорите са в една и съща последователност. Другата двойка лексикално идентични отговори – *Какво ще правиш?*, *Какво ще изядеш?* *Ще изям семките*. – е в обратната последователност. Когато *Какво ще правиш?* се комбинира с двата отговора, вторият отговор ще бъде подходящ. Съответно при *Какво ще изядеш?* първият отговор ще е интонационно подходящ.

Направен е запис на базата на критериите, описани в предходните два параграфа. Записът е пуснат на 27 студенти от специалност „Английска филология“: 18 жени и 9 мъже на възраст между 20 и 43 години. Експериментът е проведен във фонетичен кабинет. Участниците слушат записа със слушалки и са инструктирани, като пуснат записа, да не го спират. Всеки от участниците има лист с отговори, на който са написани въпросите. Задачата е срещу всеки въпрос да се напише „1“ или „2“ в зависимост от това коя според информанта е вярната комбинация от въпрос и отговор. Времетраенето на записа е около 15 минути и записът се слуша един път.

Резултати

Резултатите показват, че различните структури са с различна степен на успеваемост. Под „успеваемост“ се разбира процентът на правилните комбинации за всяка структура, отбелязан от информантите. Правилна е тази комбинация, при която при правенето на записите отговорът е даден на въпроса към него, а не на другия въпрос, който изисква друг тип фокус. Във всяка структура има 16 двойки диалози с лексикално и интонационно идентичен въпрос: 16 двойки диалози x 27 участници прави 432 двойки диалози за всяка структура. Следователно 432 познати комбинации при дадена структура се равняват на 100% успеваемост.

Тъй като експериментът следва изследването на Гусенховен (Гусенховен 1983б) за английския език, резултатите от двете проучвания могат да се сравнят. Успеваемостта за българския език при Структура А е 50%, а при Гусенховен около 55%. При Структура Б за българския език успеваемостта е около 53,5%, докато при английския е цели 70%. При контролната група – Струк-

тура В – максималната успеваемост за българския език е около 66%, а при английския е около 83%.

Изводите са два. Първо, резултатите от двата експеримента са сходни и второ, очевидно и в българския език има проекция на фокуса. Но има и важни разлики. Например при Структура Б резултатите не са чак толкова сходни. Това, което ги обединява, е, че и в двата случая успеваемостта при Структура Б е между тази на Структура А и тази на Структура В. Това е едно от нещата, което Гусенховен предсказва за неговия експеримент, което очевидно важи и за българския. Но при експеримента с английския успеваемостта при Структура Б дава основание на Гусенховен да твърди, че при тази структура няма проекция на фокуса. При експеримента, описан в тази статия обаче, разликите в успеваемостта между структури А и Б е много малка и на пръв поглед е трудно да се каже какво се случва с проекцията на фокуса в Структура Б. Друго нещо, което прави впечатление, е, че максималната успеваемост – при Структура В – е по-голяма при английския, отколкото при българския език.

Изводи и заключение

На базата на получените резултати може да се твърди, че в българския език има проекция на фокуса от прякото допълнение към преходния глагол. Това се потвърждава от успеваемостта при изреченията от Структура А. Там участниците имат 50% успеваемост, което означава, че в половината от чуитите изречения от тази структура участниците не могат да разграничат интонационното оформление на широкия от тесния фокус.

Интересен е резултатът при Структура Б. Трудно е да се каже дали там има проекция, без да се направят допълнителни изследвания. Интересно е например да се види дали успеваемостта при Структури А и Б зависи от разстоянието между потенциалните акценти. Очаква се при Структура А разстоянието да не е фактор – тясната връзка между глагол и пряко допълнение допринася за осъществяването на проекцията на фокуса. Ако при Структура Б разстоянието между акцентите не е фактор, то тогава най-вероятно и при тази Структура има проекция.

Важно е да се провери степента на ударение на пренуклеарните акценти при Структури А и Б – такъв перцептивен експеримент също би спомогнал за по-точното определяне на поведението на проекцията на фокуса в българския език. За прецизиране на изводите обаче са необходими нови изследвания и експерименти.

Библиография

- Andreeva, Bistra. *Zur Phonetik und Phonologie der Intonation der Sofioter Varietät des Bulgarischen*. PhD Dissertation. Saarbrücken: Institute of Phonetics, University of the Saarland, 2007.
- Andreeva, Bistra. Towards the intonational phonology of the Sophia Variety of Bulgarian. – In: *Studies of Formal Slavic Phonology, Morphology, Syntax, Semantics and Information Structure*. Proceedings of Formal Description of Slavic Languages 7, Leipzig 2007. (Eds. by Gerhild Zybatow, Uwe Junghanns, Denisa Lenertová and Petr Biskup). Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009, 357–371.
- Andreeva, Bistra, Tania Avgustinova, William Barry. Link-associated and focus-associated accent patterns in Bulgarian. – In: *Current Issues in Formal Slavic Linguistics*, volume 5 of *Linguistik International*. (Eds. by Gerhild Zybatow, Uwe Junghanns, Grit Mehlhorn and Luka Szucsich). Frankfurt am main: Peter Lang, 2001, 353–364.
- Bishop, Jason. English listeners' knowledge of the broad versus narrow focus contrast. – *Proceedings of the International Congress of Phonetic Sciences*, XVII, 2011, 312–315.
- Bishop, Jason. Focus, prosody, and individual differences in “autistic traits”: Evidence from cross-modal semantic priming. – *UCLA Working Papers in Phonetics*, CXI, 2012, 1–26.
- Bishop, Jason. *Prenuclear Accentuation in English: Phonetics, Phonology, and Information Structure*. PhD dissertation. Los Angeles: University of California, 2013.
- Bishop, Jason. Focus projection and prenuclear accents: evidence from lexical processing. – *Language, Cognition and Neuroscience*, XXXII, 2017, 236–253.
- Breen, Mara, Evelina Fedorenko, Michael Wagner, Edward Gibson. Acoustic correlates of information structure. – *Language and Cognitive Processes*, XXV, 2010, 1044–1098.
- Birch, Stacy, Charles Clifton. Focus, accent and argument structure: Effects on language comprehension. – *Language and Speech*, XXXVIII, 1995, 365–391.
- Gussenhoven, Carlos. Focus, mode and the nucleus. – *Journal of Linguistics*, XIX, 1983, 377–417.
- Gussenhoven, Carlos. Testing the reality of focus domains. – *Language and Speech*, XXVI, 1983, 61–80.

Selkirk, Elisabeth. Sentence prosody: intonation, stress, and phrasing. – In: *The Handbook of Phonological Theory*. (Ed. by John Goldsmith). Oxford: Blackwell, 1995, 550–569.

Welby, Pauline. Effects of pitch accent position, type, and status on focus projection. – *Language and Speech*, XLVI, 2003, 53–81.

Ст. преп. Георги Димитров

Университет за национално и световно стопанство

Адрес: Студентски град „Хр. Ботев“, 1700 София, България

✉ gmdimitrov89@gmail.com

Senior Lecturer Georgi Dimitrov

University of National and World Economy

Address: Student Town, 1700 Sofia, Bulgaria

✉ gmdimitrov89@gmail.com

За етимологичната дублетност в английския език

Мартин Ненов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Martin Nenov. ABOUT ETYMOLOGICAL DOUBLETS IN ENGLISH

Abstract: The present article discusses the issue of etymological doublets in the English language. A criterion for the existence of doublets is defined and four groups of doublets are differentiated. A doublet couple is examined in more detail. A comparison is made between the frequencies of usage the doublet series legal – loyal – leal, using a graph generated by the Google books Ngram Viewer engine.

Keywords: etymological doublets, English language

Мартин Ненов. ЗА ЕТИМОЛОГИЧНАТА ДУБЛЕТНОСТ В АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

Резюме: Настоящата статия разглежда въпроса за етимологичната дублетност в английския език. Приведен е критерий за съществуването на дублетност и спрямо него са обособени четири групи дублети. По-подробно е разгледана една дублетна двойка. Направено е сравнение между честотата на използването на дублетната поредица legal – loyal – leal с помощта на графика, генерирана от машинната търсачка Google Books Ngram Viewer.

Ключови думи: етимологични дублети, английски език

Целта на статията е да се проследи навлизането, развитието и употребата на дублетната поредица *legal – loyal – leal* в английския език. Направено е сравнение между честотата на използването на трите прилагателни в езика с помощта на графика, генерирана от машинната търсачка Google Books Ngram Viewer, която представя графично честотата на употребата на думи, фрази и идиоматични изрази, използвани в източници, отпечатани между 1500 и 2008 г. Програмата за търсене се основава на корпуса от печатни произведения, дигитализирани от технологичната компания „Гугъл“.

Лексикалният състав на английския език непрекъснато се е обновявал и обогатявал през вековете чрез навлизането на нови думи отвън и създаване на словоформи от съществуващи в езика корени.

Сред навлизащите чужди думи се срещат такива, които дублират понятия, за които вече съществуват названия в езика. Резултатът е двойки (или повече на брой) думи с общ произход (и възможно близко значение) – това са така наречените дублети.

Откъде произлиза терминът, назоваващ описаното лингвистично понятие? В своя „Малък речник на етимологични дублети в българския език“ Борис Парашкевов обяснява: „Терминът (етимологични) дублети е въведен в употреба от френския изследовател Никола Катерино още през XVII в. Разкриването на тези всъщност не само двойки, но нередко и поредици от думи се подело относително интензивно през втората половина на XIX в., като по въпросната курioзна тема се появили публикации във вид на студии, монографии, дисертации, понякога просто списъци от думи и много рядко във вид на речници. Наред с други наименования тази специфична лексикологична категория се обозначава по аналогичен начин във френски – *doublets (etymologiques)*, а на английски – *doublets*, в немски – *etymologische Dubletten*, в руски – етимологическите дублети“.

В същия речник авторът дава ясно определение за споменатия термин: „Под етимологични дублети в настоящия кратък речник се разбират две или повече думи и имена в българския език, които водят началото си от една съществуваща, изчезнала или реконструирана (сиреч писмено незасвидетелствана) пралексема и/или нейни граматични форми“ (Парашкевов 2014: 7).

Сходно е и определението, което Уолтър Скийт привежда в своя „Етимологичен речник“: „*Doublets are words which, though apparently differing in form, are nevertheless, from an etymological point of view, one and the same, or only differ in some unimportant suffix*“ (Дублетите са думи, които, макар и видимо различаващи се по форма, са една и съща [дума] от етимологична гледна точка или се различават по някой незначителен суфикс.)

Казано по друг начин, етимологичните дублети са резултат на двукратно (или неколкократно) заемане на една и съща дума в даден език. От синхронна лингвистична перспектива така заетите думи са две (или повече) различни думи – те имат различен правопис, произношение и значение. Диахронно погледнати обаче, въпросните думи водят началото си от един и същ прародител. Често използван пример за илюстрация на казаното е двойката *shirt* – *skirt*. По отношение на пътя на развитието си първата дума е местна, а втората е скандинавска заемка. Различават се по форма и значение, но водят началото си от една обща германска праформа.

Възможно е и двете думи от дублетната двойка да са местни, както е случаят със *shade* ‘засенчено място’ – *shadow* ‘сянка на физически обект’. И двете са произлезли от ст.англ. *sceadu*, в която се обединяват и двете значения. *Shade* се развива от формата за именителен падеж на съществителното от ж.р. *sceadu* (или от паралелната форма за ср.р. *scead* (в косвен падеж. *sceades*) (Риндж 2014: 47), а *shadow* – от дативната форма *sceadwe* (ОТР: *shade*).

Според начина на навлизането си в езика етимологичните дублети могат да се обособят в следните групи:

- Двете думи произлизат от една и съща местна дума: *shade* ‘засенчено място’ – *shadow* ‘сянка на физически обект’;
- Едната дума е местна, а другата заета. За пример могат да послужат двойките *word* (ст.англ.) – *verb* (лат.); *shirt* (англ.) – *skirt* (ск.);
- Двете думи са заети от един и същ език, но в различни периоди от време: *warranty* (н.фр.) – *guarantee* (фр.);
- Двете думи са заети от различни езици: *host* (ст.фр.) – *guest* (ск.); *strange* (ст.фр.) – *extraneous* (лат.).

Нека вземем за пример прилагателните *legal* и *loyal*. Представата, която извиква споменаването на първото от тях, е вероятно Съдебната палата, съдебна зала, документи, заседание, съдебен процес. За разлика от *legal* прилагателното *loyal* се свързва с темата за връзките между хората, човешко поведение и отношения, каквито бихме желали да имаме с ближните си, а у по-романтично настроените то може да се асоциира с времената на рицарите, когато етичният код е повелявал вярност, чест, себеотрицание и защита на правдата. Т.е. докато първата дума е, така да се каже, с неутрална конотация, свързана със суха и бездушна процедурност, втората определено е с положително, „човечно“ значение.

Макар толкова различни по отношение на употребата си, тези две прилагателни са типичен пример за етимологични дублети. Към тях се причислява и прилагателното *leal* /li:l/.

По-долу ще бъдат разгледани дублетите *legal* – *loyal* – *leal* /li:l/.

Първо по ред на навлизане в английския език е прилагателното *leal*. В съвременния английски *leal* се употребява основно в северните диалекти и в шотландския английски със значение ‘предан, верен, честен’. По-разпространената дума със споменатото значение в разговорния и книжовния английски е *loyal*.

Прилагателното *leal* преминава в англ. през ст.фр. *leel*, която е наследник на лат. форма *lēgālis*. ОТР споменава три правописа на ст.фр. предшественик на *leal*, като уточнява, че последните две са полукнижовни правописни форми: *leel*, *leial*, *leal*. Първата регистрирана употреба на *leal* според ОТР е през 1300 г. в произведението „Cursor mundi“, поема от Нортумбрия от XIV век: “Fifty or fourte o þi lele men”, ред 2758. Това е първата регистрирана ПИСМЕ-НА употреба.

Следващо във времето е прилагателното *legal*. Според „Малък речник на етимологични дублети в българския език“ (Парашкевов 2014: 176) то „възлиза към разпространилия се през Средновековието в европейските езици латинизъм *lēgālis* ‘законосъобразен, отнасящ се до закона’, производно от косвено падежната форма на лат. съществително *lex* ‘закон, предписание’“. Въпросната косвенопадежна форма е формата за винителен падеж *legem*, т.е. от нейната основа *leg-*, с помощта на наставката *-ālis*.

Споменатото развитие се потвърждава и от ОТР – *legal* влиза в англ. през среднофренската форма *légal*, регистрирана през XIV в., наследник на ст.фр. форми *leial*, *loial*, които произлизат от лат. *lēgālis*. Първата регистрирана употреба на *legal* според ОТР е от 1529 г. „More Dyaloge i. Wks. 161/2 Albeit the matter of the precepte is morall and the daie legall, so that it maie be chaunged, yet wi no man thinke [etc.]“ (ОТР: *legal*).

Последно в хронологичния ред е прилагателното *loyal*. То преминава в англ. през ср.фр. *loyal*, което е от ст.фр. *loial*, *leial*, а то, както вече беше уточнено, е наследник на лат. форма *lēgālis*.

Първата регистрирана употреба на *loyal* според ОТР е през 1604 г. „Shakes. Oth. iv. ii. 35 Desdemona. Your wife my Lord: your true and loyall wife“ (ОТР: *loyal*). В трагедията „Отело“ *loyal* е употребено 3 пъти. Не са използвани дублетите *legal* и *leal*.

Както се вижда, и трите прилагателни водят началото си от един прародител. Могат да се причислят към третата подгрупа – думите в дублетната поредица са заети от един и същ език, но в различни периоди от време. В конкретния случай дори пътят, по който навлизат в английския език, е един и същ, през френски. Следователно отговарят на критерия за дублетност.

Защо *loyal* се е наложило в книжовния език за сметка на *leal*, което се е запазило с ограничена употреба? По-горе беше споменато, че първата регистрирана употреба на *leal* е през 1300 г. Следователно в разговорния език думата се е употребявала от по-рано. Съществуването на паралелни писмени

форми на една и съща дума в даден език е обичайно явление преди изобретяването на печатната преса, която е предпоставка за стандартизирането и фиксирането на правописа. Пишещият, особено ако не е достатъчно школуван в изкуството на записването на устната реч, записва звуците на своя диалект. Дори в едно и също произведение могат да се срещнат два различни правописа на една дума – пример за това е произведението „Ормулум“ от XIII век, един от първите писмени паметници, в които се появяват новонавлезлите в английския език скандинавизми. Следователно в говоримия език са съществували доста повече разновидности на произношението на дадена дума. ОТР предлага следните варианти: *liale*, *leyll*, *leel*, *leale*, *leil*, *leell*, *laill*, *leal*, някои от които е напълно възможно да са звучали като *loyal* и когато около 300 години по-късно навлиза *loyal*, отново през френски, то да се е наложило като писмена форма при фиксирането на правописа.

Друг фактор е географският: *leal* се употребява първоначално в по-рядко населените северни области.

Следващ благоприятен фактор за налагането на *loyal* е социалният – *loyal* се употребява от влиятелни, известни личности – Шекспир е предпочел именно него в произведенията си. В творчество си Бардът, според източници, го използва общо 76 пъти самостоятелно и в производни думи и нито веднъж не използва *leal*.

Няколко думи на езика на цифрите: в съвременния език *legal* е на 1165 място в честотния списък за употребата на думите в езика, като е употребена 24015.6 пъти на 1 млрд., а *loyal* – на 4204, с резултат 16683.4 употреби на 1 млрд. (Честотен списък 2018: *loyal*, *legal*).

Интересно наблюдение предлага авторът на електронната статия „The Importance of Trust: An Etymological History of *Legal* and *Loyal*“ (Вандеуа 2018): „Широката употреба на *legal* през XX век най-вероятно е резултат от активизирането на съдебната дейност, най-вече в САЩ. През последните 100 години са взети най-важните правни решения в американската история. Това не е чудно, че съдебните въпроси са на преден план в езиковия дискурс.

Относително по-рядката употреба на думата *loyal*, от друга страна, говори за нейната стойност в съвременното общество. Въпреки това ценим тези, които остават верни (лоялни) на убежденията си и търсим приятели, които да са ни верни. Дори сред по-материалистично ориентирани няма нищо пожелано от *лоялните клиенти*. Двойката *legal* и *loyal* съжителства в дълбока взаимовръзка: Лоялността е резултат от доверие. Когато доверието бъде излъгано, прибягваме до съдебната система, за да възстанови правдата. Следователно *legal* и *loyal* са в известен смисъл противоположни – когато се изгради доверие, резултатът е лоялност; когато то бъде разрушено, съдебната система идва на помощ“.

На графиката за употребата на legal и loyal, получена от електронната страница на Google Books Ngram Viewer (Книгите на Гугъл 2018), се вижда относително голямата честота на употреба на legal.

Графика 1. Сравнение между честотата на употребата на loyal, legal и leal

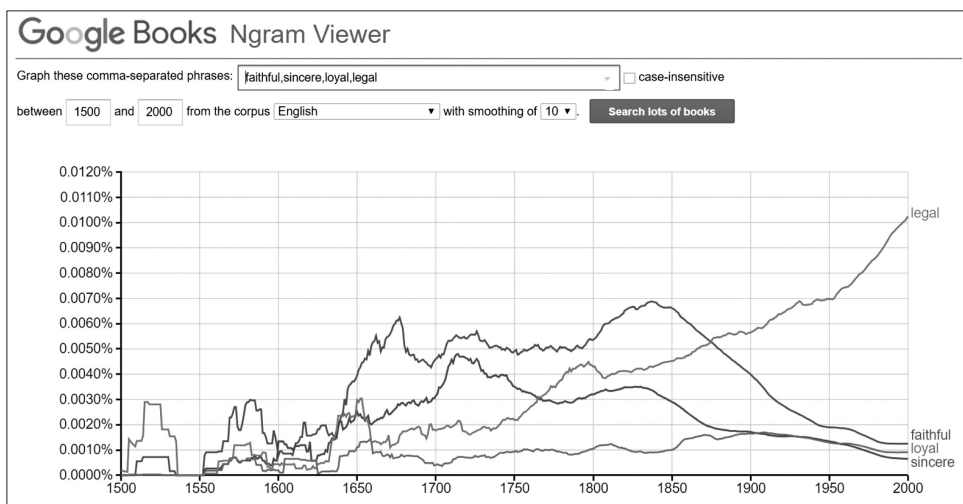
За по-голяма яснота честотата на употребата на най-рядко използваното прилагателно leal е представена на отделна графика по-долу.

Графика 2. Честота на употребата на leal

Дали по-рядката употреба на loyal в сравнение с legal не се дължи на езикови фактори? Според Найденов (2018) по-рядката употреба на loyal спрямо legal вероятно е резултат от употребата на синоними като faithful и sincere.

На графиката по-долу е направено сравнение на употребата на четирите прилагателни: loyal, faithful, sincere, от една страна, и legal, от друга. През последното столетие превес има legal, като тенденцията е в посока увеличаване на разликата.

Графика 3. Сравнение между честотата на употребата на *loyal*, *faithful* и *sincere*, от една страна, и на *legal*, от друга

Уместно е да се направи уточнението, че макар повечето юридически термини в съвременния английски език да са от латински произход, обединяващият термин – думата *law* ‘право, закон’, е наследник на староскандинавското *lagu* ‘слой, пласт; нещо положено и установено’. Староскандинавското съществително *lagu* произлиза от прагерманската форма **lagą* ‘нещо положено, сложено да легне’, която на свой ред е от индоевропейския корен **leg^h-* ‘лежа’. Производна дума от споменатия корен в латинския език е *lectus* ‘легло’, докато лат. *lēx* ‘правен принцип, правило, закон’, което най-вероятно е свързано с лат. *legere* ‘събирам’ от индоевропейския корен **leg-* (1) ‘събирам’ (Качинска 2018; ЕЕР: *legal*).

Интересен е пътят на думите в различните езици през вековете. Вижда се как от една дума (по-точно от парадигмата на съществителното *lēx*) в латинския език се развиват три различни съществителни в друг език – английския, като с най-голяма популярност се ползва не това, което първо е навлязло в езика. Трите прилагателни обаче ще продължат да съществуват паралелно, докато са налице макар и минимални разлики в значенията им.

Върху честотата на употребата на думите в езика влияят не само лингвистични фактори, но и социални и географски такива. Дали в такъв случай изучаването на произхода и употребата на думите в езика, освен източник на чисто лингвистична информация, не би могло да бъде индикатор за тенденции в развитието на обществото?

Съкращения:

англ. – английски

ж.р. – съществително от женски род

лат. – латински

м.р. – съществително от мъжки род

н.фр. – нормандски френски

ск. – скандинавски

ср.р. – съществително от среден род

ст.англ. – староанглийски

ст.фр. – старофренски

Библиографски съкращения:

ОТР Оксфордски тълковен речник – OED: 1989: Oxford English Dictionary, Oxford University Press, 1989.

ЕЕР Електронен етимологичен речник – Etymology English_ <https://www.etymologyenglish.com/word/legal>

Библиография

Парашкевов, Б. *Малък речник на етимологични дублети в българския език*. В. Търново: Слово, 2014.

Честотен списък 2018: https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Frequency_lists/PG/2006/04/1-10000, към 15.05.2018

Google Books Ngram. <http://books.google.com/ngrams>, към 05.06.2018

Kaczyńska, Elwira. *The Indo-European Origin of Latin Lex*. University of Łódź: <http://institucional.us.es/revistas/habis/44/01%20Elwira%20Kaczynska.pdf>, 20.06.2018

Ringe, Don and Ann Taylor. *A Linguistic History of English – volume II. The Development of Old English*. Oxford University Press, 2014.

Skeat, W. *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*. Oxford: Clarendon Press, 1911.

VandeWaa, David. *The Importance of Trust: An Etymological History of “Legal” and “Loyal”*. <https://lafleur.marketing/blog/the-importance-of-trust-an-etymological-history-of-legal-and-loyal/>, 15.05.2018

Гл. ас. д-р Мартин Ненов
Катедра „Западни езици“
Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Адрес: бул. Цар Освободител 15, 1504 София, България
✉ marnenov@abv.bg

Assist. prof. Martin Nenov, PhD
Department of Western Languages
Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria
✉ marnenov@abv.bg

ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ

FOREIGN LANGUAGE
LEARNING

Возможности совершенствования риторической культуры преподавателя вуза в условиях повышения квалификации

Людмила Лунева

Самарский государственный университет путей сообщения (Россия)

Ljudmila Luneva. WAYS OF IMPROVING RHETORICAL CULTURE OF UNIVERSITY TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Abstract. Nowadays the educational development sets increased requirements to rhetorical culture of university teachers, whose speech is of high importance as a model of literacy and elocution for the students. As a variant of speech skills development for teachers a short-term course is considered.

Keywords: rhetorical culture, speech mistakes, professional development, academical eloquence

Людмила Лунева. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕТОРИКАТА НА УНИВЕРСИТЕТСКИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛ В УСЛОВИЯТА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА КВАЛИФИКАЦИЯТА

Резюме. Съвременният етап в развитието на образованието поставя високи изисквания към реториката на университетския преподавател. Говорът на преподавателя трябва да бъде модел за грамотност и образец за висока речева култура. Подобряването на квалификацията на всеки преподавател е възможно в рамките на специализирани курсове.

Ключови думи: реторика, говорни грешки, професионално развитие, академическо красноречие

Современный этап в развитии образования выдвигает повышенные требования к профессиональной подготовке преподавателя вуза. Это должен быть творчески мыслящий человек, коммуникативный лидер, владеющий новейшими методиками и технологиями, умеющий эффективно воздействовать на аудиторию. В какой бы области знаний ни преподавал педагог, он должен быть эрудированным человеком, свободно ориентирующимся в быстро меняющемся информационном пространстве. И непременной составляющей его профессионализма является речь – интегративный показатель общей культуры человека. При самом интенсивном внедрении технических средств в учебный процесс педагогическое слово, несомненно, останется самой действенной силой.

В процессе преподавания педагог, как коммуникативный лидер, организует обмен информацией, управляет познавательно-практической деятельностью, регулирует взаимоотношения между обучаемыми. Слово – главный его инструмент – должно быть эталоном грамотности, образцом высокой культуры речи. Преподавателю вуза необходимо помнить, что, пренебрегая языковой репутацией, считая культуру своей речи чем-то второстепенным, он автоматически «переводит себя» в разряд некомпетентных людей, а значит, не владеющих в полной мере своей профессией. Закономерно и то, что образование, само являющееся феноменом культуры, не может состояться без опоры на культуру личности педагога, и не случайно сфера образования считается «сферой повышенной речевой ответственности».

В истории русского академического красноречия было много талантливых ученых, чьи лекции пользовались особой популярностью. Среди них выделялся Т.Н. Грановский – специалист по истории средних веков, преподававший в Московском университете. «Художником на кафедре», «идеальным профессором» называли его друзья и коллеги. Другим талантливейшим профессором был Ф.И. Буслаев – русский филолог, историк литературы, который также преподавал в Московском университете. Многолюдные аудитории собирал на свои лекции и замечательный ученый – историк В.О. Ключевский. Великолепными образцами академического красноречия были И. М. Сеченов, Д.И. Менделеев, К.А. Тимирязев, В.И. Вернадский, А.Е. Ферсман, Н.В. Вавилов, Л.Д. Ландау, В.В. Виноградов, Д.С. Лихачев и многие другие.

Жанр вузовской лекции отличается специфическими средствами привлечения внимания: 1) композиционными (интригующее начало, прерывистое развертывание тезиса, вопросно-ответный ход рассуждения, контрастное сопоставление аргументов, экспрессивное заключение); 2) методическими, (рассмотрение проблемных ситуаций, выделение основных моментов речи, полемический характер изложения, зрительный контакт с аудиторией, использование наглядности и технических средств, использование обращений);

3) языковые средства (повтор, антитеза, градация, риторический вопрос, риторическое восклицание, прямое обращение).

В настоящий момент приходится с сожалением констатировать, что заметно снижается уровень культуры владения словом. Приверженность штампам, немотивированные заимствования, тиражирование ошибок, языковая раскрепощённость – вот далеко не полный перечень нарушений в области речевой культуры современного общества. Исследуя проблемы нормализации языка, лингвисты отмечают уникальные возможности высшего учебного заведения, признавая его огромный потенциал в этом отношении. Вуз обладает способностью противостоять негативному влиянию окружающей речевой среды и приобщить студенчество к ценностям высокой культуры, включающим и литературный язык. В настоящее время эта задача особенно актуальна.

Владение профессионально грамотной речью является, с одной стороны, условием эффективности обучения и воспитания, с другой стороны, обеспечивает выполнение педагогом такой важной социальной функции, как сохранение и развитие языка, посредством которого создаются ценностные ориентации студента. Вот почему для преподавателя принципиально важно свободное владение «языком предмета» во всех его разновидностях: от научной логики и информационной ёмкости теоретического понятия до художественной выразительности. Однако возникает правомерный вопрос: готов ли современный преподаватель высшей школы к осуществлению подобной миссии? Зачастую уровень риторической культуры педагога таков, что не обеспечивает трансляцию элементов общей культуры в сферу его деятельности и общения.

Многие педагоги понимают важность и необходимость речевого самосовершенствования, однако, в то же время откровенно признают, что не всегда придерживаются языковых норм, не исправляют соответствующих ошибок студентов, а если исправляют, то эпизодически, нерегулярно. Большинство, к сожалению, даже не осознаёт значимость педагогической речи в формировании речевой культуры студентов.

К сожалению, нередки случаи, когда преподаватель не имеет уровня речевой культуры, достаточного для успешной профессиональной деятельности. В речи такого педагога часто проявляются фонетико-орфоэпические ошибки, искажающие нормы произношения и ударения (*«семинар начАлся»*, *«повтОрим материал»*, *«углУбленный курс»*, *«Экспертный совет»*, *«истёкший период»*); лексические, свидетельствующие о незнании норм словоупотребления (*«проходить тему»*, *«спросить вопрос»*, *«записать под запись»*, *«отксерить вопросы»*, *«поставить роспись»*); грамматические, указывающие на незнание морфологических и синтаксических норм (*«по окончанию университета»*, *«согласно приказа»*, *«более отчетливее»*, *«в двухтысячнотринадцатом году»*).

Представляется важным рассмотрение некоторых речевых ошибок, типичных для педагога. Так, акцентируя внимание на произносительных ошибках, отметим, что устная речь служит своеобразным эталоном нормированного произношения. Отступления от орфоэпических норм отвлекают от содержания речи, затрудняют общение и взаимопонимание, вызывают недоверие к говорящему. Однако можно продемонстрировать довольно распространенные в преподавательской среде ошибочные словосочетания: «*работа провЕдена*», «*заклЮчить дОговор*», «*оформить опёку*», «*вы прАвы*», «*обратитесь к катАлогу*», «*откройте жАлюзи*», «*места в пАртере*», «*облЕгчить участь*», «*преМИровать победителя*», «*протяженность газопРовода*» и др.

К сожалению, в речи преподавателя встречаются ошибки произносительного характера в словах, где употребляются буквы «е» и «ё»: *бытие, гренадер, опека, житие, остриё, манёвры., свёкла*. Сложным оказывается и произношение некоторых имен собственных: *Н. Рыленков, В. Одоевский, К. Бальмонт, Н.Обухова, В. Иванов, Т. Лысенко, Рембрант, Пикассо, И. Ньютон, г. КижИ* и др. Наблюдаются также ошибки в произношении некоторых слов, требующих смягчения согласного или, наоборот, его твердого произнесения, например: *адекватный, компетенция, Одесса, рейтинг, патент, тезис, тенденция..*

Чтобы точно и ясно выразить мысль, необходимо умение выбирать слова, соответствующие контексту, поэтому так важна систематическая работа над уточнением лексического значения слова и обогащением словаря. Если педагогу недостаточно слов для выражения мысли, в речи его появляются оговорки, сорные слова, неоправданные паузы, нарушение лексических норм, например: «*распланировать планы*» «*повысить кругозор*», «*обложить учебники*», «*выполнить проект*», «*установить дипломатические отношения*», «*привести веские основания*», «*поставить роспись*».

Охарактеризуем отдельные типы лексических ошибок. Как, например, понять фразу, сказанную студенту: «*Достаточно плохо ты подготовился сегодня*» Ошибка в выборе слова ведет к смысловой неточности и соответственно к непониманию высказывания педагога.

Следует отметить и плеонастические сочетания, которые тоже нередки в речи преподавателей: «*главные приоритеты*», «*внутренний интерьер*», «*простаивать без дела*», «*в мае месяце*», «*вступительная преамбула*», «*первый дебют*», «*своя автобиография*», «*дополнительная подработка*», «*крупные гиганты*», «*отступить назад*» и другие.

Немотивированное сочетание слов, непреднамеренный разрыв лексических связей приводят к нарушению языковой нормы, что выражается в следующих разновидностях лексических ошибок:

– погрешности, связанные с употреблением паронимов, например: «*Есть глубинная разница между этими явлениями*», «*В скором времени вы будете усваивать свою профессию*»;

– неразличение синонимичных слов, например: *«Наша дисциплина воспитывает эстетическое чувство прекрасного»;*

– тавтология, например: *«судя по тем находкам, которые уже нашли археологи, есть веские доказательства в пользу этой гипотезы».*

Довольно распространены в речи преподавателя и грамматические ошибки, соответственно подразделяющиеся на словообразовательные, морфологические и синтаксические.

Остановимся на словообразовательных, когда деформируется значение слова, нарушаются такие качества речи, как точность, чистота, ясность, выразительность. Педагог, требующий *«откомментировать ответ»*, призывающий *«докончить таблицу»*, значительно обедняет свою речь. Более того, порой явная словообразовательная ошибка приводит к орфографической. Это можно наблюдать на следующих примерах: *«скипятить раствор»*, *«обозначить перспективу»*, *«скурпулезно разобраться в ситуации»*, *«газофицировать села»*, *«конкурентноспособный»*. *«насущий вопрос»*, *«полность изображения»*, *«отменение закона»*.

Проблема повышения риторической культуры преподавателя начинает реализовываться в институтах повышения квалификации. Они, как главные звенья системы совершенствования образования, должны способствовать изменению позиции преподавателя по отношению к развитию профессиональной речи, осмыслению своей речевой деятельности в целом.

Учитывая социальный заказ общества, система ПК Самарского государственного университета путей сообщения предусматривает проведение целенаправленной и систематической работы по обучению преподавателя риторической культуре. Нам представляется, что при всех видах курсовой подготовки в системе повышения квалификации необходимо отводить определенное количество часов на совершенствование академического красноречия.

Выделение проблемы речевой культуры преподавателя в специально организованный блок в содержании курсов повышения квалификации, включение его в учебно-тематический план курсов ПК диктует необходимость раскрыть его сущность и направленность.

Курс «Слагаемые академического красноречия» имеет целью повышение речевой компетенции педагога, а изучение состояния культуры речи преподавателей определило содержание и методику проведения названного курса. Программа курса предназначена для преподавателей всех специальностей, и основными его задачами являются: выявление типичных недостатков у слушателей в области речевой культуры; ознакомление с нормами современного русского литературного языка и с качествами «хорошей» речи; рассмотрение основ «академической» речи, систематизация знаний о композиции выступления, о методах изложения материала, о приемах привлечения внимания; ознакомление с основными учебно- научными жанрами и др. Восполнить

свои потребности в совершенствовании риторической культуры преподаватели могут как на трехдневных семинарах, так и на недельных, двухнедельных, месячных и годовых курсах профессиональной переподготовки по специализации.

Практика проведения такого курса в системе ПК СамГУПС. показывает, что решение проблем воспроизводства и развития кадрового потенциала высшей школы позволит не только реализовать на практике актуальные и перспективные задачи кадрового обеспечения ВПО, но будет способствовать достижению стратегических целей модернизации российского образования.

Таким образом, поиск новых подходов, концептуальных путей и содержательных форм в системе ПК способствует повышению профессионального уровня преподавателей и формирует высококвалифицированный педагогический корпус.

Библиография

Ипполитова, Наталья. *Педагогическая риторика*. Москва, Изд-во МПГУ, 2007.

Львов, Михаил. *Риторика. Культура речи*. Москва, Изд-во МПГУ, 2002.

Проф. дпн Людмила Лунева

Самарски държавен университет за пътища и съобщения

Адрес: ул. Чапаевская, 443010, Самара, Русия

✉ luneva_ipkdo@mail.ru

Prof. Ludmila Luneva, D.Litt.

Samara State Transport University

Address: Chapaevskaya street, 443010, Samara, Russia

✉ luneva_ipkdo@mail.ru

Чуждоезиковото обучение в мултикултурната образователна ситуация в Ливан

Анатоли Дешев

Бейрут (Ливан)

Anatoli Deshev. FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL SITUATION IN LEBANON

Abstract. In the following article has been made a research about the up-to-date issues concerning the linguistics, especially the part for the foreign language teaching in The Republic of Lebanon. A short flashback of the language teaching during the ages has been made. The main accent is focused on the preparing of a systematized analysis about the foreign language education during the last 50 years. Initially it has been characterized as bilingual but swiftly it became trilingual. In the context of the research has been examined the model of the gradual emergence of the English language as the primary choice of the first foreign language at secondary and university level.

Keywords: language policy, educational situation, foreign language teaching in Lebanon

Анатоли Дешев. ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ В МУЛТИКУЛТУРНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИТУАЦИЯ В ЛИВАН

Резюме. В статията е направено изследване на актуалната лингводидактическа проблематика, касаеща чуждоезиковото обучение в Република Ливан. Направена е кратка ретроспекция на езиковото обучение в страната през вековете. Основният акцент е поставен върху изготвянето на систематизиран анализ на чуждоезиковото обучение през последните петдесет години, което за Ливан се характеризира със своята билингвалност, която постепенно преминава в трилингвално обучение. В контекста на изследването е разгледано постепенното излизане на преден план на английския език като основен избор на първи чужд език на ниво средно училище и университет.

Ключови думи: езикова политика, образователна ситуация, чуждоезиково обучение в Ливан

Владеенето на повече от един чужд език традиционно се определя от повечето изследователи на лингводидактическата проблематика като естествен резултат от културния обмен между нациите в контекста на съвременния глобализиращ се свят. Осъществяването на успешна комуникация между различните култури е основен принцип за развитие на работеща образователна система, която отчита ролята на многоезичието за стимулиране на конкурентоспособността на обучаемите на пазара на труда (Веселинов 2018: 7). Повишаването на значимостта на владеенето на няколко чужди езика рефлектира върху процесите, свързани с изграждане на нагласи сред учащите, отговарящи на съвременните предизвикателства при изучаването на чужди езици. Тази тенденция се проектира в осъществяване на избора кои от езиците трябва да бъдат преподавани и как те биха повлияли върху пълноценното изучаване на родния език.

Република Ливан е разположена в Близкия изток и е определяна като „благодатен терен“ за провеждане на актуални изследвания в областта на чуждоезиковото обучение предвид уникалния си многоезичен, многоконфесионален и мултикултурен състав. В столицата Бейрут активно се използват в деловата и образователната сфера арабски, френски, английски, като сред туристите могат да бъдат чути почти всички езици. От друга страна, чуждестранните партньори и инвеститори възприемат сложността на езиковата ситуация и я оценяват положително. Констатира се, че чрез заложените национални образователни програми от ливанското правителство и независимите граждански организации се формират „граждани на света“, способни да общуват с различни културни общности (Al-Khatib 2003: 124; Diab 2010: 86).

Уникалната позиция на Република Ливан между „Изока“ и „Запада“ превръща нейното население във възприемчиво и отворено към други култури и чужди езици. Преподаването на основните езици за световна комуникация, които по своя характер съществено се различават от родния арабски език, в рамките на предучилищното образование е и резултат от исторически наложилите се чужди влияния в ливанската образователна система. Анализът им позволява да се определят три фази в силата и ролята им на въздействие върху локалния контекст. През първата фаза (XVII–XX век) мисионерите са сравнително свободни да използват езика на страните, от които произхождат, и да създават училища, които се явяват следствие от османско-европейските отношения. Представителите на Франция и Великобритания са били активни през този период, като следва да се отчита по-активната роля на френските проповедници и мисионери (Attieyh 1970: 134; Haidar 2002: 143; Joseph 2004: 18).

Втората фаза обхваща времето на френския мандат на управление на Ливан (Указ № 2079 от 20 юни 1924 г.), когато се налага преподаването на арабски и френски език като задължителни в системата на частните училища. В резултат от тази политика в учебните заведения, в които се изучава английски

и арабски, се налага да се включат в съответните учебни програми и преподаването на задължителния френски език. По това време френските училища съставляват 80% от общия брой в страната.

Третият етап, започнал с независимостта на Ливан от френското управление (1943), стимулира увеличението на учебните заведения, преподаващи английски език като втори чужд. Въпреки това броят на учениците, изучаващи английски език, не се увеличава значително до 70-те години на XX век, когато английският започва да се превръща във важно средство за комуникация в световен мащаб. Оттогава много училища избират да въведат триезична система с английски език като трети език. На университетско равнище Американският университет в Бейрут, основан през 1866 г., който е и един от водещите в Ливан и в Близкия изток, наред с английския предлага първоначално възможността за изучаване на редица предмети на арабски език, но от 1882 г. всички курсове започват да се водят само на английски език. През втората половина на XX век възниква общественият дебат относно изучаването на родния език и кой език да се избере официално като втори образователен вектор (Saad Khalaf 2009: 5). В Ливан арабският е обявен за роден (първи) език на населението, а френският традиционно се посочва като втори език и се преподава в повечето училища. Той се използва също така във френските частни училища и университети и същевременно е и езикът, говорен от голяма част от гражданите на Ливан в извънучилищни условия. От друга страна, английският език се посочва в официалната документация като „чужд език“, тъй като по същество е третият език, който студентите изучават във френски средни училища. В спонсорираните от САЩ и/или Великобритания училища и университети, където се преподава на английски, последният се посочва като втори, докато френският е трети и изучаването му се разглежда като обучение по чужд език. Въпреки тази нова ситуация за разлика от френския английският все още се възприема сред образователните сфери и в ливанското общество като чужд, тъй като обикновено не е езикът, официално използван извън класната стая. Необходимо е да се посочи и ролята на франкофонията, в чиято организация Ливан е един от основателите (Kibbi 2003: 442).

Преподаването на два „чужди“ езика вече е задължително в ливанската образователна система, въпреки че осъществяването на този проект среща редица трудности. Независимо от отделените енергични усилия по разширяване на чуждоезиковото обучение английският все повече се превръща в част от ливанското ежедневие, независимо дали става въпрос за образование или комуникация. Арабският, френският и английският са важни според официалната политика за развитие на образованието в Ливан. През последните години английският език се разглежда не само като алтернативен вариант, който позволява студентите да следват атрактивни курсове на обучение, но и като средство, което гарантира социален „престиж“ на владеещите го. Сред

по-голямата част от младото ливанско население се разпространява виждането, че английският език е важно средство и инструмент за продължаване на обучението в чужбина – САЩ, Великобритания, Австралия и Канада. Това, разбира се, е свързано с факта, че значителна част от ливанските граждани са имигрирали в тези страни по време на гражданската война (1975–1990). Към тях се добавят и голяма част от младите ливанци, които в търсене на по-добро бъдеще се превръщат в потенциални мигранти. Освен това през последните три десетилетия в страната са се увеличили чуждестранните работници, добавяйки филипински, етиопски, индийски, пакистански и бангладешки към местната езикова картина. Въпреки това английският и френският са основните езици, борещи се да изпълняват функцията на втори чужд език. Тази тяхна позиция се засилва в зависимост от традиционното англо-американско и френско влияние както в образованието, така и в публичния сектор, като според актуалните статистически данни френското лингвокултурно и политическо присъствие се отчита като по-разпространено.

В индивидуален план процесите, свързани с езика и идентичността, са доста сложни. Не е необичайно ливански граждани да имат арменски език като първи език, арабски като втори, английски като трети, френски като четвърти, към които се прибавя и владението на друг език като испански, италиански или немски. Макар че арабският език е роден за повечето ливанци, често те ползват френски или английски по време на ежедневен разговор, а също така е естествено, че в почти всички сектори на обществото се отчита наличие на смесица от езици в ежедневна употреба с чести превключвания от един език на друг. Всъщност използването на френски и английски език пред арабски в образователните, социалните и бизнес средите става все по-очевидно, което е отражение и резултат от възприемчивостта на ливанците към западната култура и пътуванията им в чужбина. Мултилингвалната езикова ситуация е свързана също така с равнището на грамотност в Ливан (89.6% от възрастните и 98.7% от младежите са с висока степен на грамотност), което е относително високо ниво предвид военните конфликти и продължителите периоди на нестабилност в страната. Не по-маловажен фактор е, че Ливан има най-високата степен на грамотност сред съседните страни (от 97.5% за ливанци между 15–24 години), а освен това страната разполага с едни от най-добрите университети и издателства в арабския свят. В допълнение следва да се отбележи, че през 2009 г. Бейрут стана столица на световната книга, което е високо признание за степента на развитие и разпространение на образованието в тази държава (Yazigi 1994: 70; Zakharia 2004: 112).

Новата учебна програма по национален език, одобрена от Министерския съвет на Република Ливан през 1994 г., която се прилага безпрекословно през последния четвърт век, изисква всички училища да въведат преподаването на втори „чужд“ език. Това означава, че училищата, в които се води основно

обучение на арабски, трябва да включат в учебния си план английски или френски като задължителен втори „чужд“ език (Shaaban 1999: 13; Bacha 2010: 55; Nauffal 2007: 48). Реформата в образователния сектор започва непосредствено след края на гражданската война, като веднага се очертават насоките на работа на гимназиално и на университетско ниво чрез изграждане на инфраструктура, образователни програми, обучение на квалифициран персонал и приложение на нова национална учебна програма. Тя е резултат от съвместната дейност на Министерството на образованието с Центъра за изследване и развитие на образованието. В новата национална учебна програма изучаването на арабския език и втори чужд език (английски или френски) се състои от по 12 часа седмичен норматив. Образователната реформа в процеса на своето действие се основава на пет основни принципа: комуникация, вариация на контекста, културно съзнание, интерактивно обучение, интеграция на преподаваните и придобити умения, като „голямата разпространеност на едно явление само по себе си обуславя важноста от неговото изучаване, както от теоретична, така и от практическа гледна точка“ (Йорданова 2014: 35).

За успешното провеждане на националната образователна и езикова политика се подготвят преподавателски кадри, чиято квалификация непрекъснато се повишава чрез система от целенасочени професионално ориентирани курсове и семинарни дейности, като „освен филологическите дисциплини се включват и методически дисциплини“ (Йорданова 2017: 139). При реализирането на тази стратегическа цел се включва потенциалът на държавни и частни институции и университети. Отчитайки реалностите на образователния пазар през последното десетилетие, започва да се стимулира професионалната подготовка на учители по английски език, които да създадат подходящ начален старт на желаещите да продължат образованието си във водещи англо-американски университети. В момента се водят дебати за ефективността на образователната реформа, за да се постигнат положителни резултати в процеса по индивидуална и социална интеграция. Предлаганите нововъведения в учебната програма отчитат промените в образователната сфера в контекста на международната комуникация и разширяващата се глобализация. Стимулират се дейностите, свързани с оптимизирането на потенциала за наднационална комуникация и изграждането на критичност и аналитичност у учениците и студентите. Адаптирането към изискванията на реформираното образование е трудно за онези учители, които предпочитат старите начини на преподаване и твърдят, че чрез тях се постигат по-добри резултати в обучението и поддържането на реална лична комуникация с учителите. Въпреки това и на тях им се налага да повишат уменията си за прилагане на системен анализ и синтез, за да успеят да стимулират когнитивното развитие на обучаемите под въздействието на изучаването на други езици (Akkar 2007: 16).

Образованието в Ливан се счита за много важно и високите образователни постижения са престижни. Семействата правят всичко възможно, за да образозват децата си. Неслучайно бюджетът за училища е 8.1% от общите държавни разходи. Предучилищното образование се финансира предимно от частни институции и центрове за дневни грижи.

Учениците обикновено започват да изучават втори език в началните класове, като постепенно се преминава към изучаване на учебни предмети и на този език. Изборът на френски или английски не изключва изучаването на другия език като трети чужд език със седмичен норматив от 3–6 часа. В този контекст може да се посочи, че повече от половината от населението на Ливан е двуезичено, 75% от учащите избират френски като втори език и 25% – английски. Тази тенденция е особено силно проявена в частните училища¹. В края на основното образование (9 клас) на учениците се издава диплома Brevet, след полагане на задължителни държавни изпити. При завършването на средно образование (12 клас) се предоставя диплома Baccalaureate (френска и/или ливанска), след което младежите могат да започнат своето университетско образование.

Според статистиката на ливанското Министерство на образованието 62,5% от всички ливански училища са предлагали френски език като втори език през учебната 2011–2012 година, като същевременно се отчита намаляване до 55,8% през 2016–2017 г., а училищата, в които се предлага английски език, се увеличават от 19,7% до 21.6%. Също така училищата, които предоставят възможност за изучаване и на английски, и на френски език, са се увеличили от 17,8% през 2011–2012 г. до 22,6% през 2015–2016 г. (Kibb 2003: 469–473).

С нарастващото значение на английския език броят на учениците, които посещават три- и многоезични училища, както и предучилищните заведения, също се увеличава. Отделно родителите осъзнават, че английският език става все по-важен в глобализиращия се свят, но в същото време те не искат децата да „загубят“ френския. Във връзка с изучаването на три езика от деца в Ливан се отбелязва, че дете на възраст от две години и половина може да комуникира на три различни езикови кода. Много често се случва един ученик да разглежда комикси на английски, след това да включи френски телевизионен канал поради поредния култов сериал и в същото време да разговаря с родителите си на арабски език. Въпреки че в повечето училища в Ливан се преподава френски като втори език, учениците, които избират да го изучават, са намалели с близо 10% през последното десетилетие (според ливанското Министерство на образованието). Днес има много нови англоезични училища, а в някои от училищата с френскоезичен учебен план се откриват и английски езикови

¹ Всъщност именно те остават отворени през най-трудните времена в Ливан и са основен източник за образование по време на гражданските кризи. Повечето държавни институции остават затворени за дълъг период.

центрове. В тази връзка популяризирането на френския език става все по-голямо предизвикателство в регион, където английският постепенно взема превес. Въпреки това търсенето на френски език е значително, тъй като в региона на Персийския залив говоренето на френски е безспорно предимство. Лице, ползващо три езика, със сигурност ще бъде избрано за работа пред друго без подобни езикови умения.

Няма съмнение, че английският, освен че е „по-лесен“ за изучаване, предлага повече възможности за реализация, но при всички случаи френският се явява като допълнително преимущество. Широко разпространено е схващането, че френският няма да изчезне, защото се счита за част от ливанската култура. Все още голямо по обем и количество литература се публикува на френски език. Ливанската съдебната система до голяма степен е изградена по френски образец. В същото време съществува опасение, че арабският е поставен на „второ място“ спрямо тези световни езици, в резултат на което може да регресира, с което да се окаже негативно влияние върху запазването на ливанската национална идентичност.

Учениците от гимназията и университета имат различно отношение към чуждия език, което се отразява на тяхната мотивация. Например мнозина вярват, че изучаването на чужди езици е сигурен начин за достъп и прием във висшите учебни заведения в чужбина. По този начин те са силно мотивирани да учат чужди езици. Въпреки че на зрелостниците може да се наложи да се записват в държавния университет в Ливан, където акцентът е поставен върху арабския език, тъй като не могат да си позволят по-високите такси за обучение в частните университети, те ще продължават да учат чужди езици в частни езикови центрове или с частни учители. Ливанците гледат на чуждите училища и университети като на по-престижни центрове в сравнение с местните държавно финансирани от Ливан. Младежите, които се образоват, са инструментално мотивирани да изберат английския за кариерни цели, а девойките освен това виждат и предимството на социалния престиж, дължащ се на познаването на английския език, което отразява неопатриархалността на ливанското общество, в което мъжете са социално водещият пол.

Младите ливанци ценят хуманистичните и демократичните принципи, традиционните методи на учене като запаметяване и автономия на учителите. Този парадокс е предизвикателство за самите ученици. Тези факти по отношение на гражданските нагласи вървят в симбиоза с лидерските умения, които се насърчават в езиковите класни стаи чрез критично мислене и дейности за решаване на проблеми (Shaaban 1999: 8–12).

Директорите от частния сектор имат по-голяма власт от тези в публичния сектор, които трябва да наложат решенията, взети от министерството. Това е подобно на ситуацията в други страни като Йордания и Саудитска Арабия. Но в сравнение с американските им колеги религиозните и социално-културните

фактори влияят върху образователната реалност в Ливан, което не се проявява в такава степен в американския модел. Тези роли засягат езиковата политика и методите на преподаване в класната стая в зависимост от вида на училището и контекста. Нагласите и възприятията на учениците към чужди езици са изследвани в ливанския езиков контекст и показват, че учителите трябва да са наясно с убеждения и отношение към изучаването на чужд език от страна на своите ученици, както и какъв вид обратна връзка очакват в учебния процес. Резултатите показват, че разбиранията на учениците са свързани с политическата и социално-културната ситуация при преподаването на чужди езици в Ливан. По отношение на системата на обучение в Ливан учениците са по-инструментално мотивирани да изучават английски език и го оценяват като възможност за по-добро образование в бъдеще.

Учителите често имат идеи и разбирания за обучението на своите обучаеми, които не са в съответствие с тези на техните ученици. Например счита се, че учащите трябва да говорят английски с типичния английски акцент, както и че домашната им работа трябва да бъде напълно коригирана. В тази връзка се препоръчва семинарите за учители да повишат осведомеността за ролята и очакванията на учениците.

Преподавателите по чужди езици в Ливан често поставят под въпрос кой език първо трябва да се научи. Анализът на схващанията на отделните автори показва, че се препоръчва първо изучаването на майчиния език, а след това и на друг (обикновено от петгодишна възраст), като се предостави реална възможност той да се ползва. Това обаче невинаги е така. По-младите обучаеми често придобиват втори език по-бързо от майчиния си език, тъй като често възрастните родители говорят на втория език (английски и/или френски). Сложността на многоезичния контекст в страната се обвързва и със случаите на проява на диглосия. Голяма част от ливанците предпочитат да пишат на английски и/или френски, а не на арабски, тъй като последният трябва да е в литературна форма, която те не харесват и много трудно овладяват. В този аспект обикновено се говори за двуезичен, триезичен и многоезичен профил на ливанците, изразяващ се в безпрепятствено преминаване от един език на друг, тенденция, проявяваща се както в частния, така и в публичния сектор.

Ливанският мултикултурен и многоезичен контекст превръща страната в средище на културно и езиково многообразие. Нейната езикова образователна система и политики отразяват този профил и имат дълга и сложна история, която преминава през много фази, повлияни от социалнополитическите фактори и външното влияние на мисионерите, които донасят своите езици и образователни системи и политики. Въпреки че националният език остава арабски, езикът на обучение в училищата и университетите зависи до голяма степен от тези, които управляват на институционално ниво. Двата основни втори езика остават английски и френски, като много други допълнителни

езици се говорят и се използват в хода на образователния път. Образованието в Ливан е много важна част от просперитета на страната. Английският се превръща в доминиращ втори език, средство за престиж, обучение и комуникация. Увеличаващото се влияние и изучаване не е комплекс на местните граждани, а начин да оцелеят и да се конкурират на световната сцена. В този ливански езиков контекст учителите и учениците следва да се приспособяват, за да учат, преподават и придобият съответния език и да бъдат изложени на различните култури, които обграждат въпросния езиков опит.

Библиография

- Веселинов, Димитър. Проблемите на лингводидактологията в пространствено-времевата ситуация на ХХI век. – *Чуждоезиково обучение*, кн. 1, 2018. 7–8.
- Йорданова, Милена. *Лингводидактическо моделиране на турската надежна система за българи*. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014.
- Йорданова, Милена. Университетското обучение по турски език в България – актуално състояние и перспективи. – *Стратегии на образователната и научната политика*, кн. 2, 2017, 137–142.
- Akka, B. Citizenship education in Lebanon: An introduction to the students' concepts and learning experience. – *Educate*, Vol. 7.1, 2007, pp. 2–18.
- Al-Khatib, H. Language variation and code switching in bilingual performance. – In: *Proceedings of second regional conference on language and change*. R. Bahous & N.N. Bacha (eds.) Beirut: Librare du Liban, 2003. pp. 121–126.
- Attieyh N.N. (1970). Schools of Beirut. In Beirut college of women. – In: *Beirut: Crossroads of culture Librare du Liban*. pp. 133–166.
- Bacha N.N. (2010). Teaching literature in English as a foreign language classrooms: A study of students' attitudes. – *International journal of the humanities*. Vol. 8.1, pp. 47–63.
- Diab N (2010). Effects on peers versus on self-editing on students revision on language errors in revised drafts. – *System*. Vol. 38, pp. 85–89.
- Haidar, N.F. (2002). Lebanon as a regional and cultural center. – In: *Lebanon second Republic prospects for the twenty first century*. K.C. Ellis (ed) Gainesville: University press of Florida, pp. 140–145.
- Joseph, J.E. *Language and identity: National, ethnic, religious*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Kibbi, I. (2003). Lebanese and American educational differences: a comparison. – *Education*, Vol. 11.3, pp. 441–491.

- Nauffal, D.I. & R.N. Nasser (2007). Assessment of the English remedial programme at a private university in Lebanon. – *Mediterranean Journal of educational studies*, Vol. 12.1, pp. 43–65.
- Saad Khalaf, R. (2009). Youthful voices in post war Lebanon. – *The Middle East Journal*. Vol. 63.1, pp. 1–13.
- Shaaban, K. & G. Ghaith (1999). Lebanon's language in education policies: From bilingualism to trilingualism. – *Language problems and language planning*. Vol. 23, pp. 1–16.
- Yazigi, R. (1994). Perceptions of Arabic as native language and the learning of English. – *Language learning journal*, Vol. 9, pp. 68–74.
- Zakharia, Z. (2004) New schools cope with war: A case study of Lebanon. – In: *education in emergencies and post-conflict situation: Problems, responses and possibilities*. D. Burde (ed.) New York: Society for international education teachers college, Columbia University, pp. 107–117.

Анатоли Дешев

Адрес: Хазмиех, ул. Мар Такла 44, сектор 6, Бейрут, Ливан
✉ deshev71@gmail.com

Anatoli Deshev

Address: Hazmieh, Mar Takla, 44 Str., Sector 6, Beirut, Lebanon
✉ deshev71@gmail.com

РЕЦЕНЗИИ

REVIEWS

Играта като лингвометодически феномен Game Playing as a Linguistic-Methodological Phenomenon

Димитър Веселинов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Dimitar Vesselinov

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Бирова, И. *Игра в обучении рускому языку как иностранному (исследование игры как образовательного феномена)*. Москва, Еврошкола. 2017, 267 с., ISBN 978-5-93285-124-1

Доц. д-р Илка Бирова е преподавател в Катедрата по руски език на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, талантлив изследовател в сферата на чуждоезиковото обучение и проблемите на превода, автор на множество публикации в български и чуждестранни научни издания. Настоящата монография е първото комплексно изследване на играта като образователен феномен в лингводидактиката. Трудът е новаторски и актуален – той е в руслото на геймификацията, която е една от водещите тенденции в съвременния образователен контекст. Монографията е предназначена за изследователи в сферата на езиковото обучение, преподаватели по руски език и други чужди езици, лингвисти, педагози и психолози, студенти и докторанти. Авторката анализира играта като лингвометодически феномен на базата на обучението по руски език като чужд, изучаван от българи на различна възраст и различно ниво на обучение.

Монографията е публикувана през 2017 г. в Москва, в издателството на Научноизследователския център „Еврошкола“. Издателство „Еврошкола“ е специализирано в издаването на научна и научно-методическа литература,

голяма част от нея е в сферата на езиковото обучение. Рецензенти на книгата са проф. Виктория Сафонова от Московския държавен университет „М. Ломоносов“ и проф. Галина Шамонова от Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“.

Предисловието на монографията е написано от проф. Ефим Пасов, водеща фигура в руската и световната лингводидактика, заслужил деятел на науката на Руската федерация. Руският учен дава висока оценка за книгата като комплексно изследване на играта в езиковото обучение и подчертава нейната образователна ценност. Проф. Пасов посочва, че доц. Бирова за първи път определя характерните особености на играта, които я отличават от другите учебни методи. В книгата е изградена нова методология на играта, разглеждана като важна и необходима форма на организация на езиковото обучение. Според проф. Пасов много полезни за практиката са анализираният разнообразни игрови технологии и игрови занятия, използвани в езиковото обучение в различни образователни степени – от детската градина до висшето училище.

Като структура монографията се състои от увод, четири глави, заключение и две приложения. В първата глава на книгата доц. Илка Бирова представя прецизно и изчерпателно понятийния апарат на своето изследване. Феноменът игра е разгледан в контекста на различни хуманитарни науки: философия, лингвистика, педагогика, психология, психолингвистика, лингвометодика. Авторката задълбочено представя различни аспекти на феномена игра в посочените хуманитарни науки, като в центъра на нейния изследователски интерес е играта в лингвометодиката. Налице е висока ерудиция, научна добросъвестност и прецизен сравнителен анализ.

Във втората глава на монографията е представен натрупаният досега богат опит в използването на игровите технологии в чуждоезиковото обучение. Разгледани са примери от практиката във Валдорфските училища в Германия и други страни, в хуманно-личностната педагогика на Шалва Амонашвили в Грузия, в сугестопедичния метод на д-р Георги Лозанов в България.

В третата глава са представени резултатите от две интересни изследвания, проведени и анализирани от авторката. Първото е анкетно проучване, проведено през 2016 г. сред 125 преподаватели по различни чужди езици от България, Русия, Великобритания, Словакия, Чехия, Сърбия. Авторката изследва отношението на съвременните преподаватели по чужди езици към различни форми на обучаващата игра и степента на нейното приложение в практиката. Направен е изводът, че въпреки преобладаващата положителна нагласа на преподавателите играта се използва епизодично в учебната практика, т.е. налице е „игрови дефицит“. Такъв дефицит е установен и по отношение на учебната литература по руски език като чужд. В тази глава са представени резултатите от изследване на учебници и учебни пособия, издадени в Русия и България в периода 1998–2016 г. Установено е, че игрови упражнения, ди-

дактични езикови игри и други игрови технологии рядко присъстват в разгледаните учебници и пособия, с изключение на тези, които са предназначени за предучилищното и началното училищно обучение по руски език.

В четвъртата глава е представена цялостна авторска концепция за обучение по руски език като чужд с активното участие на игрови технологии на всички етапи в обучението на деца и възрастни. Дадени са конкретни методически указания за организиране и реализация на играта на различни етапи в обучението. Представени са примерни игрови занятия за различна аудитория обучаеми: като се започне от работата с деца в предучилищна и начална училищна възраст, и се стигне до обучението на ученици и студенти (филолози и нефилолози).

Със своето комплексно и солидно научно изследване доц. Илка Бирова убедително защитава тезата си: играта като образователен феномен е необходим компонент в съвременните системи за чуждоезиково обучение както за деца, така и за възрастни. Тя следва да се прилага в адекватно съчетание с традиционните учебни методи и дейности, съобразно възрастта на обучаваните и характера на обучението. Представената монография има висока научна стойност както в теоретичен, така и в приложен аспект. В труда мога да посоча следните приносни моменти:

1. Това е първото комплексно изследване на играта като лингвометодически феномен, направено в контекста на други хуманитарни науки: философия, лингвистика, психолингвистика, психология, педагогика, лингводидактика. За първи път е дадена изчерпателна дефиниция и характеристика на играта в лингводидактиката.

2. Представен е българският и международният опит в реализацията на играта в чуждоезиковото обучение. Анализирани са примери от опита в България, Русия, Германия, Грузия, Полша.

3. Проведено е изследване на нагласите и отношението на преподавателите по чужди езици от различни страни към играта и степента на нейното използване в практиката. Използваните изследователски методи са: анкетиране, статистическа обработка на данните и техен анализ.

4. Убедително е представена оригинална авторска концепция за обучение по чужд език (на базата на руски език като чужд) с активното участие на игрови технологии. В тази концепция формите на играта се използват в съчетание с традиционните учебни дейности. Показано е времето съотношение между тях в обучението на деца и възрастни, дадени са конкретни методически препоръки, ценни за учебната практика.

5. Изчерпателно са анализирани разнообразни игрови технологии, илюстрирани с конкретни примери от практиката.

6. Дефинирани и анализирани са игровите упражнения. Те са представени като обособен вид упражнения със своя специфика. Посочени са примери за трансформация на езиковите и речевите упражнения в игрови.

7. Подробно е анализиран въпросът за организацията на игровото занятие. Направени са конкретни препоръки, дадени са примери за игрови занятия в обучението по руски език на деца и възрастни.

8. Ценни за учителите и преподавателите по чужд език са методическите указания за прилагането на конкретни игрови технологии и упражнения на различни етапи на обучение в детска и възрастна аудитория.

9. Играта е представена не като допълнителен елемент, а като необходима съставна част от системата на чуждоезиковото обучение, която трябва да се съчетава с традиционните методи за обучение и иновационните технологии (проектна, портфолио и др.).

10. Изследването има практическа насоченост и спомага за оптимизиране на обучението по чужд език. Освен по отношение на руския език като чужд, представената концепция може да бъде използвана също така по отношение и на други изучавани чужди езици, което говори за нейната широка практическа приложимост и полезност.

Наред с посочените по-горе приноси монографията разкрива високата лингвистична и методическа култура на авторката, нейния ясен, последователен и прецизен научен стил.

Накрая ще посоча факта, че през настоящата 2018 г. монографията на доц. Илка Бирова е представена в Прага, София и Варна пред чешки, руски и български преподаватели по руски и други чужди езици. Книгата предизвиква жив интерес и положителни отзиви. Тя вече има своите читатели и последователи не само в България, а също така в Русия, Чехия, Полша, Словакия.

В заключение искам да подчертая, че монографията на доц. Илка Бирова е значимо научно изследване с новаторски и приносен характер. Самият факт, че научна монография на български изследовател е издадена в специализирано московско издателство и получава висока международна оценка е признание не само за доц. Илка Бирова. Това е признание за българската русистика и лингводидактика, за приноса на българските учени.

Проф. дфн Димитър Веселинов

Катедра по методика на чуждоезиковото обучение

Факултет по класически и нови филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Адрес: бул. Цар Освободител 15, 1504 София, България

✉ d_vesselinov@yahoo.fr

Prof. Dimitar Vesselinov, DSc.

Department of Foreign Language Teaching Methodology

Faculty of Classical and Modern Philology

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

✉ d_vesselinov@yahoo.fr

Sprachwissenschaftliche Studien zu Ehren von Oľga Orgoňová und Juraj Dolník

Linguistic Papers in Honour of Oľga Orgoňová and Juraj Dolník

Martin Henzelmann

Technische Universität Dresden (Deutschland)

Martin Henzelmann

Dresden Technical University (Germany)

Bohunická, Alena. *Jazykoveda v pohybe*. Autorky a autori venujú k životnému jubileu Prof. PhDr. Oľge Orgoňovej, CSc. a Prof. PhDr. Jurajovi Dolníkovi, DrSc. Bratislava. STUDIA ACADEMICA SLOVACA. 2012, 335 Seiten. ISBN 978-80-223-3276-7

Der vorliegende Sammelband, welcher an der Komenský-Universität Bratislava am Lehrstuhl für slowakische Sprache konzipiert wurde, ehrt das Lebenswerk zweier Professoren, die sich erhebliche Verdienste um die Erforschung des Slowakischen und der slavischen Sprachen insgesamt gemacht haben. In einem Vorspann werden die beiden Jubilare und ihr Tätigkeitsfeld kurz vorgestellt: Kristína Gabrišová beschreibt Oľga Orgoňová als wichtige Akteurin im Bereich der Studien zu den slowakisch-französischen Sprach- und Kulturbeziehungen (S. 10), während Lenka Macsaliková den Slowakisten und Germanisten Juraj Dolník sowie die Bedeutung seiner Untersuchungen zur Textlinguistik würdigt (S.13).

Die Autoren der einzelnen Beiträge nähern sich in fünf großen Blöcken grundlegenden und aktuellen Fragen der Sprachwissenschaft an. Der erste Themenblock ist der Sprache in der schöngeistigen Literatur gewidmet. Hier thematisiert Ivo Pospíšil die Funktion von Sprache, Narration, Genre und Kultur im literarischen Werk von Nikolaj Semjonovič Leskov, die als symbolhaftes Instrument zur Erklä-

nung der Welt dargestellt wird (S. 21–22). Im Beitrag von Ján Zambor geht es um die Interpretation von Ivan Kraskos Gedicht *Plachý akord*, in dem der slowakische Dichter die Undurchsichtigkeit des partnerschaftlichen Miteinanders thematisiert (S. 29). Valér Mikula geht in seinem Text auf die Entwicklungstendenzen in der slowakischen Literatur nach 1945 ein und stellt die durchaus berechtigte Frage, ob man hier von einer ästhetischen oder einer politischen Strömung ausgehen sollte. Seiner Ansicht nach müsse die Problematik feinmaschiger analysiert werden als bislang, so dass er alternative Klassifikationsmöglichkeiten des gesamten Zeitraums diskutiert (S. 47).

Im zweiten thematischen Abschnitt, der zugleich der umfangreichste des gesamten Werkes ist, geht es um die systematische Beschreibung von Sprache und um ihre theoretische Ergründung. Jan Kořenský skizziert linguistische Problemstellungen, die im Zusammenhang mit dem Sprechakt, Diachronie, Synchronie und flexibler Stabilität stehen und „minimalistisch“ aufgezeigt werden (S. 57). Ján Sabol fasst die westenlichen Aspekte des semiotischen Hintergrunds von Segmenten und Suprasegmenten zusammen, die sowohl im Spannungsfeld von Symmetrie und Asymmetrie als auch weiträumiger untersucht werden können (S. 59). Jozef Mlacek hinterfragt, wie sich Parömiologie in der gegenwärtigen Phraseologieforschung verorten lässt, in jedem Fall müsse man sich aber aus kognitiver Sicht der Spezifik annähern („Je to z hľadiska kognitívneho zaiste pozoruhodná situácia [...]“, S. 69). Im Beitrag von Juraj Vaňko werden die Überschneidungen von Sprache und Bewertungen umrissen, die in der alltäglichen Kommunikation eine nachhaltige Rolle spielen. Als linguistischer Gegenstand hat die Frage nach Bewertungskonzepten Eingang in zahlreiche Forschungsansätze gefunden, die der Autor dokumentiert (S. 79–84). Oldřich Uličný zeigt die phonologischen Charakteristika des Tschechischen kurz auf und vergleicht einige ihrer Besonderheiten mit dem Polnischen (S. 94). Die sprachlichen Glossen von Michel de Montaigne und ihre Bedeutung für die Sprachwissenschaft im Allgemeinen werden von Slavomír Ondrejovič besprochen, in denen es etwa um die Zukunft einzelner Sprachen geht (S. 101). Einen recht knappen, aber dennoch lesenswerten Eindruck zum Zusammenhang zwischen Sprache und Identität vermittelt Alena Jaklová, die die Situation tschechischer Emigranten in den USA andeutet (S. 103–107). Das Verb und seine unterschiedlichen Paradigmen werden von Miloslava Sokolová unter besonderer Berücksichtigung der Arbeit Juraj Dolníks ausgewertet und dargestellt (S. 115). Der Artikel von Daniela Slančová ist der Stilistik und textuellen Makrostrategien gewidmet. Letztere betrachtet sie als wichtige kognitive Referenzen zur Textinterpretation und klassifiziert sie nach ihren Eigenschaften (S. 122). Halina Mieczkowska unterstreicht die Leistungen der polnischen Sprachwissenschaftlerin Maria Hanowska im Rahmen der Erforschung der diachronen und der synchronen Morphologie in den slavischen Sprachen. Einen wesentlichen Beitrag habe sie zur Morphonologie geleistet und zahlreiche Varianten

des morphologischen Systems untersucht (S. 130). Ein Text des Sammelbandes, in welchem keine slavische Sprache zum Untersuchungsgegenstand wird, ist Ladislav Sisáks Aufsatz zu nichtusualen Begriffen im Deutschen. Zahlreiche Faktoren, die ihre Perzeption beeinflussen, werden verknüpft illustriert (beispielsweis S. 140–141). Martin Ološtiak behandelt die Problematik der interlingualen Demotivation, zu denen er Inhaltskonzepte zählt, die sich aus der terminologischen Struktur *trans-* + *Z_s* + *-(iz)ácia* zusammensetzen. Eines der kommentierten Beispiele ist *transortografizácia*, das für die aufsaugende Adaption fremdsprachlicher Lexik und deren Integration ins das slowakische Orthographiesystem steht (etwa dt. *Steiger* zu slow. *štajger*, S. 153). Irina Dubelová stellt die Politlinguistik als neues interdisziplinäres Forschungsfeld im Bereich des politischen Diskurses dar. Sie skizziert neben allgemeinen Hintergrundinformationen in diesem Zusammenhang auch die Problematik einer sprachlichen Analyse politischer Texte im heutigen Russland und in der Slowakei (S. 161–163). Sprachliche Expressivität wird von Dana Široká vor dem Hintergrund kultureller und biologischer Einflüsse reflektiert. Beide Faktoren werden schematisch veranschaulicht und so ihre gegenseitigen Wechselwirkungen illustriert (S. 168).

Der dritte Teil des Bandes untersucht Sprache und die Dimensionen ihrer sozialen Interaktion. Er beginnt mit den Ausarbeitungen von Světlá Čmejrková, die sich auf die ludische Funktion von Mündlichkeit konzentriert. Zur Veranschaulichung wird ein Dialog aus der tschechischen Talk Show *Uvolněte se, prosím* angeführt und erörtert (S. 177–182). Jana Hoffmannová analysiert den Sprachstil des tschechischen Kommentators Jiří Hanák. Die Vorgehensweise, die er zum Kommentar politischen Geschehens anwende, lasse sich als „individueller Stil“ definieren, der mehrere stilistische Merkmale vereine (S. 187). Die Bedeutung der politischen Korrektheit in Polen wird von Kazimierz Michalewski beschrieben. Seiner Einschätzung nach würde all das, was nicht als politisch korrekt oder sogar als fehlerhaft empfunden wird, schnell der Sprache der Aggression zugeordnet („[...] słowa dziś ‚niepoprawne‘ zalicza się do środków potępianego języka agresji“, S. 196). Alena Bohunická hinterfragt die lexikalischen Oppositionen im Rahmen politischer Rhetorik vor den Wahlen. Sie zeigt an einigen Beispielen aus der Slowakei markante diskursive Kommunikationsmuster auf, die aus einer Diskussion des Ministerpräsidenten Robert Fico und des katholisch-konservativen Politikers Ján Figeľ repliziert wurden (S. 205–206). Jana Pekarovičová betrachtet sprachlich-kulturelle Aspekte im akademischen Diskurs und fokussiert sich auf ausgewählte Beispiele im Slowakischen (etwa S. 219), während Jiří Zeman Mädchenzeitschriften im Hinblick auf genderlinguistische Fragen untersucht (S. 222–230). Zuzana Sedláčková bespricht die Brisanz von Internetprofilen, die ihrer Meinung nach eine Aussage über die subjektive Darstellung des Nutzers geben und mittels unterschiedlicher Strategien der Selbstpresentation erstellt werden (S. 236). Der sprachliche Stil, der zur Umsetzung von Werbeaktivitäten angewendet

wird, wird von Jana Kišová näher betrachtet. Die Informationsstrukturen, die zur Vermarktung von Produkten genutzt werden, stehen daher auch im Mittelpunkt ihrer Studie und werden exemplarisch umrissen (S. 240–241).

Im Teil vier der Publikation werden Fremdeinflüsse auf Sprachen thematisiert. Zunächst kommentiert Stefan Michael Newerkla den Einfluss des Deutschen auf das Slowakische an Hand des Historischen Wörterbuchs der slowakischen Sprache (*Historický slovník slovenského jazyka*). Bei diesem Wörterbuch handle es sich um eine sehr relevante Quelle, die es ermögliche, den diachronen Sprachtransfer zwischen beiden Sprachen nachzuzeichnen (S. 253). Alexandra Jarošová umreißt die Bedeutung der Bohemismen im Slowakischen, die in den verschiedenen Phasen der Kodifizierung und der Stabilisierung der slowakischen Normierung eine entscheidende Rolle spielten (S. 257–258). Die Aktualität der Fremdwortverwendung in der zwischensprachlichen Kommunikation wird von Miroslav Dudok ergründet und es wird postuliert, dass es zu einer gewissen Asymmetrie bei der Integration von Fremdlekt in das slowakische Sprachsystem kommt (S. 267). Mária Žiláková dokumentiert, wie sich das Slowakische in Ungarn entwickelt. Sie stellt heraus, dass es für die Sprecher nicht immer einfach ist, administrative fachsprachliche Terminologie aus dem Ungarischen ins Slowakische zu transferieren, insofern es sich um Sachverhalte handelt, die spezifisch für die ungarische Rechtslage sind (so etwa der ungarische Terminus *körjegyző* für den Bezirksnotar, der als *obvodný* oder *okresný notár* in Slowakische übertragen wurde, auch wenn ein entsprechendes inhaltliches Äquivalent in der Slowakei gar nicht existiert, S. 277). Strukturübernahmen aus dem Englischen werden von Ada Böhmerová hinterfragt und als Phänomene gedeutet, welche besonders im Zuge des massiven Einflusses der anglophonen Kultur importiert werden (S. 282).

Im letzten thematischen Block stehen Sprachgeschichte und Dialektologie im Vordergrund. Pavol Žigo betrachtet Diskursformen retroperpektiv und hebt hervor, welche Auffälligkeiten der historische Diskurs um die Herausbildung schriftsprachlicher Normen im Slowakischen aufweist (S. 297–303). Gabriela Múcsková stellt Historizismen als Formen des Sprachwandels vor. Sie illustriert die Paradigmenwechsel an Hand einiger ausgewählter Beispiele (S. 307–313). Den sprachlichen Ausbau des Slowakischen an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert schildert Katarína Muziková. So werden die Verdienste des Sprachwissenschaftlers Samuel Czambel um eine Orthographienorm unterstrichen (vor allem durch seine Monographie *Slovenský pravopis* aus dem Jahre 1890, S. 318). Der letzte Beitrag stammt von Viera Kováčová, die Stereotype über die ostslowakischen Mundarten von Soták in der nordöstlichen Region Zemplín aufzeigt. In der Gegend sei das Bewusstsein einer eigenen Identität, die sich auch durch die Mundart begründet besonders sichtbar (S. 328).

Die Spezifik der vorliegenden Publikation besteht in erster Linie darin, dass durch sie komplexe Phänomene der Sprachwissenschaft in gebündelter Form präsentiert werden. Die Beiträge, die in slowakischer, tschechischer und polnischer Sprache abgefasst sind, zielen im Wesentlichen darauf ab, die Dynamik der Westslavia zu veranschaulichen und ihre Vielfalt zu dokumentieren. Somit entsteht ein Werk, das die umfangreichen Forschungsansätze der Jubilare würdigt und gleichermaßen veranschaulicht, dass die Erforschung des Slowakischen eine zentrale Herausforderung für zukünftige slavistische Studien darstellt. Es eignet sich daher auch für all diejenigen, die sich für diachrone und synchrone Strukturen vor allem der slowakischen Sprache interessieren und differenzierte Herangehensweisen an ihre konzeptuelle Aufbereitung in linguistischer Perspektive kennen lernen möchten. Gleichzeitig wird dem Leser vor Augen geführt, dass die kompakt dargestellten Ansätze ausgesprochen komplex sind, heterogene Forschungstraditionen reflektieren und daher Spielraum für weiträumige Analysen und Interpretationen bieten.

Д-р Мартин Хенцелман

Факултет по езикознание, литературознание и културознание

Институт по славянски изследвания

Дрезденски технически университет

Адрес: ул. Вийнер 48, D-01219, Дрезден, Германия

✉ martin.henzelmann@tu-dresden.de

Martin Henzelmann, PhD

Faculty of Linguistics, Literary Theory and Cultural Studies

Slavic Institute

Dresden Technical University

Address: Wiener str. 48, D-01219, Dresden, Germany

✉ martin.henzelmann@tu-dresden.de

Актуални тенденции в португалската лексикология

Current Trends in Portuguese Lexicology

Илияна Чалъкова

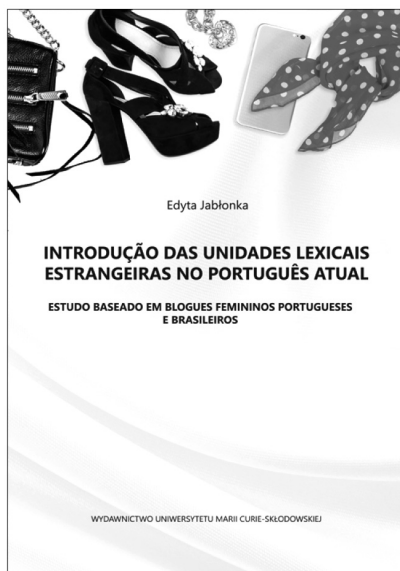
Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Piyana Chalakova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Jablonka, Ed. *Introdução das Unidades Lexicais Estrangeiras no Português Atual*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 2016, 450 p.

В дигиталното съвремие, когато човешкото общуване се осъществява все повече във виртуална среда, науката за езика е изправена пред предизвикателството да съумее да приложи традиционните си методи и инструменти за анализ в тази нова специфична среда на междуличностни отношения, като наред с това отчита и особеностите на настоящата информационна епоха, в която съдържанията се разпространяват мигновено благодарение на технологичния напредък на човечеството. Съзнавайки тези контекстуални специфики на съвременното общуване и изхождайки от всеизвестния принцип, че „езиците никога не са в застои“, полската езиковедка в областта на португалистиката Едита Яблонка предлага на нашето внимание модерно лексикологично изследване, което черпи своя емпиричен материал от португалоезични дискуссионни и/или информационни сайтове. Изследването е озаглавено *Introdução das Unidades Lexicais Estrangeiras no Português Atual* (Въвеждане на чуждите лексикални

единици в съвременния португалски език), написано е на португалски език и е отпечатано от издателството на Университета „Мария Склодовска-Кюри“ в Люблин, Полша. Самата авторка подчертава актуалността на труда си, като в подзаглавието към него посочва, че той се „основава на португалски и бразилски женски блогове“.

Целта на изследването на Яблонка, съдържаща се още в заглавието и подробно изложена в предговора към изданието, е да представи процеса на въвеждане на чуждите лексикални единици в съвременния португалски език и да разгледа обстойно въпроса за чуждиците и заемките въз основа на материала, наличен в предварително подбрани женски блогове от Португалия и Бразилия. Трудът обсъжда проблемите, свързани с определението на посочените термини, и представя различните типове отношение към тези явления, за да покаже как появата на чуждици създава възможности за разширяване на лексикалния фонд на португалския език, като го обогатява с нови лексеми. В методологичен план изследването изхожда от основни понятия от полето на лексикологията по отношение на неологизмите, заемките и чуждиците, както и от понятия от Световната мрежа и по-конкретно от дискуссионните и/или информационните сайтове, за да пристъпи впоследствие към анализа и класификацията на фрагменти от тях, съдържащи чужди лексикални единици. Осезаем в хода на целия труд е стремежът на Яблонка да не затваря дискусията в тясното поле на лексикологичните занимания, а да включи в трактовката на конкретния езиковедски материал и социокултурното наблюдение върху португалската и бразилската действителност.

Обширното по обема си изследване на Едита Яблонка (450 с.) структурно е организирано в пет глави, които се допълват както от класическите заключителни бележки и библиография, така и от други справочно-помощни инструменти, включващи схеми, приложения, адреси на цитирани блогове и използвани съкращения. От особено голямо значение е поместеният в края на монографията корпус, или „списък с чуждици“, който в бъдеще би могъл да се превърне в ценен и леснодостъпен обект на лексикографска дейност. Трите глави, следващи встъпителната част и съставляващи първия дял на труда, изграждат теоретичната основа, върху която се разглеждат и разискват явленията, открити сред емпиричния материал във втория дял. Подстъпите към същинския анализ включват наблюдения върху общия развой на лексикологията като дял от езикознанието, обобщения на теориите по въпроса за лингвистичните заемки според различните автори и резюме на историята на португалската лексика през вековете. Въпросната глава с диахронен характер играе успешна роля в открояването на приноса на определени езици за обогатяването на лексикалния обем в европейската и в бразилската норма на португалския език.

Същинският втори дял на изследването, структурно представен в пета глава, най-ясно подчертава модерното му звучене. Тук Яблонка, използвайки научните инструменти на лексикологията, анализира естествения развой на езика по отношение на лексикалния му обем, като разграничава извънречникови единици без еквиваленти на португалски език, извънречникови единици с еквиваленти на португалски език, различия в лексикографската практика на вписване на чуждите думи в португалските и в бразилските речници и напълно приобщени към езика думи, вписани в речниците. Строгий научен подход личи и при вниманието, което в края на тази глава се обръща на някои по-редки явления, свързани с въвеждането на чуждите лексикални единици в португалския език, на стилистичните изрази, както и на някои специфични моменти от правописната и граматическата практика. На социокултурния подход пък при работата с аналитичния материал се дължи модерното звучене на цялото изследване. Изборът на женски блокове като извор на обем за анализ изначално задава природата на семантичните полета, към които принадлежат разглежданите елементи. Затова не е изненада групирането на чуждите единици в теми от кулинарията, модата, красотата и спорта до социалните явления, обичаите и стила на живот. Особено удачно в това отношение е художественото оформление на корицата на *Въвеждане на чуждите лексикални единици в съвременния португалски език*. И тъй като изследването си служи със съдържанието на дискуссионни и/или информационни сайтове, понятията от сферата на новите технологии, на Световната мрежа и на социалните мрежи неминуемо присъстват сред анализираните и систематизирания лексикален обем. Така двата подхода – строго научният и социокултурният – чрез съвместното си действие способстват за открояването в чисто езиковедски план на особеностите при процесите и техниките на въвеждане на чуждите единици в португалския език, без да изключват социокултурното битие на езика, а тъкмо напротив, като подчертават неговото неизбежно съществуване в съвременното технологично общество.

Приносните моменти на *Въвеждане на чуждите лексикални единици в съвременния португалски език* от Едита Яблонка се разполагат именно върху плоскостта на все още скромния на брой изследвания в синхронен план на езика като средство за общуване. Отчитането на социокултурните аспекти подчертава не само употребата на чуждици в съвременния език, но и ролята на Световната мрежа като социално явление и като въображаем свят за жените. В изследването си Яблонка изучава езика като социално явление и като свидетелство едновременно за езикови и за социокултурни промени. Употребата на специфични лексикални единици от определени тематични области разкрива какви са нуждите и какво е поведението на хората, които използват интернет като средство за общуване и за връзка със света. Замисълът и осъществяването на научния труд се ръководят от намерението да се покаже, че

процесът на въвеждане на чуждиците в португалския език не е в ущърб на езика и не бива да бъде разглеждан като заплаха, а като естествено явление, като етап, през който езикът преминава. Полската езиковедка категорично поставя положителен знак пред чуждите думи и ги разглежда като „придобити“ в хода на обогатяването и развитието на езика. Необратимостта на процеса, подчертава Яблонка, се дължи на все по-мощното навлизане на технологични ресурси и на технически нововъведения в съвременния живот. Именно това обуславя и бързите промени в лексиката на езика, която няма как да откаже приема на нови думи или търсенето на португалски еквиваленти.

В този смисъл едно от основните заключения на изследването е широката и свободна употреба на много англицизми в португалското и бразилското ежедневие. Друго наблюдение е извеждането на много думи не само от английски, но и от френски или италиански език от полето на строгата им терминологична употреба в науката, икономиката и информатиката за приложение в ежедневното общуване. Особено интересно заключение в контекста на съвременното потребителско общество е целенасочената употреба на много чуждици за придаване на по-привлекателен и по-модерен вид на текстовото съдържание и за привличане на повече читатели; в този случай чуждиците са използвани като своеобразна маркетингова стратегия според Едита Яблонка, защото блоговете все повече излизат от полето на писане на „виртуален дневник“ и се превръщат в бизнес. Изследването на полската езиковедка потвърждава и високата производителност на чуждите лексикални единици, което е доказателство за широкото чуждо влияние върху културата и обществото в Португалия и Бразилия; множество полета на познанието стават все по-податливи на осезаеми социални, културни и технологични промени.

Освен научните заключения, които извежда в полето на лексикологията, и съветите, които дава за бъдещия лексикографски подход към чуждиците, монографията *Въвеждане на чуждите лексикални единици в съвременния португалски език* на Едита Яблонка е ценен пример за свързване на науката за езика със съвременните културни особености и технологични потребности на обществото, а с това се превръща и в полезен урок по модерна лексикология за всички изкушени в полето на езикознанието.

Ас. Илиана Чалъкова

Катедра „Испанистика и португалистика“
Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Адрес: бул. Цар Освободител 15, 1504 София, България
✉ iliyana.chalakova@gmail.com

Assist. Iliyana Chalakova. PhD

Faculty of Classical and Modern Languages
Department of Spanish and Portuguese Studies
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria
✉ iliyana.chalakova@gmail.com

Класически и нови идеи в съвременната филология Classical and Modern Ideas in Contemporary Philology

Александър Костов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Alexander Kostov

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Филологията – класическа и нова. Юбилейна научна конференция на Факултета по класически и нови филологии, 3 април 2015 г. (Съставител: Димитър Веселинов) София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2016, 768 с., ISBN 978-954-07-4082-9

Philology – classical and modern. Jubilee academic conference at the Faculty of Classical and Modern Philology, 3 April 2015. (Compiled by Dimitar Vesselinov). Sofia, University Press “St. Kliment Ohridski”, 2016, 768 p., ISBN 978-954-07-4082-9

През 2016 г. излезе от печат сборникът от юбилейната научна конференция на Факултета по класически и нови филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ „Филологията – класическа и нова“. Поводът за организирането на 3 април 2015 г. научен форум е петдесетгодишнината от отделянето на Факултета по класически и нови филологии в самостоятелна академична структура през 1965 г.

В сборника текстовете на докладите са публикувани в четири раздела – „Езикознание“, „Литературознание“, „Език. История. Култура“ и „Методика“, където се открояват 74 доклада от доказани учени в четирите направления, а тематично темите варираха от разглеждането на китайски йероглифи от XVI век пр.н.е. до джандър идентичността през XXI век. И за да оправдае репутацията

цията на един от най-бързо развиващите се научноизследователски филологически центрове в България, на юбилейната конференция на Факултета бяха представени доклади, ангажиращи се с огромно разнообразие от изучавани езици – английски, френски, немски, испански, португалски, румънски, турски, арабски, корейски, китайски и др. В следващата част ще се спра по-обстойно на някои от тях.

Автори на публикуваните статии са учени от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Българската академия на науките, Техническият университет в Дрезден, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и др.

В раздел „Езикознание“ проф. д-р Борис Парашкевов разгледа вижданията на „Ено Литман за арабизмите в немския език“, като акцентира върху систематизирането им, което би улеснило още повече работата с тълковните и чуждоезичните речници. Отчетен е фактът, че България е била пет века част от Османската империя, което улеснява навлизането на арабска лексика под една или друга форма и в българския език. Показани са проблемите при означаването на лексемите с арабски, турско-арабски или арабско-персийски произход и трудното унифициране на единна графика за уточняване на техния прототип.

В раздел „Езикознание“ изпъква името и на проф. д-р Пенка Самсарева, която е един от учредителите и дългогодишен ръководител на специалност „Арабистика“ към Факултета по класически и нови филологии до трансформирането ѝ в катедра. Нейният доклад „Образуване на съществителни имена за място в арабския език“ е сериозен принос за показване на разнообразието на арабските съществителни имена за място, като особено внимание се обръща както на семантиката на деривативите, така и на тяхното образуване.

Заслужава да бъде отбелязан докладът на проф. д-р Стефана Димитрова – изтъкнат езиковед, чиито трудове имат световно признание. Нейното изследване „Няколко позабравени страници от историята на фонологията“ обръща задълбочено внимание на фонологичните принципи. Тя започва прегледа от първичното системно изложение на фонологичните принципи, дадено от княз Николай Трубецкой през 20-те и 30-те години на XX век, преминава през дейността му в България, която тя описва като „натъкнала се на неразбиране“ (с. 36), и стига до големите центрове на фонологията, установени във Виена и Прага. Проф. Димитрова твърди, че фонологията „е едно от най-структуралните направления в езикознанието“ (с. 37). Едно от основните тематични ядра, които са разгледани в доклада, се базира на разликите между фонетиката и фонологията. Тук проф. Димитрова отново се уповава на Николай Трубецкой, за да формира една по-ясна представа за това не толкова изразено поле в езикознанието и да изгради един сравнително отъпкан маршрут, по който да се устремят бъдещите изследователи.

Докладът на доц. д-р Милена Йорданова за „Турския деривационен афикс *-DEŞ*“ е от особено значение, тъй като в него се разглежда един наистина нетипичен за турската словообразователна система суфикс, при който се констатира нарушаване на вокалната хармония. Ценност на доклада е анализът на виждания по този проблем на множество водещи турколози от няколко национални туркологични школи – американска, британска, българска, турска и руска, като публикациите им са от втората половина на XX и началото на XXI век. Доц. М. Йорданова се спира върху съвременното състояние на турския език, като подлага на прецизен анализ включения материал в работния корпус през призмата на новаторския си методологичен подход. Докладът представя и огромен корпус от примери по проблема със суфикса *-DEŞ*, както и своеобразни етимологични анализи, на които е подложен този афикс (с. 206). Текстът несъмнено ще предизвика интереса както на занимаващите се с турски език студенти и установени изследователи в сферата на турското словообразуване, така също и на българисти и слависти.

Докладът на д-р Мартин Хенцелман „Нови концепции при изследването на славянските микроезици“ представлява един важен крайъгълен камък в изучаването на славянските микроезици, защото като цяло дисциплината е сравнително млада. Основната идея на д-р Хенцелман е да представи начини за адаптиране на разгледаните микроезици към обширната съвременна реалност. Сред имената на работещите в тези среди изследователи изпъква това на Еухенио Косериу, който служи за опора на представените иновативни концепции, върху които акцентира д-р Хенцелман. Докладът обръща специално внимание на няколко критерия, които са от съществена важност за формирането и оформянето на даден микроезик – достоверност на аргументацията при опитите за кодификация, разработване на нови книжовни норми, нуждите на определената малцинствена група по отношение на говора и не на последно място политическата обстановка в страната. Важността на доклада е във факта, че се показва нагледно как протичат етапите на формиране на книжнина в славянските микроезици на фона на липсата на литература и научни трудове, написани на съответния език. Като заключение д-р Хенцелман изтъква, че най-важният елемент за развитието на даден микроезик е неговата автентичност, базирана на несистематичните му езикови аспекти, които му гарантират своеобразна независимост.

Наред с гореизброените трудове на конференцията представиха доклади и други изтъкнати езиковеди – проф. д-р Евгения Вучева, доц. д-р Антон Андреев, доц. д-р Валентин Гешев и др. Раздел „Езикознание“ завърши с доклада на покойния филолог тюрколог проф. д-р Емил Боев „Мадара“, където той разглежда символичните за българската история географски обекти и техните названия.

Разделът „Литературознание“ започва с доклада на проф. Цветан Теофанов за „Нощното пътешествие на пророка Мухаммад“, където авторът разглежда детайлно формирането и развитието на пророческото житие в Корана. Проф. Теофанов използва в анализа си и гледната точка на Ури Рубин, който предлага нов прочит на житието на Пророка, като загърбва проблемите на фактологията, и се обръща към анализ на херменевтиката в трудовете на средновековните мюсюлмански учени, които са писали за Мухаммад. Докладът представя Пророка в нова светлина, която чертае своя път от езичеството към вярата, от греха към съблазънта, като в спомагателни за проф. Теофанов се превръщат различните митически наративи за Нощното пътешествие, изпитаните тактики, техники и мотиви, които разглеждат цялостната представа за Пророка, започнал от древните религиозни текстове на юдео-християнската традиция, и по-нататък пречупена и трансформирана от мюсюлманските житиеписци в нови, по-различни представи.

Докладът на проф. Александър Федотов „За сатиричните повести на Пак Чи-Уон“ допринася за едно по-широко разбиране на историческите, политическите и общонародните разновидности на корейското ежедневие през XVIII в. Разгледаният поет Пак Чи-Уон продължава традицията на корейската поезия *ханши*, като пише стихотворенията, повестите и докладите си на китайски език, в тях се открояват персонажи – като например господин Хо, чрез който поетът представя един надежден и критичен, а не и без доза сатира анализ на политическите, културните и стопанските условия в Корея. Изследването на проф. Федотов, от една страна, показва богатството на корейската поетична и прозаична форма, а от друга – затвърждава позицията на стихописеца като активен участник в обществения живот, борец за социални и икономически реформи. Проф. Федотов очертава обстойно една рамка, в която са съчетани всички онези персонажи и събития, които са от съществено значение за (не) правилното функциониране на една общност – срещаме се с просяци, обикновени граждани, псевдоучени, лицемери от управляващата класа и много други. В доклада не е подмината и ролята на корейската жена, която заема маргинална и неоправдана позиция през XVIII в. От произведенията на Пак Чи-Уон лъха истинност и острота поради факта, че в един момент от живота си е работил като районен магистрат в Аньй и затова си позволява да вмъква коментари и анализи на тези древни обичаи, отредили мястото на жените да бъде в сенките на техните съпрузи.

В друг доклад от сборника проф. Емилия Стайчева прокара своеобразен мост между Факултета по класически и нови филологии и Факултета по славянски филологии с изследването си върху прехода от сравнителна литература към сравнително литературознание. Тя акцентира върху факта, че от самото създаване на Софийския университет през 1888 г. сравнителното литературознание винаги е било сред водещите и традиционни курсове, като

напомня за фигурата на проф. Иван Шишманов, който пръв води курса по всеобща литературна и културна история, по-късно станал титуляр на курса в учредената през 1894 г. Катедра по сравнителна литературна история, която също така ръководи с едно прекъсване между 1918–1928 г. Приносът на проф. Стайчева е в онагледяването и съпоставянето на понятията „сравнителна литературна история“ и „сравнително литературознание“, които тя разглежда чрез немско-българските литературни отношения в творби на Готхолд Ефраим Лесинг и Хайнрих Хайне. Преводът на „Емилия Галоти“ от Лесинг, рецепцията на Хайневата поема „Германия. Зимна приказка“ от Иван Вазов и междутекстовият диалог между предсмъртното стихотворение на Вапцаров „Борбата е безмилостно жестока“ и „Enfant perdu“ от Хайне показват един нестихващ интерес към сравнителната литературна история – наименование, което според проф. Стайчева бива постепенно измествано от наименованието „сравнително литературознание“.

Към по-съвременни модели и изследователски поприща ни доведе докладът на проф. Богдан Мирчев „Предизвикателствата на другостта: “Generation Y””. Той разглежда различните представи за поколенчески проявления – от „изгубеното поколение“ след Първата световна война, “Heimkehrergeneration” – завърналите се младежи от Втората световна, през „бийт поколението“, въведено от американския писател Джак Керуак през 1945 г. и младежките бунтове в Германия и Франция през 1968 г. (Generation 68), за да се стигне до поколенията “Millenials” и “Generation Y” – като проф. Мирчев се спира върху основната ключова дума „генерация“ и проследява развитието ѝ в исторически и социален план. Докладът се занимава особено внимателно с когнитивните умения на представителите, с развитието на дигиталните технологии, изкуствения интелект и интернет, като се забелязва отчуждаване на това поколение от конвенционалните устои – и всичко се осъществява с цел всестранно развитие и еволюция за сметка на духовността.

Видният португалист проф. Яна Андреева разглежда темата за миграцията в романа „Завръщането“ на Дулсе Мария Кардозу, като един от най-новите съвременни текстове в португалската белетристика, който се занимава с проблемите на идентичността, миграцията и механизмите на търсене, загуба и подмяна от страна на мигриращия субект. Проф. Андреева обръща внимание на португалските обществени нагласи към деколонизацията и историографията, които са отявлено застъпени в разгледания роман. Проблемите на идентичността са представени покрай усещанията за отстраненост и отчуждение, които с времето прерастват в маргинализация и бунт, и всичко това доц. Андреева свързва с образа на Португалия през травмата от деколонизацията. Докладът би представлявал интерес за всички изследователи на идентичността, миграционните процеси и колективните общности и разнородните връзки между тях.

В третия раздел – „Език. История. Култура“ – се откроява изследването на съставителя на сборника по случай юбилея на Факултета по класически и нови филологии проф. дфн Димитър Веселинов. Неговият доклад „Франкофония и франкофони“ е изключително обхватно и задълбочено проучване на франкофонството като своеобразен феномен в България, позовавайки се на ранни извори, датиращи от времето на Иван II Асен (XIII век), до съвременни източници – произведения на известни български автори. Основна цел на доклада е да представи влиянието на френския език в българската обществена и културна среда, богато илюстриран с употребата на словоформите фрънзи, франги, франки, французин (френец, френкиня, француз, французи, французойка), французски (францушки), Франция (Франца) и др. На този фон българският франкофон пренася в балканското обществено-политическо и културно пространство както вечната идея за свобода, равенство и братство, така и „стремежа“ на българина „към френската изящност и образователна елитарност, достъпни чрез системното и упорито образование“.

Изследванията в раздела „Език. История. Култура“ са насочени към рецепцията на превода, към идентичността и открояването на различията, към метафоричната страна на езика. По случай юбилея на Факултета в текстовете на докладите се обърна внимание на тези аспекти от филологията, които съставляват както класическото „аз“ на носителя на езика, така и съвременното „съм“, към което аспирират изследователските амбиции. Идентичността в представените доклади и културната принадлежност говорят за стремежа на изследователите към откриването на една обща конюнктура, която ще обособи Факултета като единен и същевременно разнороден.

Докладите в раздел „Методика“ заложиха както на традиционни, така и на съвременни подходи към образованието, като акцентираха върху технологиите и методите, чрез които преподавателят по чужд език би улеснил възприемането на преподавания материал. Обучението по чужд език, опитът и предизвикателствата пред методистите са представени от изследователите в раздела като спомагачи за професионалната реализация, подобряването на комуникативността и отношението между преподавателя и обучавания. Съчетаването на новото с традиционното откъм филологическо обучение (и не само) представлява своеобразен мост между историческите предпоставки и норми, които са заложени в устоите на Факултета по класически и нови филологии, и съвременните понятия и стандарти, които допълват и обогатяват образа на най-големия факултет в Университета като постоянно променящ се.

От особено значение е докладът на доц. Весела Белчева, която разглежда образа на търновския учител по чужд език от Възраждането до началото на XX в. Основен мотив е многоезичието като изграждане на успешни межкултурни връзки – мотив, който се наблюдава още през Възраждането. Апетитането на видни български дейци към изучаването на най-различни ези-

ци – турски, френски, гръцки, български, допринася за остойността на чуждия език и придаването му на форма, която само и единствено би спомогнала за по-успешна езикова, културна и икономическа политика. Доц. Белчева разглежда Велико Търново като един от водещите просветителски центрове през епохата на Възраждането и представя учителя не като обикновен преподавател, а като „носител на новите европейски ценности, на свободната европейска критика и философия“ (с. 735). Докладът акцентира върху някои от най-важните имена в тази епоха – д-р Васил Берон, Атанас Гранитски, Костаки Търновски и други, и по този начин обяснява превръщането на Търново в културен център. И макар доц. Белчева да не хвърля светлина върху начина на преподаване на чужд език в Търново през Възраждането, нейна основна и най-важна цел е да се представят нагласите на учителя в онези времена, нивото на образование, нуждата и жаждата за промяна, изграждането на авторитет и обществен престиж.

Сборникът „Филологията – класическа и нова“ представя невероятно разнообразен калейдоскоп от теми и проблеми, които включват както древни, така и съвременни езици и култури. За своите петдесет години като самостоятелно звено към Софийския университет Факултетът по класически и нови филологии недвусмислено заема централно място на изследователската филологическа арена в страната и на Балканите, като в последните години заема солидни позиции в европейски и световен мащаб. Административната му обособеност само допринася за подобряването на образованието и чуждоезиковата насоченост и за извоюването на заслужено място на световната филологическа сцена.

Александър Костов, докторант

Катедра „Англистика и американистика“

Факултет по класически и нови филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Адрес: бул. Цар Освободител 15, 1504 София, България

✉ alisaunderkostov@gmail.com

Alexander Kostov, PhD student

Department of British and American Studies

Faculty of Classical and Modern Philology

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

✉ alisaunderkostov@gmail.com

ХРОНИКА

EVENTS

Книги (в) картини Books (in) Paintings

Мирослав Дачев

Национална академия за театрално и филмово изкуство (България)

Miroslav Dachev

National Academy for Theatre and Film Arts (Bulgaria)

По-лесно за читателя е да повярва, че книгата на Мони Алмалех „*Цветът в Петокнижието*“ (2006) започва с думите „Библейска херменевтика“, отколкото с „маслен пастел и суха игла“¹. Но още когато държим в ръцете си книгата, преди да я отворим, погледът отскача от заглавието и се впира в богатото на асоциации изображение под него. Книгата, това разбираме след като разлистим, има подзаглавие – „Езикова картина на света“. Като *картина на света* започваме да мислим и изображението. При следващото разлистване научаваме, че това е картина на самия автор, доста по-ранна (1993), със заглавие „*Усещане за Ерусалим*“. *Ерусалим като света*: трябва ли да пробягаме идеите, пронизващи през вековете три религии, да отърсим кръвта от кръстоносните походи и да стигнем до болезненото *днес*, което вещае, ведно с величието си, винаги много неизвестности? В известен смисъл Ерусалим е светът. Оттук нататък, на каквато и идея за интерпретация да сме подвластни, имаме един скрит, съкровен диалог, между учения, *разкриващ* с вещина езиковата картина на света (с помощта на цветовете в Петокнижието), и твореца, *видял* картина на света (чрез свое собствено полагане на цветовете).

Да, „*Цветът в Петокнижието*“ започва с *маслен пастел и суха игла*, а не с *библейска херменевтика*. Това е смущаващо, но не защото е неразбираемо, а защото рискува да остане незабелязано. Сигурен съм: някои от читателите

¹ От 14 до 28 февруари 2018 г. софийската галерия „Сезони“ съвместно с Издателска къща „Кибела“ представиха изложбата на проф. дфн Мони Алмалех „Книги в картини“.

на Мони Алмалех са били изненадани от анонса за тази изложба, защото не са обърнали достатъчно внимание на факта, че пишейки своите книги, той не просто ни завещава *и* част от творческите си търсения в областта на изображението (там, където стаено ни очаква едно друго присъствие и разбиране за цвета – отвъд езика), а че представя на читателя един *мълчалив* диалог между образ и слово, чийто глас един ден вероятно ще пожелае да усилва. Днес е денят на това *усилване*.

„Книги в картини“: към какво всъщност ни приканва авторът чрез заглавието на изложбата си? Очевидно най-простото – да *видим* „**картините** в книгите“ – отдавна е зад гърба ни, защото би означавало да спрем до тяхната илюстративна природа. Зад гърба ни е още едно усещане – че картините живеят в книгите по два начина: цялостно представени, в естествени цветове, или чрез свои детайли, най-често компютърно обработени, в черно-бяло (вероятно за да направи по-видима тяхната структура), които прорязват определени пространства от книгите – типичен случай са изображенията в „*Светлината в Стария завет*“, „*Тъмнината в Стария завет*“ и „*Червените кодове в Стария завет*“. С радикалното преобръщане на посоката, „**Книги в картини**“ е поканата *отвъд илюстративното*. В контекста на изложбата то води до няколко възможни следствия. Едно от тях изисква свръхинтерпретирание: *трансформиране на книгите в картини*. Неочакваната метаморфоза е постижима по няколко начина.

Най-напред ще използвам фигурата на широкогълния обектив, за да имам максимално голяма визия към текста. Бихме могли да *открием* в картината снети перспективи към текста, допълнителен ключ за разбиране на словото, и да го разпрострем върху целия текст. Книгите – като приближение и разбиране – са кодирани не само в собствения си езиков свят, но и *в* картините. Библейският свят е постижим чрез словото, но и чрез образа. Езикът *за* цвета влиза в диалог с езика *на* цвета (Ерусалим е общ интерпретант и за двете). Разбирането на картината дава ново, допълнително разбиране за книгата – диалог извечен, до болка познат. Гледам картината, за-да-разбера-книгата. Но също така е възможно и обратното – да използвам текста като перспектива към картината. Картината е епиграф: с огромен семиотичен потенциал, но и с риск да бъде подминат (Издателска къща „Кибеа“ предлага елегантно решение на този проблем: докато в по-ранните книги на Мони Алмалех, издадени в други издателства, картината живее сама в пространството на книгата, сега тя има втори живот: първо самата картина оживява – освен на корицата – в множество нови черно-бели детайли вътре в текста, към които, второ, прилепват и детайли от други картини). Картината-епиграф хвърля перспекции към текста, текстът на свой ред може да я осмисли ретроактивно.

Събитието, което ни събира, предполага и друго разбиране за това как книгите могат да бъдат видени като картини и подсказва употребата на друг

обектив: първо кориците да *израснат* до степен да бъдат самостоятелно наблюдавани, след това корицата болезнено да се изреже до рамката на изображението. При тази фигура на *фотоувеличението* метаморфозата отново е налице: книгите са смалени като слово, за да бъдат увеличени като образ – оправдана жертва в името на събитието. Вглеждам се в картината, за-да-разбера-самата-нея; преоткривам я. Картината е заглавие. Семиотичният потенциал не буди съмнение. В този случай, за разлика от епиграфа, картината не може да бъде подмината. Да, в изданията на „Кибеа“ някои разпилени из текста заглавия-картини трябва да бъдат сглобявани наново, както и да се извърши една реконструкция по отношение на цвета, но картината е тук и говори. Картината-заглавие подсказва, че текстът ще се връща към нея.

Мони Алмалех очевидно настоява *картините да не бъдат подминати*, а пътищата на метаморфозата остава на зрителя/читателя. Но едва ли би бил доволен, ако читателят с фотоувеличението спре до значимостта на изображението и не взаимопроникне картината с текста. Упражнението на вглеждане сега е с обърната посока – не в картината (виждам) книгата, а *в книгата* (виждам) *картината* – но и двете са посоки на диалог, който очаква да бъде чул.

И така: да видиш книгите-като-картини, да виждаш чрез картините, е измамно предпочитание на картините пред книгите. Ако тази изложба има обект, това не са картините, а *диалогът*, който протича между картините и книгите, с обратими посоки на съответствие. До този момент сякаш ни е интересувал пишещият Мони Алмалех. Сега, в момента, в който вълнението е очаквано пренасочено към художника Мони Алмалех, аз откривам – ведно с увеличения свят на картините – нова, още по-силна покана към вглеждане в писането, към новата му функция – да разказва за картините. Покана да видя, че в световите, които изгражда и заради които книгата е, има и спомен за картината, мълчалив разговор с нея. Логично е, че (досега) картините са ми помагали да видя по още един начин текста. Логично е също да осъзная (днес), че мога да се вгледам в картините и заради самите тях, без непременно да ги подчинявам на текста. Най-логичното сякаш обаче е да видя как в тази смес пулсира холограмата на автора; как и текстовете могат да ми помогнат да видя картините – те са другото на търсенията в библейския свят. Онова, заради което – в един определен етап от своя живот – картините влизат в текстовете. Мони Алмалех предлага език *за* цвета и език *на* цвета – но не като два отделни езика, а чрез тяхното *сдвояване*. И ако от една гледна точка е вярно, че картините влизат в текстовете, не по-малко вярно е, те текстовете влизат в картините; *избират ги*. Като читатели/зрителни ние сме в един много по-богат свят на внушения, които поотделно словото и образът не могат да постигнат. Универсалии на човешкия опит, културни единици, кодове, усещания – в тяхната непреводимост – са положени незабележимо заедно в книгите и забележимо заедно в изложбата. От посетителя на изложбата нескрито се изисква да бъде

и *читател* на книгите на Мони Алмалех, за да улови *пълнотата* на разговора. В противен случай той просто ще дари картините със свой изолиран живот, от който авторът им отдавна ги е лишил в името на диалогичното слово.

Картините като поява са доста по-ранни от книгите (изключение прави „Библейски огънове“ от 2014 г., която прилепва към корицата на „Червените кодове в Стария завет“ от същата година). Създава се усещане за ранно посягане към езика *на* цвета (картините) и по-късно посягане към езика *за* цвета (книгите), което е на път да изпише посока на съответствие и... да подведе. Защото в мисълта на автора картина и книга може да са родени и живели заедно, но може да се редуват; да се допълват и осмислят взаимно, или пък да се конкурират, борейки се за надмощие в полето на смисъла. Но едва ли са безучастни едни към други. Почти си представям как пред пишещия „*Цветът в Петокнижието*“ Мони Алмалех стои дълги години „*Усещане за Ерусалим*“ – питаща, подсещаща, вдъхновяваща, излизаща извън своята рамкираност, забравяща, че е просто картина. И как *накрая*, след много безсънни нощи и дни, картината дочаква появата на книгата, как двете вече не са *отделно*, а *заедно*. Така, както заедно те са били дълго време в авторовото съзнание, така са и най-сетне в текста, пред читателя: ето едно съкровено споделяне. Картините и текстовете са *карти на една и съща територия*, в която кръжи мисълта на Мони Алмалех: Старият завет, цветът (цветовостта), езикът (изказа). И читателят/зрител трябва да ги чете именно като *карти* – едновременно отделни, но и заедно. Само в своето наслагване те представят пълнотата на територията.

Най-вероятно в авторовото съзнание картините и книгите – като пронизан от общ дух проект – са родени заедно. И са търсели, като платоновии половинки, своите форми на заедност в света, с тази особеност, че картините е трябвало да дочакват текстовете в тяхното по-бавно узряване, за да прилепнат отново към тях. И тук за мен е най-важното. Картините са имали свой самостоятелен живот преди текстовете, не зная доколко видим и доколко достъпен за другите. И когато идва време и текстовете да заживеят самостоятелен живот, авторът е на прага на избор: с първото дихание на текстовете някои от съществуващите вече картини оживяват *повторно*. Не в своята самостоятелност, като „отнемат“ възможността и на текстовете да бъдат самостоятелни. Бих искал това да се забележи, то показва колко много внимание оказва самият автор на картините и на техните внушения, на техните връзки с текстовете, с които заживяват заедно. Картините са осъдени на *удвояване*: за някои то вече се е случило. За други, предполагам, предстои – това са картини в очакване, *копнеж-по-бъдещо-слово* (убеден съм, библейско), с чиито смисли ще се взаимопроникнат. За този нереализиран копнеж на картини по книги не съм сигурен, че би трябвало да се говори днес. За реализирания съм изкушен да кажа няколко думи, колкото да очертая възможна посока на разговор, към който всеки посетител на изложбата би могъл да се присъедини.

Срязани от рамката корени, изплъзващи се от погледа, пробягват като посоки – не толкова на въображаемите нови фигури на изображението, колкото като фигури на смисъла. Това е триптихът „Корени“. Със своя ризоматичен устрем той представя модел за мислене на света. „Корени 1“ е дърво на Порфирий, копнеещо по ризома, срязано на живо, без начало и край. Но това е и усещането за езика на цветовете, извикано да илюстрира: изследователско усилие, което въпреки своята методологична подреденост, вярва в безкрайността на интерпретацията. Неслучайно „Корени“ се родее с „Наука“ (Познание) от 1982 г., в която дървото на Порфирий е истински лабиринт – семиотична вселена, мрежа от интерпретанти, фактически безкрайна – тук, невидими за погледа, изтичат цветовете кодове в Стария завет и очертават бъдещи посоки на все още ненаписани книги. Без да е върху корица на книга, „Наука“ (Познание) живее снета в „Корени 1“, защото е част от нейната същност, но и в „Корени 2“, в чийто ярък диск сякаш провижда реализиран своя бъдещ проект.

„Усещане за Ерусалим“ е палимпсест. Зеленото пробягва върху жълтото (златното); под него, на места и под зеленото, провиждаме червено; хоризонтално-диагоналните набраздявания върху жълтото (златното) едновременно са толерантност (да се видят и други цветове), но и болнавоост, разпад (нехомогенна структура, разядена от други цветове), но и мечтание (сфумато визия, смътно очертано желание), което не познава застой. Не можеш да четеш нито един цвят, без да четеш едновременно с него и останалите. Като съдбата на Ерусалим: пластове история (неволно се сещам за алегоричното, но всъщност и буквално, почистване на пластове отпадъци и земя, за да се открие точното местоположение на Соломоновия храм). Картината навява спомени за мъглявина, сътворение, това ще рече и Начало, някъде там, в безкрая, невидимо за нас, но видимо за окото (сега всички виждаме слънцето като всевиждащо око), Неговото присъствие, което изисква да се изтъче Петокнижието в слова и облече в цветове и смисли. Книгата, която следва след тази картина, се опитва да подреди изящно света, да го таксономизира, да го мислим като категории. Но картината обезкуражава – дали тази подреденост не е просто временно възможна? Дали човешкият ум може наистина така да обхване света и да го види като безукорна парадигма, пък било само по отношение на цветовете? Дали това не е Божия територия, върху която на човек е позволено временно само да картографира? „Усещане за Ерусалим“ е стаена и в част от замаха на друга картина, „Второто пришествие“ (1992), привидно уж също останала без книга. Укротила яркостта на нейните цветове, тя е като детайл от нейното общо композиционно послание, успокоено, но знаещо, че връзката на чаканото събитие с Ерусалим е по-жива отвсякога.

Така мога да мисля всяка една от картините – лишавайки я от собствени смисли, обвързвайки я със смисъла на книгите. Но книги не само на Мони Алмалех, но и на други, в които и Библията ще се окаже част от водовъртеж. За да удържа този неочакван устрем, ще остана само при сътвореното от автора. Вече не само картините му израстват като принадлежаща стойност на неговите книги, а и обратното. Картини и книги са преплели като корени логическия езиков порядък за цвета с природното цветово безпокойство; библейските словесни търсения – с цветовете усещания за библейско. В попълната синестезия (тук чувам *гласа* и на музиката) читателят/зрител е все по-малко сам в библейските светове на Мони Алмалех. И все по-малко вярващ, че днес е поканен да разглежда само картини.

Проф. дфн Мирослав Дачев

Катедра „Кинознание и драматургия“

Национална академия за театрално и филмово изкуство

Адрес: ул. Г. С. Раковски 108 А, 1000 София, България

✉ midachev@abv.bg

Prof. Miroslav Dachev, DSc

Department “Film Studies and Dramaturgy”

National Academy for Theatre and Film Arts

Address: 108A G. S. Rakovski Str., 1000 Sofia, Bulgaria

✉ midachev@abv.bg

Съвместен междууниверситетски докторантски семинар – кръгла маса на тема „Актуални проблеми и съвременни тенденции в развитието на езиковедските и дидактическите изследвания“

Joint Inter-University PhD Seminar – Round Table on “Current Problems and Modern Tendencies in the Development of Linguistic and Didactic Studies”

Светлана Димитрова-Гюзелева

Нов български университет (България)

Svetlana Dimitrova-Gyuzeleva, PhD

New Bulgarian University (Bulgaria)

Елена Савова

Нов български университет (България)

Elena Savova, PhD

New Bulgarian University (Bulgaria)

На 27 юни 2018 г. в Нов български университет се състоя Съвместен докторантски семинар – кръгла маса на тема „Актуални проблеми и съвременни тенденции в развитието на езиковедските и дидактическите изследвания“. Това е второто по рода си научно събитие, организирано от департамент „Чужди езици и култури“ на Нов български университет и катедра „Методика на чуждоезиковото обучение“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В него участваха изтъкнати учени – филолози и педагози, като проф. Павлина Стефанова, д.н. (НБУ), проф. Тодор Шопов, д.н. (СУ), проф. Димитър Веселинов, д.н. (СУ), проф. д-р Дияна Янкова (НБУ), доц. д-р Светлана Димитрова-Гюзелева (НБУ) и доц. д-р Елена Савова, както и докторанти към катедра „Методика на чуждоезиковото обучение“ на СУ „Св. Климент Охридски“ и от докторски програми „Методика на обучението по съвременни езици“, „Германски езици (английски и немски език)“ и „Теория и практика на превода“ на НБУ. Във форума се включиха общо двадесет и двама участници от България и чужбина, като сред тях имаше както преподаватели от двете

висши училища, така и докторанти в различни етапи от своята научноизследователска кариера (от току-що зачислили се до такива, на които им предстои публична защита и дори алумни от докторските програми).

Целта на форума бе насърчаването на научните изяви на младите учени и докторантите, както и обменът на научни постижения, идеи и предложения за решаване на конкретни изследователски задачи под ръководството на водещи специалисти в областта на филологическите дисциплини и методиката на обучението по съвременни езици.

Представените научни разработки предизвикаха задълбочени дискусии. Тематичното им многообразие насърчи взаимното обогатяване. То свидетелства за стремежа към ориентиране на изследванията, посветени на чуждоезиковото обучение, към актуалните тенденции и задачи като повишаване на мотивацията за учене на учениците (Никос Филипу, СУ), насърчаване на автономността и развиване на рефлексивната компетентност на учещите при създаване на писмен текст на чуждия език (Пенка Аврамова, НБУ), интегриране на мултимедиалността в учебния процес, включително и при най-малките ученици, и използване на потенциала ѝ за подобряване на езикоусвояването при проектната работа (Ренета Вълкова и Николина Искърва, СУ), решаване на конкретни проблеми в приобщаващото обучение и образование (Благовеста Троева, НБУ). Разработките в областта на езикознанието и теорията и практиката на превода потвърдиха съвременната тенденция към приложно ориентиране на филологическите науки и тяхното използване за решаване на практически задачи. В тази връзка бяха дадени примери от речевата патология (Цвета Каменски, НБУ), както и от превода за целите на медицината (Бойка Петкова, НБУ) и правото (Даниела Петрова, НБУ). Докладите и дискусиите илюстрираха идеите, залегнали в трите пленарни доклада на семинара. Проф. Павлина Стефанова откри форума от името на домакините, като изтъкна важността на приложните изследвания в професионални направления 1.3. Педагогика на обучението по... и 2.1. Филология за подобряване на учебните постижения в обучението по съвременни езици. Проф. Тодор Шопов говори за необходимостта от поемане на предизвикателствата по пътя на творчеството и новаторството както в езиковедските и дидактическите изследвания, така и в учителската практика в класната стая. Проф. Димитър Веселинов очерта отговорността на преподавателя и учения като пазител на научното познание и подчерта ролята на сътрудничеството между специалистите при развиването на съвременната методика на чуждоезиковото обучение.

На форума бяха обсъдени и практически въпроси, свързани със създаването на дисертационното изследване, с възможностите за публикации и научното израстване. Бяха представени списание „Чуждоезиково обучение“, списание „English Studies @NBU“, Годишникът на Факултета по класически и нови

филологии (Софийски университет) и Годишникът на департамент „Чужди езици и култури“ (Нов български университет).

Събитието беше открито за интересуващите се преподаватели и докторанти от двата университета и предостави възможност за обогатяване на знанията им за иновативни методи, актуални тенденции и проблеми в областта на чуждоезиковото обучение и лингвистичните изследвания.

Всичко това дава основание за очакването, че резултатите от проведения междууниверситетски семинар не само ще допринесат за подобряване на качеството на представените докторантски изследвания, но и ще способстват за повишаване на видимостта на теоретико-приложните изследвания в научните центрове и изтъкване на тяхната приложна полза и конкурентоспособност на национално равнище. Амбицията на организаторите е събитието да се превърне в традиционен форум, на който млади учени и специалисти не само ще обменят, но и – както отбеляза проф. Веселинов – ще създават и развиват научно познание, полезно за обществото и за бъдещите поколения.

Доц. д-р Светлана Димитрова-Гюзелева

Департамент по англицистика

Нов български университет

Адрес: бул. Монтевидео 21, 1618 София, България

✉ sgjuzeleva@nbu.bg

Assoc. Prof. Svetlana Dimitrova-Gyuzeleva, PhD

Department of English studies

New Bulgarian University

Address: 21 Montevideo Street, 1618 Sofia, Bulgaria

✉ sgjuzeleva@nbu.bg

Доц. д-р Елена Савова

Департамент по романистика и германистика

Нов български университет

Адрес: бул. Монтевидео 21, 1618 София, България

✉ esavova@nbu.bg

Assoc. Prof. Elena Savova, PhD

Department of Romance and Germanic Studies

New Bulgarian University

Address: 21 Montevideo Street, 1618 Sofia, Bulgaria

✉ esavova@nbu.bg

Научна конференция в Литохоро Litohoro Academic Conference

Светла Томанова

Югозападен университет „Неофит Рилски“ (България)

Svetla Tomanova

South-West University „Neofit Rilski“ (Bulgaria)

В Литохоро (Гърция) се проведе научен форум за преводачи и литературоведи от различни страни по инициатива на Высшая школа перевода към Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“.

Осмата международна конференция „Русский язык и культура в зеркале перевода“ беше посветена на 200-годишнината от рождението на И. С. Тургенев и се проведе от 27 април до 2 май 2018 г. Конференцията бе организирана от Катедрата по език, литература и култура на страните от Причерноморския басейн към Факултета за хуманитарни изследвания на Тракийския университет „Демокрит“ в Комотини (Гърция) и Института по превод на Руската федерация и се проведе със съдействието на Генералното консулство на Русия в град Солун. Председател на Програмния комитет бе проф. д-р Н. К. Гарбовски, директор на Висшата школа по превод към Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“.

Докладите бяха групирани по тематичен признак в секции по лингвистика, литература и теория на превода, като във всяка от тях се проведеха обсъждания в няколко сесии. Литературоведите и литературните творци заседаваха в сесиите: *Тургенев в преводите – история и съвременност; Образната система на Тургенев и възможностите за нейната интерпретация; Руският манталитет през призмата на произведенията на Тургенев; Руската литература в световното литературно пространство; Творческото наследство на Тургенев в културното пространство на XXI век.*

Транслатологията и лингвистиката обединиха преводачи практики и изследователи в четири сесии: *Теоретични проблеми на обучението по чужд език в подготовката на специалисти по междуезикова комуникация; Културно-антропологични аспекти на междуезиковата комуникация; Науката за превода в глобалния свят: история и съвременност; Руският език и подготовката на специалисти по междуезикова комуникация и MISCELLANEOUS.*

В конференцията участваха учени и преводачи от Гърция, България, Русия, Босна и Херцеговина, Казахстан, Грузия, Армения, Китай, Италия, Хър-

ватска, Полша, Турция, Белгия. Бяха представени и редица постер доклади на автори от Русия, Азербайджан, Ирак, Полша и Казахстан върху отделни аспекти на традуктологията и практиката на превода с включване на богат илюстративен материал.

За първи път в тази традиционна конференция бяха включени и участници от Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград. Докладите на българските представители се отличиха със своя тематичен обхват и анализаторски потенциал. Проф. д-р Магдалена Панайотова-Костова представи доклада си „Русская литература в Болгарии после 1989 года. Аспекти преподавания и превода“, като акцентира върху динамиката в преподаването, изучаването, превеждането и издаването на руска литература в България през последните няколко десетилетия. Обърна особено внимание на проблема за избора на автори за превод и на въпроса за ролята на университетската култура върху преводаческата дейност и издателската практика. Докладът на гл. ас. д-р Валентина Донева бе посветен на така наречените секретни романи на И. С. Тургенев. Обсъдени са особеностите на авторовия език и спецификата на фразеологизмите, които придават допълнителен „таен“ смисъл на характеристиките, природата и явленията. Ас. д-р Дмитро Гергинов и ас. д-р Павел Филипов представиха своите доклади в сесията „Miscellaneous“. В заседанието, което се отличаваше с разнообразието на темите, се включиха представители на руски университети (в това число и от Удмуртия), а също така водещи преподаватели от България, Белгия и Турция. Доц. д-р Светла Томанова изнесе доклад на тема „Етническите обозначения в преводе“. В доклада бе привлечен преводен материал от различни по тематика и по стилистична принадлежност източници, от специални едноезични речници, а също и от разговорната реч. С доклади за транслатологични казуси се представиха докторантите Иван Гюдуров и Станислав Арсениев.

В рамките на Осмата международна конференция „Русский язык и культура в зеркале превода“ се проведеха дискусии, насочени към проблемите на традуктологията, като качеството на докладите се отличаваше с висока изследователска стойност. С научния форум се отбеляза и 200-годишнината от рождението на руския класик Иван Сергеевич Тургенев, като специално внимание бе отделено на трудностите при превода на неговите произведения, тяхната интерпретация и репрезентативност като изразители на руската култура.

Доц. д-р Светла Томанова

Катедра по славистика

ЮЗУ „Неофит Рилски“

Адрес: ул. Иван Михайлов 66, 2700 Благоевград, България

✉ tomanovasvetla@abv.bg

Assoc. Prof. Svetla Tomanova, PhD

Department of Slavonic Studies,

South-West University „Neofit Rilski“,

Address: 66 Ivan Michailov Str., 2700 Blagoevgrad, Bulgaria

✉ tomanovasvetla@abv.bg

Указания към авторите

Списание „Филология“ е научно списание на Факултета по класически и нови филологии към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, чието издаване започва през 1977 г. То излиза до 1997 г., след което е възстановено през 2017 г. като част от Европейския списък на реферираните списания в областта на хуманитаристиката и обществените науки ERIH PLUS. В рамките на научния проект по възобновяване на издаването му списанието излиза два пъти годишно.

Започва събирането на статии за двата броя, които трябва да излязат през 2018 г. (брой 33 и брой 34). Ръкописите могат да са на английски, немски, френски, испански, португалски, италиански и руски език, с обем между 27,000 и 36,000 знака (с разстоянията и включена библиография), като се препоръчва използването на текущите изисквания на MLA конвенцията за цитиране (вж. Ръководство за цитиране по MLA). Всички ръкописи трябва да се изпращат електронно на philologia.sofia@gmail.com и philology@uni-sofia.bg. Моля Ви да добавите в имейла си името на автора, работното му място и заглавието на статията.

Ръкописът не трябва да съдържа името и работното място на автора. Трябва да съдържа кратко резюме (до 200 думи) и най-много пет ключови думи на английски език, заедно с бележки под линия, ако има такива, и използваната литература. След като постъпилите статии бъдат анонимно рецензирани от двама независими рецензенти, авторите ще бъдат уведомени дали ръкописът им е приет или отхвърлен.

Списание се състои от следните секции:

1. Език, литература, култура. Включва теоретични и изследователски статии от полето на лингвистиката, литературознанието и изследванията в областта на културата в обем до 20 страници.

2. Проблеми на филологията. Включва статии, свързани със специфични проблеми на филологията в обем до 15 страници.

3. Диалози. Включва дебати върху съвременни проблеми на филологията, както и критически дискусии върху проблематични области в хуманитаристиката.

4. Хроника. Включва материали, които отразяват важни моменти от академичния живот на Факултета по класически и нови филологии, както и годишнини на изявени учени, доклади и лекции.

5. Рецензии. Включва рецензии на книги, библиографии и скорешни публикации.

Само статии към първите две секции се подлагат на рецензиране.

Guidelines for Authors

The *Philology/Philologia* Journal is a scholarly journal which was published by the Faculty of Classical and Modern Philology at Sofia University St. Kliment Ohridski from 1977 to 1997 and is part of the European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIHPLUS). Its publication was renewed in 2017 with two issues annually.

You are cordially invited to send contributions for the two 2018 issues (No. 33 and No.34). The manuscripts could be written in English, German, French, Spanish, Portuguese, Italian and Russian and should be from 27 000 to 36 000 characters with spaces (including bibliography), preferably using the current MLA style (Cf. the web-site of the journal, <https://philologia.uni-sofia.bg>, for detailed guidelines). All manuscripts should be sent electronically to philologia.sofia@gmail.com and philology@uni-sofia.bg until **1st July 2018** for the 33 issue and until **31st September 2018** for 34 issue. Please include in your e-mail the author's name and affiliation and the title of the article.

The manuscript should not include the name and the affiliation of the author. It should include a short abstract (up to 200 words) and up to 5 key words in English, footnotes and works cited at the end. After all manuscripts undergo a blind-review procedure by two anonymous reviewers, the authors will be notified of the acceptance or the rejection of their manuscripts.

The journal has the following sections:

1. Language, Literature, Culture. Includes theoretical and survey articles from the fields of linguistics, literary studies and cultural studies up to 20 pages.

2. Philological Issues. Includes articles related to specific philological issues up to 15 pages.

3. Dialogues. Includes debates on current philological issues as well as critical discussions on problematic areas of the humanities.

4. Chronicles. Includes materials covering important events in the life of the Faculty of Classical and Modern Philology as well as anniversaries of eminent scholars, memoirs and lectures.

5. Book Reviews. Includes book reviews, bibliographies and recent publications.

Only the articles for the first two sections will be reviewed.

MLA Style Guide

1. General Guidelines

- Your list of references should begin on a separate page, with the title “Works Cited”.
- Arrange entries alphabetically, using the last name of the author. If no author is given, alphabetize by the title, eliminating any initial A, An, or The.
- Begin each entry at the left margin. Indent the following lines one-half inch from the left margin.
- Double-space within each entry, and between each entry.
- Follow carefully the punctuation, underlining, and capitalization in the examples.
- Shorten the name of the publishing company by eliminating articles (A, An, or The), business abbreviations (Co., Inc., Ltd.), and descriptive words (Books, House, Press). However, when citing a University Press, add the abbreviation “UP” (Ohio State UP). If the publisher’s name is the name of one or more persons, cite the first surname only (Abrams).

2. In-Text Citation

Parenthetical references

- The list of Works Cited at the end of your paper tells your reader what resources you used to write your paper. To avoid plagiarism or taking credit for ideas that are not your own, you must also indicate in the text of your paper precisely what is borrowed from a source and where to locate that information in the source.
- The in-text citation usually appears in parentheses and corresponds directly to an entry in your list of Works Cited.
- The author’s last name and the page number are usually enough to indicate the location in the source.
- If the author’s name is used in the sentence, do not repeat it in the citation.

In-Text Examples:

- Author’s name in text – Sellers had expressed that the market changed in the 17th century (91–92).
- Author’s name in reference – . . .Sellers view on economic growth is not widely embraced among Historians (Cassell 9).
- Multiple authors of a work – The literature also indicates (Hamilton and Spruill 231) that modest improvements have been made to training programs.

- Two locations – Sellers market and democracy theory does have merit (91–92, 261).
- Two works cited – (Salzman 38; Sellers 198)
- References to volumes and pages – (Crowell 4: 19–22)
- Corporate authors – (Chrysler Group, 2009 Annual Report 36–39)
- Work with no author – (Time 22)

3. Book with One Author

Author’s last name, First name and Middle initial [if available]. *Italicize Title*. Publication Location: Publishing Company, Year. Print.

Example:

Koenig, Gloria. *Iconic LA: Stories of LA’s Most Memorable Buildings*. Glendale: Balcony, 2000. Print.

4. Book with Two Or Three Authors

First author’s last name, First name and Middle initial [if available], Second author’s First name and Last name, and Third author’s First name and Last name. *Italicize Title*. Publication Location: Publishing Company, Year. Print.

Example:

Landau, Robert, and John Pashdag. *Outrageous L.A.* San Francisco: Chronicle, 1984. Print.

5. Book with More Than Three Authors

First author’s last name, First name and Middle initial [if available], et al. *Italicize Title*. Publication Location: Publishing Company, Year. Print.

Example:

Gebhard, David, et al. *A Guide to Architecture in San Francisco & Northern California*. Santa Barbara: Peregrine, 1973. Print.

6. Book with Editor’s & No Author

Editor’s last name, First name and Middle initial [if available], ed. *Italicize Title*. Publication Location: Publishing Company, Year. Print.

Example:

Weisser, Susan Ostrov, ed. *Women and Romance: A Reader*. New York: New York UP, 2001. Print.

7. Book with Author & Editor

Author’s last name, First name and Middle initial [if available]. “Title of Work in Quotations.” *Italicize Book Title*. Ed. Editor’s First name Middle initial [if available] and Last name. Publication Location: Publishing Company, Year. Pages. Print.

Example:

Sheppard, Michael. "Assessment: From Reflectivity to Process Knowledge." *Handbook for Practice Learning in Social Work and Social Care: Knowledge and Theory*. Ed. Joyce Lishman. London: Jessica Kingsley, 2007. 128–137. Print.

8. Book with Two Editors

Editor's last name, First name and Middle initial [if available], Editor's First name Last name, eds [editors]. *Title of Book*. Publication Location: Publishing Company, Year. Print.

Example:

Townsend, Tony, and Richard Bates, eds. *Handbook of Teacher Education: Globalization, Standards and Professionalism in Times of Change*. Dordrecht: Springer, 2007. Print.

9. Anthology (Essay, short story, poem, or other work that appears within a collection of literary pieces)

Author's last name, First name and Middle initial [if available]. "Title or Description of the Essay/Short Story/Poem." *Italicize Title of Book*. Editor or Compiler (write Trans., Ed., or Comp.). Ed. or Comp. First name Last name. Publication Location: Publishing Company, Year. Print.

Example:

Orwell, George. "Such, Such Were the Joys." *The Art of the Personal Essay: An Anthology from the Classical Era to the Present*. Ed. Philip Lopate. New York: Anchor-Doubleday, 1994. Print.

10. Reference Books

If the article or entry is signed, place the author's name first; if it is unsigned, give the title first. For well-known reference works, it is not necessary to include full publication information. Include only the title of the reference source, edition, and date of publication.

Encyclopedia

"Title of Article or Entry." Title of Reference Work. Edition. Year. Format.

Example:

"Los Angeles." *The New Encyclopaedia Britannica: Macropaedia*. 15th ed. 1998. Print.

Dictionary – signed

Author's last name, First name and Middle initial. "Title of Article or Entry." Title of Reference Work. Editor's First name and Last name. Edition. Number of volumes in set. Publication Location: Publishing Company, Year. Format.

Example:

Turner, Thornton F. "Mission." *A Dictionary of Architecture and Building*. Ed. Russell Sturgis. 1st ed. 3 Vols. New York: Macmillan, 1902. Print.

11. Article from a newspaper

Author's last name, First name and Middle initial. "Title of Article." *Italicize Title of Newspaper* Day Month Year of publication, edition: page number(s). Format.

Example:

Ouroussoff, Nicolai. "Enduring Legacy: How the Spanish Missions Still Shape Modern California." *Los Angeles Times* 7 Sept. 1997, home ed.: B2+. Print.

12. Article from a popular magazine

Author's last name, First name and Middle initial. "Title of Article." *Italicize Title of Magazine* Day Month Year of publication: page numbers. Format.

Example:

Mezrich, Ben. "To Live and Die in L.A." *Wired* May 2003: 131–135. Print.

13. Article from a scholarly journal with continuous pagination

Author's last name, First name and Middle initial. "Title of Article." *Italicized Title of Journal* volume.issue [if available] (year): page number(s). Format.

Example:

Faragher, John Mack. "Bungalow and Ranch House: The Architectural Backwash of California." *Western Historical Quarterly* 32.2 (2001): 149–173. Print.

14. Article from an online full-text database

Author's last name, First name and Middle initial. "Title of Article." *Italicize Title of Journal*. Volume number. Issue [when issue n. is available] (year): page range. *Italicize Name of Database*. Format. Day Month Year [when accessed].

Example:

Kellogg, Craig. "Looks Count." *Interior Design*. 74.3 (2003): 208-213. *Academic Search Elite*. Web. 24 Dec. 2009.

15. Webpage

Name of Author, Compiler, Director, Editor etc. of the work. "Title of the work." *URL title*. Publisher or sponsor of the site (if not available use N.p.), Date of publication (day, month, and year, as available; if nothing is available, use n.d.). Format. Date of access (day, month and year).

Example:

Matthews, Kevin. "W. E. Oliver House." *Greatbuildings.com*. Architecture Week Great Buildings Collection, 2010. Web. 1 Feb. 2010.

16. Online Book

Author's Last Name, First Name Middle Initial. *Italicize Title of Work*. Edition [If Applicable]. Publication of Publication: Publisher, Year. *Online Library or Retrieved Source*. Web. Date of access.

Example:

Stevenson, Robert Louis. *Treasure Island*. London: Cassell & Company, 1883. *Google Book*. Web. 1 Sept. 2015.

17. eBook

Author's Last Name, First Name Middle Initial. *Italicize Title of Work*. Edition. Place of Publication: Publisher, Year. *Name of Database*. Web. Date of access.

Example:

Heffron, Sean. *The Skinny on Your First in College*. Westport: Rand Media, 2011. *eBook Academic Collection (EBSCOhost)*. Web. 1 Sept. 2015.

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
1164 София
ул. Златовръх 30
www.unipress.bg

